

MOHAMMED ZKT. STEREOTIEPVRIJE KIEZER

EEN QUASI-EXPERIMENTEEL ONDERZOEK NAAR
STEREOTYPEN DIE KIEZERS GEBRUIKEN BIJ DE
BEOORDELING VAN ETNISCHE KANDIDATEN IN DE VLAAMSE
POLITIEK

Aantal woorden: 24.699

Sigrid Van Trappen

Stamnummer : 01304068

Promotor: Prof. dr. Bram Wauters

Co-promotor: Prof. dr. Stijn Baert

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van:

Master of Science in de Bestuurskunde en het Publiek Management

Academiejaar: 2016 - 2017

UNIVERSITEIT
GENT

MOHAMMED ZKT. STEREOTIEPVRIJE KIEZER

EEN QUASI-EXPERIMENTEEL ONDERZOEK NAAR
STEREOTYPEN DIE KIEZERS GEBRUIKEN BIJ DE
BEOORDELING VAN ETNISCHE KANDIDATEN IN DE VLAAMSE
POLITIEK

Aantal woorden: 24.741

Sigrid Van Trappen

Stamnummer : 01304068

Promotor: Prof. dr. Bram Wauters

Co-promotor: Prof. dr. Stijn Baert

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van:

Master of Science in de Bestuurskunde en het Publiek Management

Academiejaar: 2016 - 2017

UNIVERSITEIT
GENT

PERMISSION

Ondergetekende verklaart dat de inhoud van deze masterproef mag geraadpleegd en/of gereproduceerd worden, mits bronvermelding.

Naam student: Sigrid Van Trappen

Woord Vooraf

Met voorliggende masterproef rond ik een vierjarige opleiding Bestuurskunde en Publiek Management af. Vier korte jaren, zo lijkt het. Jaren waarin ik kennis heb opgedaan en getoetst aan de praktijk. Jaren ook waarin ik het geluk had nieuwe interessante mensen te ontmoeten. Jaren waarin ik kritisch en analytisch heb leren denken. Durven denken. Hier. Aan de UGent.

Mijn laatste jaar stond in het teken van deze masterproef. Er waren lange dagen. Hectische dagen. Momenten van stress en momenten van paniek. Desalniettemin waren er ook rustigere dagen, ultra-productieve dagen, momenten van vreugde en momenten van plezier. Ik heb enorm genoten tijdens het schrijven van deze masterproef en heb er enorm veel mee bijgeleerd.

Ik wil hier graag de mensen bedanken die mij geholpen hebben om deze masterproef af te leveren. Ten eerste wil ik professor De Schepper, professor Heynderickx, professor Missiaen, professor Van de Graaf, professor Vanderstraeten en professor Verbeken bedanken. Dankzij hun hulp was ik in staat om een groot aantal respondenten te bevragen. Mijn dank gaat ook uit naar mevrouw Karakaya van de beleidscel Diversiteit en Gender van de UGent. Zij heeft mij geholpen om etnische studenten te bereiken tijdens mijn surveyafname. Professor Verlet wil ik graag bedanken voor zijn hulp bij de SPSS-analyse van mijn data. Ik wil verder mijn vrienden en familie bedanken die direct of indirect betrokken waren bij de totstandkoming van deze masterproef. Mijn specifieke dank gaat hierbij uit naar Martine Doms, Gitte Truijen en Femke Vanden Eynde. Tot slot wil ik ook Robin Devroe en mijn promotor, professor Bram Wauters, bedanken. Hun feedback tilde het niveau van mijn masterproef telkens weer omhoog. Dankzij hun ondersteuning was ik in staat om de masterproef af te leveren die nu voor u ligt.

Tot slot, aan u, beste lezer. Ik hoop van harte dat u deze masterproef even leerrijk vindt als ik het schrijven ervan.

Sigrid Van Trappen

31 mei 2017

Inhoudsopgave

Woord Vooraf	I
Inhoudsopgave.....	III
Lijst met gebruikte afkortingen	VII
Lijst met tabellen.....	VIII
Lijst met figuren	IX
Lijst met grafieken.....	X
Inleiding.....	1
Deel I: Literatuurstudie.....	5
Hoofdstuk I: Is er plaats voor mij? Politieke vertegenwoordiging.....	5
1. Inleiding.....	5
2. Laat me nu toch niet alleen, radeloos doch vertegenwoordigd? De vier dimensies	6
2.1 Formele vertegenwoordiging	6
2.2 Descriptieve vertegenwoordiging.....	6
2.3 Substantiële vertegenwoordiging.....	8
2.4 Symbolische vertegenwoordiging.....	8
3. Niemand weet hoe lang, eerst moeten we vechten, voor ‘t descriptief belang....	9
3.1 Groeiende aandacht voor descriptieve vertegenwoordiging.....	9
3.2 Voordelen van descriptieve vertegenwoordiging.....	9
3.3 Nadelen van een te grote focus op descriptieve vertegenwoordiging.....	11
4. 't Zijn dezelfde gasten die daar zaten jarenlang: verklaringen voor descriptieve (onder)vertegenwoordiging	12
4.1 Het politieke rekruteringsproces	12
4.2 The structure of opportunities	15
5. Conclusie	19

Hoofdstuk II: Dag vreemde man: etnische minderheden	20
1. Inleiding.....	20
2. Diversiteit een feit, ze hebben een verhaal: sociale groepen binnen de samenleving	20
3. Etnische minderheden zijn mensen zoals jij en ik, laat ons er geen vreemden van maken	21
4. Vlaanderen boven? Etnische minderheden in België en Vlaanderen	22
5. Etnische vertegenwoordigers, helemaal alleen, vervreemd van iedereen?.....	24
6. Conclusie	25
Hoofdstuk III: Na een jaar van stereotiepe verhalen zitten etnische kandidaten met de handen in het haar	27
1. Inleiding.....	27
2. De waarheid die je zocht maar die je in stereotypen nooit hebt gevonden.....	27
3. Mensen als ik vind je overal. Sociaal, politiek? In het tranendal.....	28
4. Bij de mensen waar ik woonde, bleef ik stereotiepe vreemde	29
4.1 Ideologische stereotypen	29
4.2 Gedragsstereotypen: politieke competentie	30
4.3 Karakterstereotypen	31
5. Wie kan er mij het gebruik van stereotypen verklaren, voor ik het weer vergeet?	31
5.1 Sociaal-demografische kenmerken van kiezers.....	31
5.2 Self-monitoring en sociale wenselijkheid.....	32
5.3 Het politieke systeem en de politieke cultuur.....	33
6. Ik kan de wereld laten zien dat het zo niet beter is misschien: implicaties van politieke etnische stereotypen	33
7. Conclusie	34
Deel II: Experimenteel onderzoek naar de rol van etnische stereotypen bij verkiezingen	37
Hoofdstuk IV: Inleiding.....	37
Hoofdstuk V: Onderzoeksvraag en hypotheses.....	41

1.	Ideologische stereotypen.....	41
1.1	Deelvraag 1.....	41
1.2	Deelvraag 2.....	42
1.3	Deelvraag 3.....	42
2.	Competentiegerichte stereotypen	44
2.1	Deelvraag 1.....	44
2.1	Deelvraag 2.....	45
2.2	Deelvraag 3.....	45
	Hoofdstuk VI: Onderzoeksmethode en -populatie	47
1.	Onderzoekspopulatie en steekproef: universiteitsstudenten.....	47
2.	Experimentele opzet.....	48
2.1	De profielschetsen van de kandidaten.....	49
2.2	Beoordeling van de kandidaten.....	52
2.3	Profiel van de respondenten in kaart brengen.....	53
2.4	Onderzoeksmethode.....	54
	Hoofdstuk VII: Resultaten.....	58
1.	Ideologische stereotypen.....	58
1.1	Deelvraag 1: verschillen tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten...58	
1.2	Deelvraag 2: verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten.....	58
1.3	Deelvraag 3: beïnvloedende factoren.....	59
1.3.1	<i>Links-rechtspositie voor profielen over economie.....</i>	59
1.3.2	<i>Links-rechtspositie voor profielen over milieu .....</i>	64
2.	Competentiestereotypen.....	69
2.1	Deelvraag 1: verschillen tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten...69	
2.2	Deelvraag 2: verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten.....	70

2.3 Deelvraag 3: beïnvloedende factoren van de competentiebeoordeling op vlak van milieu	71
Hoofdstuk VIII: Discussie	77
Algemeen besluit	83
Referentielijst	I
Boeken en wetenschappelijke artikels.....	I
Elektronische bronnen	XV
Krantenartikels	XVII
Bijlagen.....	I
Bijlage 1.1 Survey.....	I
Bijlage 1.2 Samenstelling respondentenpopulatie	XIX
Bijlage 1.2.1 Respondenten volgens studierichting	XIX
Bijlage 1.2.2 Respondenten volgens afkomstgroep.....	XIX
Bijlage 1.2.3 Aantal respondenten per profiel.....	XIX
Bijlage 1.3 Aantal juiste en foute antwoorden per kennisvraag	XX
Bijlage 1.4 Significantiewaarden en VIF-waarden van de interactiemodellen.....	XXI

Lijst met gebruikte afkortingen

Verenigde Staten van Amerika

V.S.A.

Lidstaten van de Europese Unie

EU-lidstaten

Lijst met tabellen

Tabel 1 Bevolking voor België en het Vlaams Gewest in 2016.....	23
Tabel 2 Overzicht van de meest voorkomende buitenlandse nationaliteiten in België en het Vlaams gewest in 2015.....	23
Tabel 3 Aantal personen van buitenlandse origine per afkomstgroep in het Vlaams Gewest in 2013.....	24
Tabel 4 Overzicht etnische verkozenen bij de Vlaamse en federale parlementsverkiezingen van 2014. .	25
Tabel 5 Overzicht profielen per beleidsdomein	49
Tabel 6 Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor de links-rechtspositionering volgens etniciteit van de kandidaat	58
Tabel 7 Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor links-rechtspositionering volgens het gender van de Marokkaanse kandidaten	59
Tabel 8 Overzicht coëfficiënten voor model LR_{KAND} bij de profielen over economie	60
Tabel 9 Overzicht coëfficiënten voor model LR_{KAND} bij de profielen over milieu	65
Tabel 10 Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor algemene politieke competentiebeoordeling volgens etniciteit van de kandidaat.....	69
Tabel 11 Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor de domeinspecifieke competentiebeoordeling volgens etniciteit van de kandidaat.....	70
Tabel 12 Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor domeinspecifieke competentiebeoordeling volgens het gender van de Marokkaanse kandidaten..	71
Tabel 13 Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor algemene competentiebeoordeling volgens het gender van de Marokkaanse kandidaten.....	71
Tabel 14 Overzicht coëfficiënten voor model $COMP_{KAND}$ bij de profielen over milieu	72

Lijst met figuren

Figuur 1. Het rekruteringsysteem.	13
Figuur 2. Overzicht van variabelen en verbanden voor deelvraag 3	55

Lijst met grafieken

Grafiek 1. Profieltype economie: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens links-rechtspositie van de respondent	62
Grafiek 2. Profieltype economie: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens ethocentrische houding van de respondenten.....	63
Grafiek 3. Profieltype economie: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens houding tegenover globalisering van de responden.....	64
Grafiek 4. Profieltype milieu: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens links-rechtspositie van de respondent	66
Grafiek 5. Profieltype milieu: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens ethocentrische houding van de respondenten.....	67
Grafiek 6. Profieltype milieu: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens houding tegenover globalisering van de respondent	68
Grafiek 7. Profieltype milieu: domeinspecifieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens links-rechtspositie van de respondent	74
Grafiek 8. Profieltype milieu: domeinspecifieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens ethocentrische houding van de respondenten.....	75
Grafiek 9. Profieltype milieu: domeinspecifieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens houding tegenover globalisering van de respondent.....	76

Inleiding

We leven in een democratie. We leven in een multiculturele samenleving. We leven echter ook in een land waar etnische minderheden dagelijks botsen op de grenzen van integratie en vertegenwoordiging. West-Europa wordt de laatste halve eeuw gekenmerkt door een grote toename van etnische minderheden. Niettemin blijken etnische minderheden op zowel politiek als sociaal-cultureel en sociaal-economisch vlak niet volledig geïntegreerd in hun nieuwe samenleving (Levrau, 2011; Van Craen, Vancluysen, & Ackaert, 2007; Verhaeghe, 2011). West-Europa worstelt met de toegenomen diversiteit binnen zijn grenzen (Geldof, 2015). De laatste jaren vormde de toegenomen radicalisering van moslimjongeren hier een pijnlijk voorbeeld van. Meer dan ooit moet onze maatschappij inzetten op de (politieke) integratie van etnische minderheden. België is een democratie én een multiculturele samenleving. Deze twee werkelijkheden kunnen slechts op een succesvolle manier met elkaar verzoend worden als etnische minderheden een volwaardige rol kunnen en mogen opnemen in het politieke besluitvormingsproces en als ze dit ook effectief doen. Als multiculturele democratie hebben we de morele plicht om ervoor te zorgen dat alle burgers vertegenwoordigd zijn.

Wie is beter in staat om de noden en belangen van etnische minderheden te vrijwaren binnen het politieke systeem dan etnische minderheden zelf? Het antwoord op deze vraag lijkt evident. Etnische minderheden zijn niettemin descriptief ondervertegenwoordigd op de hoogste politieke niveaus in België. Om de descriptieve en substantiële vertegenwoordiging van etnische minderheden te verbeteren, hebben we in de eerste plaats inzicht nodig in de drempels die een volwaardige vertegenwoordiging tegenhouden. Slechts indien deze drempels zijn geïdentificeerd, is het mogelijk om adequate oplossingen te bepalen.

Bestaand Belgisch onderzoek naar dergelijke drempels focust voornamelijk op de rol van kiessystemen en politieke partijen (bijvoorbeeld Eelbode et al., 2013; Wauters & Eelbode, 2011). Deze masterproef focust op een potentiële drempel die tot op heden niet eerder in Belgische/Vlaamse context onderzocht werd, namelijk het gebruik van politieke etnische stereotypen door kiezers. Voorliggend onderzoek is dan ook vernieuwend voor de studie naar de descriptieve ondervertegenwoordiging van etnische minderheden.

Kiezers vertolken een hoofdrol in het vertegenwoordigingsproces (Devos & Van Liefferinge, 2013). Politieke stereotypen kunnen zowel de manier waarop kiezers kandidaten beoordelen als hun stemkeuze beïnvloeden. Wijdverspreide stereotypen kunnen op die manier verhinderen dat etnische kandidaten verkozen geraken (Moskowitz & Stroh, 1994). Ultiem kunnen ze ook de effectiviteit van andere instrumenten aantasten. Te denken valt aan quotaregels betreffende de samenstelling van kieslijsten.

Om de rol van stereotypen binnen de politieke context beter te begrijpen, begin ik mijn literatuurstudie met een uiteenzetting van het concept van politieke vertegenwoordiging. In hoofdstuk I ga ik dieper in op de verschillende dimensies van vertegenwoordiging. Specifieke aandacht gaat hierbij naar het belang van descriptieve vertegenwoordiging. Deze dimensie staat immers centraal in mijn masterproef. Hoofdstuk II focust op etnische minderheden. Ik begin met een definiëring van sociale groepen. Hierna ga ik in op de sociale groep die in mijn onderzoek centraal staat, etnische groepen. Tot slot geef ik via statistische informatie een overzicht van de maatschappelijke en politieke aanwezigheid van etnische minderheden in België/Vlaanderen.

De eerste twee hoofdstukken vormen het essentiële kader voor het derde en laatste hoofdstuk. In dit deel bespreek ik de kern van mijn onderzoek, namelijk politieke etnische stereotypen. Ik begin met een bespreking van wat stereotypen zijn en welke onderverdelingen hierin gemaakt worden. Daarna geef ik een overzicht van de verschillende politieke etnische stereotypen en de factoren die het gebruik van dergelijke stereotypen beïnvloeden. Alhoewel niet alle onderzoekers tot dezelfde bevindingen komen, zijn een aantal algemene tendensen uit de literatuur af te leiden. Ten eerste schatten kiezers kandidaten van etnische minderheden (hierna: etnische kandidaten) linkser in dan kandidaten van de etnische meerderheid (Berinsky & Mendelberg, 2005; Jacobsmeier, 2014; Lerman & Sadin, 2016). Ten tweede schatten kiezers etnische kandidaten competent in op vlak van gelijke kansen, welzijn, armoede, werkloosheid en minderhedenbeleid (Schneider & Bos, 2011; Weaver, 2012; Sigelman, Sigelman, Walkosz, & Nitz, 1995). Ten derde schatten kiezers hen minder competent in op vlak van financiën, economie, defensie en terrorisme (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995).

Europees (quasi-)experimenteel onderzoek naar de rol van politieke etnische stereotypen bij de beoordeling van kandidaten is zeer beperkt. Er is bijvoorbeeld al onderzoek gebeurd naar de effecten van discriminatie op beleidsvoorkeuren (bijvoorbeeld Blinder, Ford, & Ivarsflaten, 2013) of de ondervertegenwoordiging van etnische kandidaten en de rol van de *political opportunity structure* hierbij (bijvoorbeeld Mügge, 2015), maar het gebruik van politieke etnische stereotypen door kiezers bleef tot nu toe onderbelicht. Mijn onderzoek vormt een eerste aanzet om deze leemte op te vullen.

Bestaand experimenteel onderzoek naar dit onderwerp vond voornamelijk plaats binnen de Verenigde Staten van Amerika [V.S.A.]. Amerikaanse onderzoeksresultaten kunnen echter niet zomaar veralgemeend worden naar Belgische/Vlaamse politieke context. Allereerst verschilt de samenstelling van de etnische populatie tussen de twee landen (Bird, 2003). Ten tweede zijn de politieke rechten van etnische minderheden veel beperkter in België dan in de V.S.A. (Bird, 2003, 2004; Celis, Meier, & Wauters, 2010).

Ten derde verschillen het Amerikaanse en Belgische politieke systeem en kiessysteem. Belangrijk hierbij is dat etnische kandidaten in de V.S.A. veel geconcentreerder aanwezig zijn in één partij, namelijk de Democratische Partij (McLaughlin & Thompson, 2016). In België/Vlaanderen zijn de etnische politici verspreid over verschillende partijen (Eelbode, Wauters, Celis, & Devos, 2013).

Via quasi-experimenteel onderzoek ga ik na hoe studenten etnische kandidaten beoordelen en hoe deze beoordeling verschilt van deze van kandidaten van de etnische meerderheid. Aangezien dergelijk onderzoek niet eerder plaatsvond in België/Vlaanderen, is mijn onderzoek vernieuwend. Quasi-experimenteel onderzoek biedt verschillende methodologische voordelen. Ten eerste laat het toe om te controleren op mediërende variabelen, waardoor het effect van etniciteit zuiverder gemeten kan worden dan in niet-experimentele context (Campbell & Cowley, 2014; Lammers, Gordijn, & Otten, 2009; McGraw, 2011). Ten tweede kan ik de informatie die respondenten hebben over de kandidaten constant houden door te werken met fictieve kandidaten.

Volgende onderzoeksvraag staat centraal in mijn onderzoek: welke rol spelen ideologische en competentiegerichte etnische stereotypen als studenten van de etnische meerderheid kandidaten voor Vlaamse parlementsverkiezingen met een Belgische en Marokkaanse naam beoordelen? Deze onderzoeksvraag beantwoord ik met behulp van drie deelvragen:

1. Hoe beoordelen studenten van de etnische meerderheid de links-rechtspositie en de politieke competentie van kandidaten met een Belgische naam en kandidaten met een Marokkaanse naam?
2. Beoordelen studenten van de etnische meerderheid vrouwelijke kandidaten met een Marokkaanse naam anders dan mannelijke kandidaten met een Marokkaanse naam?
3. Welke individuele factoren verklaren het verschil in beoordeling van kandidaten met een Belgische en Marokkaanse naam door studenten?

Ik zoek een antwoord op deze vraag via een quasi-experimenteel surveyonderzoek bij studenten van de UGent. Elke survey bevat profielschetsen van drie fictieve kandidaten. De eerste profielschets beschrijft het standpunt van de kandidaat over economie. De tweede profielschets gaat over integratie en de derde over milieu. Per profieltype zijn er vier mogelijke kandidaten: een man en vrouw met een Belgische naam en een man en vrouw met een Marokkaanse naam. De respondenten beoordelen per kandidaat de ideologische links-rechtspositie, de algemene politieke competentie en de domeinspecifieke competentie. Aangezien het aantal respondenten van etnische minderheden te laag ligt om valide uitspraken over te doen, beperkt mijn analyse zich tot de respondenten van Belgische en EU-afkomst.

Op basis van de verzamelde data ga ik per profieltype op zoek naar significante verschillen in de beoordeling tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten voor deelvraag 1 en tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten voor deelvraag 2. De laatste deelvraag gaat dieper in op de significante verschillen die bij deelvraag 1 gevonden zijn. Hierbij ga ik na of het gender, de links-rechtspositie, de ethocentrische houding en de houding tegenover globalisering van de respondenten de verschillen in beoordeling kunnen verklaren. Met andere woorden, zijn er onderlinge verschillen in hoe subgroepen Belgische en Marokkaanse kandidaten beoordelen?

Na de analyse van mijn data, ga ik in het laatste hoofdstuk in op de conclusies die aan mijn onderzoek gekoppeld kunnen worden, de beperkingen van mijn onderzoek en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek over het gebruik van politieke etnische stereotypen.

Deel I: Literatuurstudie

Hoofdstuk I: Is er plaats voor mij? Politieke vertegenwoordiging

1. Inleiding

De laatste decennia besteden politici, beleidsmakers, wetenschappers maar ook burgers steeds meer aandacht aan de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen (Bird, 2003; Celis & Wauters, 2013; Phillips, 1995). Pitkin schreef in 1967 al dat “everyone wants to be governed by representatives; [...] every government claims to represent” (Pitkin, 1967, p. 2).

Vertegenwoordiging is een concept dat op verschillende manieren benaderd wordt. Pitkin (1967, p. 8-9) definieert vertegenwoordiging in zijn eenvoudigste vorm als “the making present in some sense of something which is nevertheless not present literally or in fact”. In politieke context betekent vertegenwoordiging dat een tussenpersoon (de *agent*) een afwezig iets of iemand (de *principal*) tegenwoordig maakt in de politieke besluitvorming (Celis et al., 2010). *Agents* kunnen zowel in parlementaire als buitenparlementaire arena’s vertegenwoordigende handelingen stellen (Young, 2000). De mate waarin de vertegenwoordigers de afwezigen aanwezig maken, wordt aangeduid door het begrip representativiteit (Celis et al., 2010).

Hoewel de basisdefinitie van Pitkin (1967) een beeld geeft over wat vertegenwoordiging kan zijn, biedt het geen antwoord op de vragen waarom een persoon of groep representatief is, waarom de aanwezigheid en acties van de *agents* onder vertegenwoordiging vallen en wat vertegenwoordiging en vertegenwoordiger-zijn inhoudt (Celis et al., 2010). Pitkin (1967) identificeert vier dimensies van vertegenwoordiging die elk een eigen antwoord bieden op deze vragen. Dit hoofdstuk gaat in op deze dimensies. Eerst geef ik een overzicht van de verschillende dimensies. Ten tweede ga ik dieper in op descriptieve vertegenwoordiging. Deze dimensie staat centraal in mijn masterproef. Tot slot bespreek ik de ondervertegenwoordiging van sociale groepen.

2. Laat me nu toch niet alleen, radeloos doch vertegenwoordigd? De vier dimensies

Volgens Pitkin (1967) kan een afwezig iets of iemand op vier verschillende manieren aanwezig gemaakt worden. Ze maakt een onderscheid tussen formele, descriptieve, substantiële en symbolische vertegenwoordiging. Ondanks dat er een duidelijk onderscheid bestaat tussen deze dimensies, staan ze niet volledig los van elkaar (Celis et al., 2010). Indien een bepaalde groep in één dimensie niet wordt vertegenwoordigd, heeft dit gevolgen voor de vertegenwoordiging van deze groep in andere dimensies.

2.1 Formele vertegenwoordiging

Formele vertegenwoordiging betekent dat de vertegenwoordigden en vertegenwoordigers een formele overeenkomst sluiten (Celis et al., 2010; Pitkin, 1967). Deze overeenkomst is het gevolg van directe of indirecte verkiezingen (Devos, 2013). De overeenkomst is beperkt in omvang en tijd en bindt beide partijen. De vertegenwoordigden geven aan de vertegenwoordigers de toestemming om in hun naam te spreken. Ze behouden hierbij het recht om de vertegenwoordigers ter verantwoording te roepen voor hun daden (Celis et al., 2010). Pitkin (1967) duidt deze aspecten aan met respectievelijk *authorization* en *accountability*. Representativiteit gaat bij de formele dimensie enerzijds over de mate dat burgers hun stem mogen uitbrengen en dit ook effectief doen en anderzijds over de mate dat ze zelf als kandidaat mogen opkomen. Het gaat hier over respectievelijk actief en passief stemrecht (Celis et al., 2010).

Niet alle vertegenwoordigers hebben echter een formeel mandaat gekregen van de vertegenwoordigden (Pitkin, 1967). Niettemin vormt formele vertegenwoordiging een belangrijke voorwaarde voor descriptieve en substantiële vertegenwoordiging. Als een bepaalde groep geen stemrecht heeft, plaatsen politieke partijen kandidaten van deze groep minder snel op hun kieslijsten en worden hun belangen minder snel opgenomen in hun partijprogramma. Omgekeerd geldt ook dat groepen waarvan de belangen niet verdedigd worden, minder politiek participeren (Ackaert & De Winter, 1996; Celis et al., 2010).

2.2 Descriptieve vertegenwoordiging

Descriptieve vertegenwoordiging focust op de identiteit van de vertegenwoordigers (Celis et al., 2010). Pitkin spreekt over “to represent means to be representative in the sense of having representative (typical) characteristics” (1967, p. 76). Vertegenwoordigers vertegenwoordigen mensen waarmee ze bepaalde eigenschappen gemeen hebben. Deze dimensie wordt ook aangeduid als *standing for*. Phillips (1995) duidt deze dimensie aan als ‘*mirror representation*’. Er is sprake van descriptieve vertegenwoordiging als vertegenwoordigers een evenwichtige afspiegeling vormen van de bevolkingssamenstelling (Pitkin, 1967).

Belangrijk hierbij is de vraag welke eigenschappen politiek vertegenwoordigd moeten worden. Phillips (1995) en Williams (1998) stellen dat het noch haalbaar, noch wenselijk is om rekening te houden met alle mogelijke eigenschappen die burgers onderling onderscheiden. Welke subgroepen vertegenwoordigd worden, hangt af van politieke breuklijnen in een samenleving (Norris & Lovenduski, 1993). Relevante politieke eigenschappen kunnen wijzigen doorheen tijd en ruimte (Pitkin, 1967). Achtergestelde groepen die structureel uitgesloten worden in de samenleving, moeten garanties krijgen op politieke vertegenwoordiging. Etnische minderheden zijn hiervan een voorbeeld (Phillips, 1995; Young, 2000; Williams, 1998).

Deze dimensie heeft een belangrijke symbolische betekenis. Ten eerste vormen descriptieve vertegenwoordigers van een bepaalde groep een erkenning dat hun groep volwaardig deel uitmaakt van de politieke gemeenschap en van volwaardig burgerschap geniet (Bird, Saalfeld, & Wüst, 2011; Celis et al., 2010; Celis & Wauters, 2013; Phillips, 1995; Williams, 1998). Ten tweede vormen descriptieve vertegenwoordigers ook een belangrijke symbolische vertegenwoordiging van het potentieel dat van minderheden uitgaat (Williams, 1998).

Descriptieve vertegenwoordiging bevordert substantiële vertegenwoordiging (Celis et al., 2010; Devos, 2013; Young, 2000). Dit verband is uitgewerkt in de '*politics of presence*'-theorie van Phillips (1995). Deze theorie stelt dat de aanwezigheid van parlementsleden met diverse levenservaringen ervoor zorgt dat meer diverse belangen aan bod komen in de politieke besluitvorming. De descriptieve ondervertegenwoordiging van een sociale groep verkleint de kans dat haar groepsbelangen worden vertegenwoordigd.

Bestaand onderzoek bevestigt deze theorie en stelt dat politici uit achtergestelde groepen uitermate geschikt zijn om voor de belangen van deze groepen op te komen. Dit komt doordat elke sociale groep een unieke structurele positie in de maatschappij inneemt. Zo krijgen etnische minderheden vaak te maken met discriminatie en worden vrouwen vaak belast met zorgtaken in het gezin. Descriptieve vertegenwoordigers delen tot op zekere hoogte dezelfde leefwereld. Ze bezitten hierdoor de nodige expertise om op te komen voor de belangen van hun achterban (Celis et al., 2010; Celis & Wauters, 2010; Phillips, 1995; Williams, 1998). Vertegenwoordigers van meerderheidsgroepen zijn minder goed in staat om als substantiële vertegenwoordiger van minderheden op te treden. Williams (1998) geeft hiervoor twee redenen. Ten eerste hebben ze door hun aparte sociale positie minder voeling met de belangen van minderheden. Ten tweede hangt hun geprivilegieerde politieke situatie gedeeltelijk af van de blijvende onderdrukking van minderheden.

Belangrijk om op te merken is dat de *politics of presence* geen garantie vormt voor een betere substantiële vertegenwoordiging van achtergestelde groepen (Bird et al., 2011). Verschillende politieke, sociale en individuele factoren verhinderen dat parlementsleden zich inzetten voor de belangen van hun achterban (Celis et al., 2010). Zo hebben Celis en Wauters (2010) aangetoond dat sommige vrouwelijke of etnische parlementsleden zich bewust niet opwerpen als groepsvertegenwoordiger. Ze vrezen dat als ze beschouwd worden als groepsvertegenwoordiger, hun kans op herverkiezing afneemt en hun politieke macht verkleint.

2.3 Substantiële vertegenwoordiging

Pitkin (1967) wijst erop dat een te grote nadruk op de identiteit van de vertegenwoordigers, de aandacht afleidt van de vraag wat vertegenwoordigers werkelijk doen. Het antwoord op deze vraag heeft te maken met substantiële vertegenwoordiging. Deze dimensie focust op hoe parlementsleden hun mandaat invullen (Celis et al., 2010). Het gaat over handelen overeenkomstig de belangen van anderen, *acting for* (Pitkin, 1967). Een politiek systeem is slechts representatief als het de publieke belangen behartigt (Celis et al., 2010; Pitkin, 1967). De *politics of ideas* van Phillips (1995) gaat over deze dimensie.

Het is echter niet voldoende dat een instantie of persoon occasioneel vertegenwoordigende handelingen stelt die beantwoorden aan de belangen van de achterban. Pas als vertegenwoordiging integraal deel uitmaakt van de manier waarop een instantie of persoon werkt, is er sprake van substantiële vertegenwoordiging. De vraag kan echter worden gesteld of er wel iets is als 'volledige' substantiële vertegenwoordiging. Zo hebben vertegenwoordigers meerdere *principals*, maar zijn ze niet altijd op de hoogte van hun belangen. Daarnaast rijst de vraag of vertegenwoordigers de belangen van hun eigen kiezers, hun kiesdistrict of heel hun land moeten behartigen. Tot slot is het mogelijk dat vertegenwoordigers gebonden zijn aan partijstandpunten, waardoor ze de eigen groepsbelangen niet voluit kunnen verdedigen (Pitkin, 1967).

2.4 Symbolische vertegenwoordiging

Pitkin (1967) onderscheidt een vierde vorm van vertegenwoordiging. Symbolische vertegenwoordiging is zoals descriptieve vertegenwoordiging een vorm van *standing for*. Binnen deze dimensie kunnen een vlag, een embleem of een koning allemaal beschouwd worden als politieke vertegenwoordigers van een staat. Symbolen zijn echter geen bron van informatie over wat ze vertegenwoordigen. Deze dimensie steunt op het geloof van of de aanvaarding van de symbolen door burgers (Pitkin, 1967).

3. Niemand weet hoe lang, eerst moeten we vechten, voor 't descriptief belang

In het verdere verloop van dit onderzoek ligt de focus op descriptieve vertegenwoordiging van sociale groepen. Het belang van deze dimensie wordt in dit deel verder toegelicht. Ik ga eerst kort in op het groeiend belang van deze dimensie. Daarna bespreek ik de verschillende voor- en nadelen van descriptieve vertegenwoordiging die de literatuur naar voor brengt. Aangezien de verschillende dimensies samenhangen, zijn bepaalde voordelen van descriptieve vertegenwoordiging ook van toepassing op de andere dimensies.

3.1 Groeiende aandacht voor descriptieve vertegenwoordiging

Politici hebben de laatste decennia steeds meer aandacht voor de vertegenwoordiging van sociale groepen, zoals vrouwen en etnische minderheden (Bird, 2003; Celis et al., 2010). Een eerste verklaring hiervoor is dat burgers steeds gevoeliger worden voor de identiteit van vertegenwoordigers (Celis & Erzeel, 2015). Een tweede reden gaat specifiek over de vertegenwoordiging van etnische minderheden. Deze sociale groep groeit in omvang en geniet door wijzigingen in het kiessysteem van beperkt stemrecht. Hierdoor vormen ze een belangrijke doelgroep voor politieke partijen (Celis & Erzeel, 2015). Deze toegenomen aandacht vertaalt zich onder meer in specifieke commissies, pariteitswetten en quota's die de descriptieve vertegenwoordiging van achtergestelde groepen ondersteunen (Celis & Wauters, 2010).

3.2 Voordelen van descriptieve vertegenwoordiging

In de bestaande literatuur worden verschillende voordelen van descriptieve vertegenwoordiging aangeduid. Aangezien in de praktijk de verschillende dimensies van vertegenwoordiging elkaar beïnvloeden (Celis et al., 2010), zijn verschillende van deze voordelen eveneens (in)direct te linken aan de andere dimensies.

Allereerst draagt de descriptieve vertegenwoordiging van verschillende sociale groepen bij tot een goede werking van de democratie (Phillips, 1995; Young, 2000). Het draagt bij tot een rechtvaardig, responsief, ontvankelijk en doeltreffend systeem (Bird, 2004; Celis & Wauters, 2010; Phillips, 1995; Wauters & Eelbode, 2011, Young 2000). Democratische vertegenwoordiging betekent een proportionele en evenwichtige descriptieve vertegenwoordiging van alle burgers. Als de macht in handen is van het volk en de politiek een miniatuur van de samenleving wil zijn, is het nodig dat verschillende sociale groepen in politieke organen aanwezig zijn (Meier, 2010; Ruedin, 2010).

Het tweede voordeel heeft betrekking op de *politics of presence* (Phillips, 1995). Omdat elke sociale groep unieke groepsbelangen heeft, is het belangrijk dat elke sociale groep substantieel vertegenwoordigd wordt. Descriptieve vertegenwoordiging kan hiertoe een belangrijke rol spelen (Bird, 2004; Bird et al., 2011; Celis & Wauters, 2010; Meier, 2010; Phillips, 1995).

Ten derde neemt de kwaliteit van de besluitvorming toe als politieke organen meer divers zijn samengesteld (Bird et al., 2011; Jacobs & Teney, 2010; Mansbridge, 1999; Meier, 2010; Williams, 1998; Young, 2000). Deze vaststelling is gekoppeld aan het '*diversity trumps ability*'-theorema. Dit theorema stelt dat een grote, diverse groep beslissingsnemers betere beslissingen neemt dan een beperkte groep experts. De voordelen van een grote, diverse groep nemen toe naarmate de achterliggende problemen complexer worden. Anderson (2006) definieert complexe problemen als problemen die verschillende effecten met zich meebrengen in verschillende situaties. Bovendien is de informatie over deze problemen en hun effecten ongelijk verdeeld over de betrokkenen. Een beperkte groep experts heeft onvoldoende informatie om dergelijke problemen adequaat op te lossen. Een grote groep diverse vertegenwoordigers beschikt over meer informatie en kan tot adequatere oplossingen te komen.

Een vierde voordeel heeft te maken met de legitimiteit van de democratische instellingen (Eelbode et al., 2013; Jacobs & Teney, 2010; Mansbridge, 1999; Meier, 2010). Sociale groepen met eigen descriptieve vertegenwoordigers hebben meer vertrouwen in democratische instellingen. Lijphart (1984, p. 22-23) stelt dat "[...] minorities that are continually denied access to power will feel excluded and discriminated against and will lose their allegiance to the regime". Een gebrek aan groepsvertegenwoordiging verhoogt de kans op (gewelddadige) conflicten tussen minderheids- en meerderheidsgroepen (Bird et al., 2011; Eelbode et al., 2013; Young, 2000). Een vijfde voordeel van descriptieve vertegenwoordiging heeft dan ook betrekking op politieke stabiliteit (Ruedin, 2010).

Een zesde element gaat over de aanwending van het sociaal kapitaal (Meier, 2010). Door bepaalde groepen uit het besluitvormingsproces te weren, wordt een deel van het sociaal kapitaal niet aangesproken. Sociaal kapitaal gaat over "resources embedded in social networks that can be accessed or used by individuals for actions" (Verhaeghe, 2011, p. 205). Er bestaat een structurele en culturele dimensie van sociaal kapitaal. De structurele dimensie wordt gevormd door de verschillende vrijwillig tot stand gekomen verenigingen die aanwezig zijn in de maatschappij. Het sociale vertrouwen tussen mensen en normen van wederkerigheid die hierdoor gegenereerd worden, vormen de culturele dimensie (Thys & Herman, 2010; Van Craen et al., 2007). Hoe actiever burgers deelnemen aan het verenigingsleven, hoe beter de overheid presteert en de democratie werkt (Devos, 2013).

Tot slot kunnen descriptieve vertegenwoordigers optreden als rolmodel voor leden van hun sociale groep (Mansbridge, 1999; Meier, 2010; Phillips, 1995). Rolmodellen dragen bij tot emancipatie van sociale groepen (Lammers et al., 2009). Ze verhinderen dat leden een minderwaardig beeld over zichzelf en hun sociale groep krijgen en zichzelf als ongeschikt beschouwen voor de uitoefening van macht (Mansbridge, 1999). Daarnaast staan ze symbool voor de maatschappelijke erkenning van sociale groepen.

3.3 Nadelen van een te grote focus op descriptieve vertegenwoordiging

De bestaande literatuur wijst daarnaast op een aantal gevaren van een te sterke focus op descriptieve vertegenwoordiging. Ten eerste stelt Phillips (1995, pp. 22-23) dat “[...] basing politics around differences of ethnicity or race or gender tends to a ‘balkanization’ of the polity that undermines social alliance or social cohesion” en dat “a politics that gives increased weight to social identities may block the very alliances that are necessary for change”. De *politics of ideas* focust de aandacht van burgers op onderlinge inhoudelijke verschillen in beleidsstandpunten. Deze verschillen doorkruisen sociaal-demografische opdelingen van de bevolking. De *politics of ideas* helpt om burgers van verschillende sociale groepen samen te brengen. Mannen en vrouwen kunnen bijvoorbeeld samen ijveren voor gendergelijkheid (Phillips, 1995). Door de aandacht te vestigen op de identiteit van groepen, komt de focus van het besluitvormingsproces te liggen op wat burgers verdeelt en niet op wat hen verenigt (Mansbridge, 1999; Young, 2000).

Ten tweede rijzen er problemen rond verantwoording (Williams, 1998). Vertegenwoordigers kunnen enkel verantwoording afleggen voor zaken die ze doen, niet voor wie ze zijn. Vertegenwoordiging afhankelijk maken van de identiteit van de betrokkenen ondermijnt deze basis van verantwoording (Pitkin, 1967). Phillips (1995) wijst er echter op dat vertegenwoordigden niet voor elk politiek onderwerp hun standpunt en belangen aan de vertegenwoordigers kunnen overmaken. In realiteit beschikken vertegenwoordigers dus over een zekere mate van autonomie. In dit geval dragen hun identiteit en de hieraan gekoppelde ervaringen en inzichten wel degelijk bij tot hoe en wie ze vertegenwoordigen.

Een derde bezwaar kadert binnen de ‘critical mass’-theorie. Deze theorie stelt dat descriptieve vertegenwoordigers van een sociale groep slechts een invloed kunnen hebben op de besluitvorming als een bepaald percentage van het totale aantal vertegenwoordigers uit deze groep afkomstig zijn (Celis & Wauters, 2010; Mansbridge, 1999). De aanwezigheid van een beperkt aantal descriptieve vertegenwoordigers is bijgevolg geen garantie op een substantiële vertegenwoordiging van sociale groepen.

De laatste jaren wordt de *'critical mass'*-theorie echter in vraag gesteld (Studlar & McAllister, 2002). Meer en meer focussen onderzoekers op de *'critical actor'*-theory. Deze theorie wijst op het belang van een aantal kritieke voortrekkers voor een goede substantiële vertegenwoordiging van sociale groepen. Om invloed uit te oefenen, is het belangrijk dat de relevante inzichten in de besluitvorming worden opgenomen, niet het aantal vertegenwoordigers dat deze informatie verschaft. Critical actors zijn politieke spelers die opkomen voor hun eigen sociale groep en anderen aanmoedigen om hetzelfde te doen. Ze doen dit ongeacht het aantal vertegenwoordigers afkomstig uit hun sociale groep. Het zijn vertegenwoordigers die opkomen voor hun sociale groep, zelfs als zij met hun collega-groepsvertegenwoordigers een kleine minderheid vormen in het politieke bestel (Chaney, 2012).

4. 't Zijn dezelfde gasten die daar zaten jarenlang: verklaringen voor descriptieve (onder)vertegenwoordiging

In praktijk worden westerse democratieën gedomineerd door een beperkte groep (Bird, 2003). De grote meerderheid van de politieke vertegenwoordigers bestaat uit hoogopgeleide mannen van middelbare leeftijd, behorende tot de etnische meerderheid (Bird, 200; Devos & Van Liefferinge, 2013). Deze politieke elite heeft een disproportionele invloed op het besluitvormingsproces (Celis et al., 2010; Young, 2000). In dit deel sta ik stil bij de verschillende politieke (f)actoren die bepalend zijn voor de mate waarin sociale groepen, en meer bepaald etnische minderheden, descriptief vertegenwoordigd zijn.

Ten eerste is er het rekruteringsproces. Centraal in dit proces staat de vraag- en aanbodzijde. De aanbodzijde wordt gevormd door de potentieel verkiesbaren. De vraagzijde wordt gevormd door de gatekeepers van de politieke partijen die bepalen welke verkiesbaren effectief een plaats krijgen op de kieslijsten. Daarnaast speelt de stemkeuze van de kiezers een bepalende rol. Tot slot beïnvloedt ook de *structure of opportunities* de (onder)vertegenwoordiging van sociale groepen (Matland, 2005; Devos & Van Liefferinge, 2013).

4.1 Het politieke rekruteringsproces

Het politieke rekruteringsproces omvat het hele proces dat ertoe leidt dat een persoon uit een groep potentieel verkiesbaren ook effectief een politiek mandaat verwerft (Devos & Van Liefferinge, 2013). Dit proces bestaat uit een aanbod- en vraagzijde. De aspiranten bieden zich aan. Zij worden geconfronteerd met politieke partijen en de kiezers die de vraagzijde van het rekruteringsproces vormen (Kunovich & Paxton, 2005). Matland (2005) visualiseert het rekruteringsproces zoals voorgesteld in *Figuur 1*.

Figuur 1. Het rekruteringsysteem. Aangepast overgenomen uit “Enhancing Women’s Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems”, door Matland, R.E., 2005, p. 94, Stockholm, Zweden. Copyright 2003 door Matland, R., & Montgomery, K.

Deze figuur toont aan dat er drie barrières moeten overwonnen worden vooraleer etnische minderheden parlements lid worden (Mügge, 2015):

1. Etnische minderheden moeten zichzelf selecteren als potentiële kandidaat.
2. Politieke partijen moeten etnische minderheden op hun kieslijsten plaatsen.
3. Kiezers moeten stemmen op etnische kandidaten.

Brouard en Tiberj (2011) wijzen op het belang van het samenspel tussen deze drie aspecten. Inzetten op slechts één van de drie is onvoldoende om de descriptieve vertegenwoordiging van een sociale groep beduidend te verbeteren.

4.1.1 Aspiranten bieden zich aan

Om de descriptieve vertegenwoordiging te verbeteren, is het in de eerste plaats noodzakelijk dat meer potentieel verkiesbaren (*eligibles*) met diverse profielen zich kandidaat stellen. Zij vormen de aanbodzijde van het rekruteringsproces. Het hangt van verschillende factoren af of *eligibles* zich kandidaat stellen (Bird, 2004; Celis & Wauters, 2013; Devos & Van Liefferinge, 2013; Matland, 2005; Norris & Franklin, 1997; Norris & Lovenduski, 1993; Young, 2000):

- de politieke ervaring, motivatie, ambitie en netwerken van potentieel verkiesbaren;
- de opleiding en klasse van potentieel verkiesbaren;
- open plaatsen op de kieslijsten;
- de geografische concentratie van etnische groepen;
- beschikbare (financiële) middelen om campagne te voeren.

Bird (2004) en Young (2000) wijzen erop dat etnische minderheden vaak afkomstig zijn uit de arbeidersklasse, laaggeschoold zijn en beperkte burgerrechten hebben. Deze socio-economische ongelijkheden vertalen zich in politieke ongelijkheid en beperkte politieke resources.

4.1.2 Kandidatenselectie door politieke partijen

Politieke partijen vormen de vraagzijde van het rekruteringsproces. Zij vormen een tweede barrière. Hun *gatekeepers* of poortwachters controleren de selectieprocessen. Zij bepalen welke kandidaten op de kieslijsten komen, welke plaatsen ze innemen en in welke kiesdistricten ze opkomen (Devos & Van Liefveringhe, 2013; Eelbode et al., 2013; Kunovich & Paxton, 2005; Matland, 2005; Norris & Lovenduski, 1993). Daarnaast kunnen specifieke partijafdelingen zoals vrouwenafdelingen de vertegenwoordiging van bepaalde groepen bevorderen (Celis & Wauters, 2013; Mügge, 2015). Partijen kunnen verder actief leden van sociale groepen aanwerven (Wauters, Eelbode, & Celis, 2016).

Politieke partijen zijn steeds meer geïnteresseerd in de aanwezigheid van etnische minderheden in hun rangen (Bird, 2004). De redenen hiervoor zijn veelzijdig. Ten eerste maken etnische partijleden hun partij electoraal aantrekkelijk voor etnische minderheden. Partijen geven etnische minderheden hiermee immers de indruk dat ze zich inzetten voor hun belangen. Ten tweede vormen ze een rekruteringspool voor kandidaten. Talentvolle etnische leden kunnen op kieslijsten terechtkomen. Hiermee kunnen partijen zowel etnische stemmen als symbolische stemmen verzamelen. Etnische stemmen zijn afkomstig van kiezers van etnische minderheden die stemmen voor etnische kandidaten. Symbolische stemmen zijn afkomstig van kiezers van de etnische meerderheid die met hun stem willen aangeven dat ze de politieke inclusie van etnische minderheden steunen. Ten derde bieden etnische partijleden een inhoudelijke bijdrage door hun unieke inzichten. Ten vierde zijn er partijen die eenvoudigweg de diversiteit in de samenleving willen weerspiegelen (Celis & Wauters, 2010; Swyngedouw & Jacobs, 2006; Wauters & Eelbode, 2011; Wauters et al., 2016).

Dat partijen etnische minderheden opnemen in hun rangen, betekent echter niet noodzakelijk dat ze ook substantieel vertegenwoordigd worden. De kans bestaat dat partijen hun aanwezigheid louter gebruiken als instrument om stemmen aan te trekken, zonder ook effectief de etnische belangen te vertegenwoordigen (Celis & Wauters, 2013).

4.1.3 De kiezer naast de partij: (g)een tweede viool?

Bij de Vlaamse en federale verkiezingen van 2014 stonden 216 etnische kandidaten op de (Nederlandstalige) kieslijsten (Devriendt & Charkaoui, 2014). Slechts dertien werden er effectief verkozen (Minderhedenforum, 2014a). Dit voorbeeld toont aan dat de kiezers een derde belangrijke barrière vormen (Norris & Franklin, 1997).

In kiesdistricten waar etnische minderheden een kleine minderheid uitmaken, zijn etnische kandidaten afhankelijk van de stemmen van de etnische meerderheid (Terkildsen, 1993). Dit is ook het geval in Vlaanderen, waar etnische minderheden een beperkte minderheid zijn. Zo zijn er maar drie gemeenten waar meer dan de helft van de bevolking behoort tot een etnische minderheid, namelijk Baarle-Hertog (66,8%), Maasmechelen (55,1%) en Genk (55,1%) (Van den Broucke et al., 2015).

Of kiezers voor etnische kandidaten stemmen, hangt af van hoe ze deze kandidaten beoordelen. De meest eenvoudige voorstelling van stemgedrag stelt dat kiezers stemmen op de kandidaat waarvan de ideologische positie het dichtst aanleunt bij die van zichzelf. Kiezers vormen zich een beeld van deze ideologische positie via informatie die ze hebben over de kandidaat (Jacobsmeier, 2014; Sigelman et al., 1995). Ze laten zich hierbij leiden door onder meer normatieve opvattingen en stereotypen (Sigelman et al., 1995).

Normatieve vooronderstellingen gaan over wie het meest geschikt is om vertegenwoordiger te zijn of over wiens belangen politiek belangrijk zijn. Als leden van een bepaalde groep minder bekwaam worden beschouwd, zullen ze minder snel verkozen worden (Celis et al., 2010). Zo kunnen wijdverspreide conservatieve opvattingen over de rol van vrouwen in de maatschappij verhinderen dat vrouwelijke kandidaten verkozen worden (Kunovich & Paxton, 2005; McDermott, 1998; Norris & Franklin, 1997). Als kiezers systematisch geen stem uitbrengen op de kandidaten van een bepaalde sociale groep, is er sprake van een *voter bias* tegen deze kandidaten (McDermott, 1997; Messing, Jabon, & Plaut, 2016).

Aangezien mijn onderzoek zich richt op de rol die stereotypen spelen bij deze laatste barrière, wijd ik hier een apart hoofdstuk aan. Hier beperk ik mij tot de vermelding dat stereotypen helpen om op een snelle en eenvoudige manier de competentie en ideologische positie van kandidaten in te schatten (Lammers et al., 2009; McDermott, 1997). Voor de gedetailleerde bespreking over het gebruik van stereotypen verwijs ik naar *Hoofdstuk III*.

4.2 The structure of opportunities

De *political opportunity structure* of de *structure of opportunities* heeft eveneens een invloed op de descriptieve vertegenwoordiging van sociale groepen. Deze bevat het wettelijk systeem, het kiessysteem en het partijstelsel (Devos & Van Liefferinge, 2013; Norris & Franklin, 1997; Norris & Lovenduski, 1993). Als bepaalde electorale of andere politieke processen verhinderen dat bepaalde sociale groepen politiek vertegenwoordigd worden, is er sprake van een *systematic bias* (Williams, 1998).

4.2.1 *Het wettelijk stelsel*

Het wettelijk stelsel gaat over het actief en passief stemrecht van burgers. Volwaardig actief en passief stemrecht bevordert de descriptieve vertegenwoordiging van sociale groepen (Celis et al., 2010). In België is stemrecht gekoppeld aan nationaliteit. Het stemrecht van niet-Belgische inwoners is beperkter dan dat van Belgen.

Belgen vanaf achttien jaar hebben opkomstplicht en stemrecht bij alle verkiezingen. Ze mogen stemmen zolang ze niet geschorst of uitgesloten zijn van het kiesrecht.¹ Belgen mogen zich kandidaat stellen bij parlementsverkiezingen als ze in België wonen, minstens 21 jaar zijn en beschikken over hun burger- en politieke rechten.² Voor gemeente- of provincieraadsverkiezingen ligt de grens op achttien jaar.³

Het Verdrag van Maastricht verplicht de lidstaten van de Europese Unie [EU-lidstaten] om EU-burgers stemrecht toe te kennen bij lokale en Europese verkiezingen (Wauters & Eelbode, 2011). Niet-Belgische EU-burgers die in België wonen, hebben sinds 1989 actief en passief stemrecht voor Europese verkiezingen.⁴ Sinds 1999 hebben ze ook actief en passief stemrecht voor lokale verkiezingen. Voordat ze kunnen stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen moeten zich eerst inschrijven als kiezer.⁵

Sinds 2004 kunnen ook niet-EU-burgers die in België wonen, stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen.⁶ Hierbij gelden strengere voorwaarden dan bij Belgische kiezers. Ten eerste moeten ze een schriftelijke aanvraag indienen bij het gemeentebestuur. Ten tweede moeten ze een verklaring afleggen waarin ze zich ertoe verbinden de Grondwet, de wetten van het Belgische volk en het 'Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden' na te leven. Tenslotte moeten ze op het moment van de aanvraag minstens vijf jaar ononderbroken een wettige hoofdverblijfplaats in België hebben.⁷ Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 had slechts 13% van de niet-EU-burgers die aan de voorwaarden voldeed, zich ingeschreven als kiezer (Van den Broucke et al., 2015). Niet-EU-burgers hebben geen actief stemrecht (Celis et al., 2010).

---

¹ Art 1 Gemeentekieswet, *BS* 12 augustus 1932.

² Art. 64 en 69 GW

³ Art. 58 en 59 van het Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet van 8 juli 2011

⁴ Art 1, §2, 2° wet 23 maart 1989 betreffende de verkiezing van het Europees parlement, *BS* 23 maart 1989

⁵ Art 1bis Gemeentekieswet, *BS* 12 augustus 1932 (zoals gewijzigd door de wet 27 januari 1999 tot wijziging van de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen, van de nieuwe gemeentewet en van de gemeentekieswet, en tot uitvoering van de richtlijn van de Raad van de Europese Unie nr. 94/80/EG van 19 december 1994, *BS* 30 januari 1999).

⁶ Art. 1ter Gemeentekieswet, *BS* 12 augustus 1932 (zoals gewijzigd door de wet 19 maart 2004 tot toekenning van het actief kiesrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen aan vreemdelingen, *BS* 23 maart 2004).

⁷ Art. 1ter Gemeentekieswet, *BS* 12 augustus 1932 (zoals gewijzigd door de wet 23 december 2005 houdende diverse bepalingen, *BS* 30 december 2005).

4.2.2 Het kiessysteem

Ook het kiessysteem bepaalt mee welke kandidaten worden geselecteerd (Eelbode et al., 2013). Ten eerste leiden proportionele kiessystemen tot meer diversiteit dan meerderheidssystemen (Bird, 2004; Kunovich & Paxton, 2005; Togeby, 2008; Williams, 1998). In proportionele systemen hebben partijen recht op een percentage zetels dat evenredig is aan het percentage stemmen dat ze behaalden. In meerderheidssystemen wint de kandidaat of partij die het meeste stemmen heeft gehaald alle zetels. Vaak zijn dit *single member districts*, waarbij er slechts een kandidaat per kiesdistrict wordt verkozen. Proportionele systemen zijn *multi member districts*, waarbij meerdere kandidaten per district worden verkozen (Matland, 2005).

In *multi member districts* speelt de *district magnitude* een rol. Hoe meer zetels per district te verdelen zijn, hoe groter de kans dat eenzelfde partij meerdere zetels mag bezetten (Williams, 1998). Hierdoor verlaagt de intra-partijcompetitie. Partijen hebben de mogelijkheid om kandidaten met diverse profielen naar voor te schuiven, zonder dat dit ten koste gaat van *incumbents* of vertegenwoordigers van andere sociale groepen (Bird, 2004; Matland, 2005).

Niettemin komen sommige onderzoeken tot afwijkende conclusies. Bird (2003) stelt bijvoorbeeld dat proportionele vertegenwoordiging voordelig is voor de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen, maar dat dit niet noodzakelijk zo is voor etnische minderheden. In landen waar etnische minderheden geografisch geconcentreerd zijn, kunnen *single member districts* even effectief zijn als *multi member districts* met een proportioneel kiessysteem.

Ten tweede wijst Matland (2005) op het belang van kiesdrempels voor de vertegenwoordiging van vrouwen. Bij afwezigheid van kiesdrempels, mogen kleine partijen vaak een of twee volksvertegenwoordigers afvaardigen. Deze vertegenwoordigers zijn vaak mannen. Kiesdrempels verhinderen dat heel kleine partijen zetels krijgen toegewezen, waardoor het aantal zetels voor grote partijen toeneemt. Dit vergroot de kans op vrouwelijke verkozenen (Matland, 2005). Hetzelfde argument gaat op voor etnische minderheden. Etnische kandidaten hebben slechts een beperkte electorale achterban. Hierdoor zullen kleine partijen niet snel etnische kandidaten toewijzen aan het beperkt aantal verkiesbare plaatsen op hun kieslijsten.

Tot slot is de keuze voor open of gesloten kieslijsten belangrijk (Bird, 2004; Matland, 2005; Togeby, 2008). Bij gesloten lijsten bepalen de partijen in welke volgorde kandidaten verkozen worden. Bij open lijsten bepalen de kiezers via voorkeurstemmen welke kandidaten verkozen worden. De vraag hierbij is of het gemakkelijker is om kiezers te overtuigen om op etnische minderheden te stemmen of om partijen te

overtuigen meer etnische minderheden op hun kieslijsten te zetten. Belgisch onderzoek heeft aangetoond dat etnische minderheden op onverkiesbare plaatsen toch verkozen worden doordat ze veel voorkeurstemmen behalen (Jacobs & Swyngedouw, 2003; Jacobs & Teney, 2010; Wauters & Eelbode, 2011).

België heeft een halfopen proportioneel kiessysteem dat zowel lijststemmen als voorkeurstemmen toelaat. Hierdoor hebben etnische kandidaten in theorie een goede kans om verkozen te worden (Bird et al., 2011; Wauters & Eelbode, 2011).

4.2.3 Het partijsysteem en de politieke cultuur

Tot slot beïnvloeden ook het partijsysteem en de politieke cultuur welke kandidaten worden gekozen (Togeby, 2008). Ten eerste zijn het aantal partijen en wat voor soort partijen opkomen van belang (Devos & Van Liefferinge, 2013; Eelbode et al., 2013; Norris & Franklin, 1997). Linkse partijen hechten traditioneel meer belang aan sociale gelijkheid en rechtvaardigheid dan rechtse partijen. Hierdoor zijn ze meer geneigd om ondervertegenwoordigde groepen op te nemen op hun kieslijsten (Celis & Erzeel, 2015; Wauters et al., 2016). Niettemin hebben ook rechtse partijen recent meer inspanningen geleverd om meer descriptieve vertegenwoordiging te garanderen op hun kieslijsten (Celis & Erzeel 2015; Eelbode et al., 2013). Daarnaast kunnen sociale groepen zich verenigen binnen eenzelfde partij, wat hun descriptieve en substantiële vertegenwoordiging bevordert (Celis et al., 2010). Zo loste ex-spa'ar Ahmet Koç in maart 2017 het idee voor een partij voor en door etnische minderheden in Vlaanderen (Peeters & Somers, 2016).

Ten tweede speelt de politieke cultuur een rol (Norris & Franklin, 1997). De politieke cultuur bestaat uit overtuigingen, houdingen, symbolen, normen en waarden die de omstandigheden vormgeven waarin politieke actie plaatsvindt (Pye, 1972). Almond en Verba definiëren politieke cultuur als “[...] specifically political orientations – attitudes toward the political system and its various parts, and attitudes toward the role of the self in the system” (1963, p. 10). Almond en Verba definiëren het politieke systeem als “(1) specific roles or structures [...]; (2) incumbents of roles [...] and (3) particular public policies, decisions, or enforcements of decisions” (1963, p. 15). Onder opvattingen over politieke rollen vallen bijvoorbeeld houdingen van politieke partijen tegenover vrouwelijke en etnische aspiranten. Via formele en informele regels en normen, kunnen ze de vertegenwoordiging van sociale groepen bevorderen of tegenhouden (Celis & Erzeel, 2015; Kunovich & Paxton, 2005; Matland, 2005; Norris & Franklin, 1997).

5. Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de verschillende dimensies van politieke vertegenwoordiging besproken. De interactie tussen deze dimensies is bepalend voor een evenwichtige vertegenwoordiging van sociale groepen. De *politics of presence* en de *politics of ideas* zijn beide op zichzelf ongeschikt om politieke inclusie te realiseren. Ze vormen dan ook geen of-verhaal. “Taken in isolation, the weaknesses of the one are as dramatic as the failings of the other” (Phillips, 1995, p. 25). Standpunten en belangen mogen niet los gezien worden van de personen die ze uitdragen. Omgekeerd mogen personen ook niet gereduceerd worden tot hun identiteit, zonder rekening te houden met waar ze voor staan. De combinatie van beide benaderingen biedt de meeste kans op een evenwichtige vertegenwoordiging (Phillips, 1995).

Daarnaast ben ik dieper ingegaan op descriptieve vertegenwoordiging. Deze dimensie van vertegenwoordiging draagt bij tot een legitieme democratie, een kwalitatieve besluitvorming, een substantiële vertegenwoordiging van sociale groepen en de maatschappelijke erkenning ervan (Mansbridge, 1999; Meier, 2010; Phillips, 1995). Tot slot heb ik het politieke rekruteringsproces en de *structure of opportunities* besproken als barrières voor descriptieve vertegenwoordiging. Mijn masterproef focust op de rol van kiezers voor de descriptieve vertegenwoordiging van etnische minderheden. Kiezers staan aan de vraagzijde van het politieke rekruteringsproces.

Eerder onderzoek in België naar de descriptieve (onder)vertegenwoordiging van etnische minderheden heeft zich voornamelijk toegespitst op de rol van politieke partijen (bijvoorbeeld: Celis & Wauters, 2013; Celis, Eelbode, & Wauters, 2013; Eelbode et al., 2013; Wauters et al., 2016). Onderzoek naar de rol van kiezers beperkte zich tot een analyse van welke kiezers op etnische kandidaten stemmen (bijvoorbeeld: Eelbode, 2012; Jacobs, Kelbel & Pilet, 2013). Dit onderzoek focust op een aspect dat tot nu toe onderbelicht is geweest in bestaand onderzoek, namelijk de rol van stereotypen bij de beoordeling van etnische kandidaten door kiezers. Vooraleer ik in *Hoofdstuk III* dieper inga op deze rol, focus ik mij in *Hoofdstuk II* op de definiëring en ondervertegenwoordiging van etnische minderheden.

Hoofdstuk II: Dag vreemde man: etnische minderheden

1. Inleiding

Hoofdstuk I focuste op de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen. In dit hoofdstuk leg ik uit hoe sociale groepen gedefinieerd en opgedeeld kunnen worden. Specifieke aandacht gaat naar de sociale groep die in mijn onderzoek centraal staat, namelijk etnische minderheden. Ik ga achtereenvolgens in op hoe etnische minderheden in België gedefinieerd worden en welke etnische minderheden aanwezig zijn in België en Vlaanderen.

2. Diversiteit een feit, ze hebben een verhaal: sociale groepen binnen de samenleving

Burgers worden onderling gekenmerkt door sociale verschillen zoals gender, etniciteit, leeftijd en klasse. Elke sociale groep positioneert zich tegenover andere groepen via unieke ervaringen en maatschappelijke mogelijkheden die de leden van deze groep delen. Young (2000, p. 90) definieert een sociale groep als “a collective of persons differentiated from others by cultural forms, practices, special needs or capacities, structures of power or privilege”.

Dat mensen tot een bepaalde sociale groep behoren, betekent echter niet dat alle leden van een sociale groep dezelfde identiteit en opinies hebben (Williams, 1998). Een *politics of difference* kan niet gereduceerd worden tot een *identity politics* (Young, 2002). Het concept van een groepsidentiteit doet afbreuk aan de interne verschillen tussen groepsleden. Sociale groepen doorkruisen elkaar. Zo zijn leden van etnische minderheden onderling verschillend naar gelang hun gender, leeftijd en klasse. Deze sociale posities beïnvloeden allemaal de identiteit van een individu, maar kunnen hieraan niet gelijkgesteld worden.

Young (2002) maakt een onderscheid tussen culturele en structurele sociale groepen. Culturele groepen onderscheiden zich doordat de leden van een bepaalde groep bijvoorbeeld eenzelfde taal spreken of eenzelfde religie hebben. Structurele groepen onderscheiden zich van anderen op grond van origine, gender, leeftijd en klasse. Kenmerkend aan structurele sociale groepen is dat ze ontstaan vanuit structurele ongelijkheden die bepaalde groepen bevoordelen en andere benadelen. Ze zijn structureel omdat ze nagenoeg permanent zijn. Dit komt doordat mensen handelen in overeenstemming met hun kennis over sociale posities en de onderlinge relaties ertussen. Al handelend worden bestaande sociale structuren bevestigd. Hierdoor wordt het moeilijk om hen te veranderen (Young, 2000).

Structurele en culturele groepen kunnen elkaar overlappen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor etnische structuren. Zo vormt de Turkse gemeenschap in België een culturele groep omdat haar leden een unieke cultuur delen. De Turkse gemeenschap is eveneens een structurele groep omdat haar leden geconfronteerd worden met dezelfde structurele ongelijkheden op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt of op vlak van onderwijs (Young, 2000).

3. Etnische minderheden zijn mensen zoals jij en ik, laat ons er geen vreemden van maken

De descriptieve ondervertegenwoordiging van etnische minderheden in democratieën kreeg recent meer en meer aandacht. Niettemin vormt de conceptualisering een probleem voor een goede analyse ervan (Bird, 2004). Personen opdelen naar gender is eenvoudig. Het is veel moeilijker om personen op te delen naar gelang de etnische groep waartoe ze behoren.

De bestaande literatuur duidt verschillende redenen aan waarom de conceptualisering van etnische minderheden niet evident is. Ten eerste kan de etniciteit van een persoon op verschillende manieren bepaald worden. Een eerste mogelijkheid is dat mensen zelf hun etniciteit aangeven. Daarnaast kan de etniciteit bepaald worden via de geboorteplaats van een persoon of zijn/haar (groot)ouders, zijn/haar moedertaal, etnische origine of religie (Bird, 2004). In brede betekenis slaat etniciteit op culturele verschillen tussen minderheden en de meerderheid (Claro da Fonseca, 2011).

In België worden etnische minderheden gedefinieerd via de geboorteplaats en nationaliteit van inwoners of de migratiebewegingen die zichzelf, hun ouders of hun grootouders hebben gemaakt. Etnische minderheden worden met verschillende termen aangeduid: vreemdelingen, migranten, asielzoekers, vluchtelingen en allochtonen. Een vreemdeling is iemand met een andere nationaliteit dan diegene van het land waarin hij of zij verblijft. Een migrant is iemand die een migratiebeweging gemaakt heeft. In België is een internationale immigrant iemand die vanuit het buitenland naar België komt voor een verblijf van minstens drie maanden, uitgezonderd asielzoekers. Een asielzoeker en vluchteling zijn beiden omwille van humanitaire redenen hun land ontvlucht. Allochtonen zijn mensen van vreemde origine (Celis et al., 2010; Van den Broucke et al., 2015). Twee bijkomende aspecten zijn hierbij relevant. Ten eerste rijst de vraag hoe immigranten van de tweede en derde generatie gedefinieerd worden (Celis et al., 2010). Ten tweede kan een verdere opsplitsing volgens regionale of landelijke origine van belang zijn. Etnische minderheden vormen geen homogene groep. De vraag kan dan ook gesteld worden of ze als dusdanig behandeld moeten worden (Celis et al., 2010; Phillips, 1995).

Geldof (2015) stelt dat bovenstaande termen buigzaam zijn en naar believen verengd of verruimd kunnen worden. Zo worden in Vlaanderen inwoners afkomstig uit EU-buurlanden niet als migranten, allochtonen of vreemdelingen beschouwd. Ook lang niet alle migranten van niet-Europese afkomst worden als migranten beschouwd. Amerikanen worden bijvoorbeeld geen migranten genoemd, maar inwoners van Turkse of Marokkaanse afkomst wel. Ook kinderen en kleinkinderen van Turkse en Marokkaanse migranten blijven als migrant aangesproken worden. Geldof (2015) wijst er verder op dat de laatste jaren vooral moslims als vreemdelingen worden beschouwd.

Etnische minderheden kunnen ook opgedeeld worden volgens passief en actief stemrecht (Celis et al., 2010). Ten eerste zijn er de onderdanen van buitenlandse origine met de Belgische nationaliteit. Zij genieten volledig actief en passief stemrecht. EU-burgers en niet-EU-burgers zonder de Belgische nationaliteit hebben beperkt stemrecht (Martiniello, 2006).

In deze masterproef spreek ik over etnische minderheden in termen van buitenlandse afkomst. Het Vlaamse integratiedecreet en de Vlaamse migratie- en integratiemonitor hanteren volgende definitie: ‘personen die legaal en langdurig in België verblijven en die bij hun geboorte niet de Belgische nationaliteit bezaten of van wie minstens één van de ouders bij geboorte niet de Belgische nationaliteit bezat.’⁸ Ik verruim deze definitie in mijn onderzoek naar mensen waarvan ook de grootouders een migratiebeweging hebben gemaakt, zoals ook Celis & Wauters (2013) en Van Craen et al. (2007) deden. De reden voor deze uitbreiding is dat immigranten van de derde generatie nog altijd als allochtoon beschouwd worden (Geldof, 2015). Levrau (2011) en Verhaeghe (2011) stellen daarnaast dat derde generatie migranten nog niet volledig geïntegreerd zijn en zich voornamelijk richten tot de eigen etnische gemeenschap.

4 Vlaanderen boven? Etnische minderheden in België en Vlaanderen

De laatste decennia worden de EU-lidstaten geconfronteerd met een toenemende etnische diversiteit. Deze toename is niet enkel te wijten aan huidige immigratiebewegingen. Het is ook het gevolg van de voortplanting van eerste generatie migranten die in de naoorlogse periode door de industrialisering en dekolonisatie in Europa aankwamen (Bird et al., 2011; Geldof, 2015).

Er zijn in België enkel officiële cijfers beschikbaar op basis van nationaliteit (Bird, 2003, 2004). De Algemene Directie Statistiek (2016a) houdt overzichten bij van het aandeel Belgen en vreemdelingen in de Belgische

---

⁸ Art 3 Decr. VI. 7 juni 2013 betreffende het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid, BS 26 juli 2013.

bevolking op 1 januari van elk jaar. Onder vreemdelingen worden inwoners zonder de Belgische nationaliteit verstaan (Van den Broucke et al., 2015). *Tabel 1* bevat een overzicht van de bevolkingssamenstelling in België en het Vlaams Gewest voor 2016.

Tabel 1

Bevolking voor België en het Vlaams Gewest in 2016.

	Belgen	Vreemdelingen	Totaal
België	9.972.250	1.295.660	11.267.910
Vlaams Gewest	5.951.410	526.394	6.477.804

Opmerking: aangepast overgenomen uit "Bevolking naar woonplaats, nationaliteit, burgerlijke staat, leeftijd en gender" van Algemene Directie Statistiek, 2016 (<https://bestat.economie.fgov.be/bestat/crosstable.xhtml?view=5525fea5-4abb-424b-918c-d5a5658b9e34>). Copyright 2016, Belgian Federal Government.

Tabel 2 geeft een overzicht van de buitenlandse nationaliteiten die het talrijkst waren in België en het Vlaams Gewest op 1 januari 2015. De meerderheid van de Europese vreemdelingen in België hebben de Franse, Italiaanse of Nederlandse nationaliteit. Voor het Vlaams Gewest komt de top drie van Europese vreemdelingen uit Nederland, Polen en Italië. In België en in het Vlaams Gewest kwamen de niet-Europese vreemdelingen voornamelijk van Marokko en Turkije (Algemene Directie Statistiek, 2015).

Tabel 2

Overzicht van de meest voorkomende buitenlandse nationaliteiten in België en het Vlaams Gewest in 2015.

	Europese nationaliteiten				Niet-Europese Nationaliteiten			
	Frankrijk	Italië	Nederland	Rest	Marokko	Turkije	Dem. Rep. Congo	Rest
België	159.352	156.977	149.199	437.052	82.009	36.747	20.625	201.796
Vlaams Gewest	Nederland	Polen	Italië	Rest	Marokko	Turkije	Afghanistan	Rest
	133.043	36.786	22.980	156.615	27.950	18.527	6.422	94.526

Opmerking: aangepast overgenomen uit "Totale, vreemde en belgische bevolking" van Algemene Directie Statistiek, 2015 (http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/bevolking/downloads/bevolking_naar_nationaliteit_en_gender.jsp). Copyright 2015, Belgian Federal Government.

Italië, Marokko en Turkije zagen de laatste 20 jaar hun relatieve belang in deze statistieken afnemen door naturalisatiegolven (Algemene Directie Statistiek, 2016b). Dit legt meteen het grote nadeel van deze statistieken bloot. Ze houden enkel rekening met de huidige nationaliteit van inwoners. Van zodra voormalige vreemdelingen de Belgische nationaliteit verwerven, verdwijnen ze uit de vreemdelingenstatistieken. Ook de kinderen van genaturaliseerde burgers worden niet opgenomen in de vreemdelingenstatistieken (Geldof, 2015).

De Vlaamse migratie- en integratiemonitor biedt hier een oplossing. Deze monitor geeft het aantal personen van vreemde origine weer. *Tabel 3* geeft een overzicht van het aantal personen van buitenlandse

origine in 2013. Vooral de buurlanden, Turkije en de Maghreb-landen score sterk (Van den Broucke et al., 2015).

Tabel 3

Aantal personen van buitenlandse origine per afkomstgroep in het Vlaams Gewest in 2013.

Afkomstgroep	Aantal
Buurlanden <i>Nederland, Frankrijk, Duitsland en Luxemburg</i>	292.471
West- en Noord-EU15 <i>Denemarken, Finland, Ierland, Oostenrijk, Verenigd Koninkrijk en Zweden</i>	32.493
Zuid-EU15 <i>Italië, Spanje, Portugal en Griekenland</i>	119.117
EU12 <i>Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slovakije, Hongarije, Slovenië, Bulgarije, Roemenië, Malta en Cyprus</i>	94.685
Totaal EU	538766
Europa niet-EU <i>Zwitserland, Noorwegen, Albanië, Wit-Rusland, Kosovo, Moldavië, Rusland, Bosnië, Oekraïne, Liechtenstein, Andorra, Monaco, San Marino, Macedonië, Kroatië, IJsland, Servië en Montenegro</i>	92.801
Turkije	125.097
Maghreb <i>Marokko, Algerije, Tunesië, Libië en Mauritanië</i>	181.575
Andere landen <i>Alle niet-Europese landen behalve Turkije en de Maghreb-landen</i>	242.378
Totaal niet-EU	641.851
Algemeen totaal	1.180.617

Opmerking: aangepast overgenomen uit "Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2015" van Van den Broucke, S. et al., 2015, p. 101, Antwerpen: Steunpunt Inburgering en Integratie. Copyright 2015, Steunpunt Inburgering en Integratie.

5 Etnische vertegenwoordigers, helemaal alleen, vervreemd van iedereen?

Alhoewel de etnische populatie in België groeit, blijft ze ondervertegenwoordigd in het politieke besluitvormingsproces. Echter, de maatschappelijke en politieke druk stijgt om deze ondervertegenwoordiging weg te werken (Bird, 2004; Celis & Wauters, 2013; Eelbode et al., 2013). Etnische kandidaten en verkozenen zijn dan ook geen zeldzaamheid meer. Het laatste decennium is het aantal etnische kandidaten vooral op lokaal niveau toegenomen, met name in de multiculturele Brusselse gemeenten. In 2000 behoorden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 90 van de 652 gemeenteraadsleden tot etnische minderheden (Jacobs, Martiniello & Rea, 2002). In 2006 behoorden al 138 van de 653 Brusselse gemeenteraadsleden tot etnische minderheden. In Vlaanderen ligt hun aanwezigheid lager. Al is ook hier een stijgende tendens waar te nemen (Wauters & Eelbode, 2011).

Etnische minderheden blijven echter ondervertegenwoordigd in de regionale parlementen en het federale parlement (Wauters & Eelbode, 2011). Aangezien verschillende onderzoekers een andere definitie hanteren van etnische minderheden, is het niet eenvoudig om cijfers van verschillende studies naast elkaar te leggen. Ik presenteer hier een aantal recente cijfers die algemene tendensen weerspiegelen. *Tabel 4* toont dat bij de Vlaamse parlementsverkiezingen van 2014 5,65% van de Vlaamse parlementsleden tot een etnische minderheid behoorde. Bij de federale parlementsverkiezingen van 2014 lag dit aandeel op 6,9% van de Vlaamse mandatarissen (Minderhedenforum, 2014a, 2014b).⁹ Alleen het Brusselse Hoofdstedelijk Parlement biedt een uitzondering op deze tendens van ondervertegenwoordiging op de hoge politieke niveaus (Wauters & Eelbode, 2011). In 2009 behoorde 25% van de Brusselse parlementsleden tot etnische minderheden.

Tabel 4

Overzicht etnische verkozenen bij de Vlaamse en federale parlementsverkiezingen van 2014.

Parlement	Verkozen parlementsleden op Vlaamse lijsten	Parlementsleden van etnische minderheden	% parlementsleden van etnische minderheden
<i>Vlaams</i>	124	7	5,65%
<i>Federaal</i>	87	6	6,9%

Opmerking: gegevens afkomstig uit: "Minderhedenforum berekende aantal zetels voor etnisch-culturele minderheden" van Minderhedenforum, 2014 (<http://www.minderhedenforum.be/actua/detail/minderhedenforum-berekende-aantal-zetels-etnisch-culturele-minderheden>).

Een andere opvallende vaststelling is dat de grote meerderheid van de federale parlementsleden van etnische minderheden sinds 1995 uit vrouwen bestaat (Celis & Erzeel, 2015). In het huidige federale Parlement, zijn acht van de elf parlementsleden van Maghrebijnse of Turkse afkomst vrouw. Ook in het Vlaams parlement overtreffen de vrouwen van etnische minderheden hun mannelijke collega's, met een verhouding van vier op één (Eckert & Vanhecke, 2015).

6 Conclusie

Uit dit hoofdstuk blijkt dat etnische minderheden op verschillende manieren gedefinieerd worden (Bird, 2004). Bijgevolg is het niet eenvoudig is om onderzoeken over etnische minderheden te vergelijken. In België worden etnische minderheden ingedeeld op grond van afkomst en nationaliteit (Celis et al., 2010; Van den Broucke et al., 2015). In dit onderzoek hanteer ik volgende definitie: 'etnische minderheden zijn personen die bij hun geboorte niet de Belgische nationaliteit bezaten of van wie minstens een van de (groot)ouders bij geboorte niet de Belgische nationaliteit bezat'.

⁹ Het Minderhedenforum (2014b) heeft verkozenen van etnische minderheden berekend op basis van naamherkenning.

Ondanks de verschillende definities waarop bestaande statistieken gestoeld zijn, is het duidelijk dat België te maken heeft met een grote en diverse etnische bevolking. Vooral de Marokkaanse en Turkse gemeenschap zijn sterk aanwezig (Algemene Directie Statistiek, 2015, 2016a). Uit de beschikbare gegevens blijkt echter dat etnische minderheden ondervertegenwoordigd zijn in de regionale en federale parlementen (Wauters & Eelbode, 2011). Mannelijke etnische minderheden zijn zelfs nauwelijks vertegenwoordigd (Celis & Erzeel, 2015). Op lokaal niveau zijn etnische minderheden iets beter vertegenwoordigd (Jacobs, Martiniello & Rea, 2002; Wauters & Eelbode, 2011).

Hoofdstuk III: Na een jaar van stereotiepe verhalen zitten etnische kandidaten met de handen in het haar

1. Inleiding

In *Hoofdstuk I* heb ik gewezen op het belang van stereotypen bij de beoordeling van kandidaten. Wetenschappelijke literatuur wijst sinds enkele decennia op de impact die stereotypen uitoefenen op de manier waarop kiezers kandidaten beoordelen (bijvoorbeeld Berinsky & Mendelberg, 2005; Hurwitz & Peffley, 1997; Terkildsen, 1993). Het is echter nog niet duidelijk wat stereotypen zijn en welke politieke rol ze vervullen.

Dit hoofdstuk begint met een korte verduidelijking van wat stereotypen zijn. Daarna ga ik in op het onderscheid tussen sociale en politieke stereotiepe eigenschappen. Vervolgens bespreek ik de verschillende politieke etnische stereotypen die in de Amerikaanse literatuur naar voor komen. Dit type stereotype staat in mijn onderzoek centraal. Hierna bespreek ik een aantal factoren die het gebruik van stereotypen beïnvloeden. Ik eindig met de impact van het gebruik van stereotypen voor etnische kandidaten.

2. De waarheid die je zocht maar die je in stereotypen nooit hebt gevonden

Mensen kunnen zich via informatieve binnenwegen op een eenvoudige manier een beeld vormen van anderen. Deze binnenwegen worden ook *informational shortcuts*, *cognitive shortcuts* of *informational cues* genoemd. In politieke context helpen ze kiezers om politici en kandidaten te beoordelen (Jacobsmeier, 2014; Marien, Hooghe, & Dassonneville, 2013; McDermott, 1997; Terkildsen, 1993). Voorbeelden van dergelijke politieke *shortcuts* zijn politieke stereotypen of stemvoorkeuren uit de omgeving van kiezers (Marien et al., 2013).

Een stereotype vormt een cognitieve link tussen een groep personen en eigenschappen die worden toegeschreven aan leden van deze groep (Berinsky & Mendelberg, 2005; Dovidio, Evans, & Tyler, 1986). De verschillende eigenschappen die aan een groep worden toegeschreven, zijn onderling verbonden in een coherente structuur. Dit impliceert dat als één element van het stereotype geactiveerd wordt, andere elementen van dat stereotype ook (onbewust) geactiveerd worden (Berinsky & Mendelberg, 2005; Dovidio et al., 1986; Peffley & Hurwitz, 1998).

Mensen slagen stereotypen op in hun langetermijngeheugen en maken er gebruik van om de complexe omgeving te ordenen binnen een eenvoudig model. Individuen hebben immers niet de capaciteiten om genuanceerde beoordelingen te maken gebaseerd op uitgebreide informatieverstrekking (Coronel & Federmeier, 2016; Chang & Hitchon, 2004; Maddens & Dewachter, 1993). Stereotypen zijn resistent voor tegensprekende informatie, laten geen ruimte voor nuancering en hoeven niet overeen te stemmen met de werkelijkheid. Ze kunnen dan ook op een incorrecte manier gebruikt worden (Berinsky & Mendelberg, 2005; Chang & Hichon, 2004; Dovidio et al., 1986; Peffley & Hurwitz, 1998; Van Craen et al., 2007). Ze vormen *faulty and inflexible generalizations* (Hutchings & Piston, 2011). In situaties waar mensen over weinig persoonlijke informatie beschikken, beroepen ze zich sneller op stereotypen (Lammers et al., 2009; McDermott, 1997, 1998; McGraw, 2011). Tot slot is het belangrijk om op te merken dat mensen zich niet bewust hoeven te zijn van de activering van stereotypen om er gebruik van te maken (Berinsky & Mendelberg, 2005; Coronel & Federmeier, 2016; Devine, 1989; Messing et al., 2016).

3. Mensen als ik vind je overal. Sociaal, politiek? In het tranendal.

Stereotypen bestaan uit sociale en politieke stereotiepe eigenschappen (Berinsky & Mendelberg, 2005). Sociale stereotiepe eigenschappen beschrijven de sociale eigenschappen van een bepaalde groep (Dovidio et al., 1986; McDermott, 1997). Een voorbeeld van een sociale stereotiepe eigenschap is 'Afro-Amerikanen zijn niet intelligent'. Vandaag de dag worden verschillende van dergelijke stereotypen als sociaal onaanvaardbaar beschouwd (Dovidio et al., 1986). Daarnaast hebben veel sociale stereotiepe eigenschappen geen politieke relevantie of worden ze afgewezen als inaccuraat (Berinsky & Mendelberg, 2005; Schneider & Bos, 2011). Politieke stereotiepe eigenschappen beschrijven het politieke gedrag van bepaalde groepen. In tegenstelling tot sociale stereotiepe eigenschappen, worden zij wel vaak beschouwd als een accurate, gelegitimeerde weergave. Een voorbeeld is 'Afro-Amerikanen zijn links' (Dovidio et al., 1986; Berinsky & Mendelberg, 2005). Zowel demografische als partijgerelateerde informatie over kandidaten kunnen politieke stereotiepe eigenschappen oproepen (McDermott, 1998).

Sociale stereotiepe eigenschappen hebben een veel bredere reikwijdte dan politieke stereotiepe eigenschappen. Ze manifesteren zich in allerlei sociale contexten. Sociale groepen ondervinden dan ook veel meer last van sociale dan van politieke stereotiepe eigenschappen. Zo zijn Afro-Amerikanen met een donkere huid en zonder eurocentrische uiterlijke kenmerken, vaker slachtoffer van discriminatie en vatbaarder voor negatieve vooroordelen in verschillende sociale contexten dan blanke Amerikanen. Te denken valt aan familiale situaties, onderwijs en de arbeidsmarkt (Klonoff & Landrine, 2000; Terkildsen,

1993; Weaver, 2012). Ook in Vlaamse context zijn etnische minderheden vaak het slachtoffer van discriminatie en vooroordelen op arbeidsmarkt en in onderwijs (Baert & Cockx, 2013; Baert, Cockx, Gheyle, & Vandamme, 2013; Van Craen et al., 2007; Verhaeghe, 2011).

Stereotypen zijn samenhangende structuren. Het onderscheid tussen sociale en politieke eigenschappen van een sociale groep is bijgevolg niet absoluut (Berinsky & Mendelberg, 2005). Zo kan de aanwijzing naar een sociale stereotype eigenschap in de hoofden van de kiezers een politieke stereotiepe eigenschap activeren (Huddy & Terkildsen, 1993; Lammers et al., 2009). De samenhang impliceert dat stereotypen een complexe invloed hebben op de beoordeling van kandidaten.

4. Bij de mensen waar ik woonde, bleef ik stereotiepe vreemde

Stereotypen die steunen op de etnische groep waartoe kandidaten behoren, zijn etnische stereotypen. Ze bestaan uit zowel sociale als politieke stereotiepe eigenschappen (Berinsky & Mendelberg, 2005). Mijn onderzoek beperkt zich tot politieke stereotiepe eigenschappen. In politieke context zullen sociale stereotiepe eigenschappen immers politieke stereotiepe eigenschappen activeren, waardoor deze eigenschappen de beoordeling van kandidaten ultiem beïnvloeden.

In navolging van Huddy en Terkildsen (1993) kunnen politieke etnische stereotypen analoog gedefinieerd worden als politieke genderstereotypen (McDermott, 1998). De onderzoekers definiëren politieke genderstereotypen als “the gender-based ascription of different traits, behaviors, or political beliefs to male and female politicians” (Huddy & Terkildsen, 1993, p. 120). Politieke etnische stereotypen zijn dan het geheel van karaktereigenschappen (*traits*), gedragingen (*issue competencies*) en politieke overtuigingen (*political beliefs*) die toegeschreven worden aan etnische politici (Schneider & Bos, 2011). Deze drie elementen worden hieronder uiteengezet.

4.1 Ideologische stereotypen

Een eerste type politieke etnische stereotypen focust op hoe kiezers de ideologie van kandidaten inschatten (Schneider & Bos, 2011). Verschillende Amerikaanse onderzoekers hebben aangetoond dat kiezers etnische kandidaten linkser inschatten dan kandidaten van de etnische meerderheid. Ideologische stereotypen kennen hun oorsprong in de *racial gap* die optreedt bij verkiezingen. In Amerika stemmen Afro-Amerikanen consistent voor de Democratische Partij, die linksere standpunten inneemt dan de Republikeinse Partij. Daarnaast behoren Afro-Amerikanen vaker tot de Democratische Partij dan blanke kandidaten (McDermott, 1998; McGraw, 2011; McLaughlin & Thompson, 2016; Sigelman et al., 199).

Daarnaast kan dit ideologische stereotype zijn ontstaan uit sociale stereotypen over etnische minderheden. Etnische minderheden worden beschouwd als empathisch en begaand met kansarmen (Schneider & Bos, 2011). Linkse kandidaten worden op hun beurt eveneens beschouwd als meer empathisch en begaand met kansarmen dan rechtse kandidaten (Sigelman et al., 1995). In de hoofden van kiezers kan dit ertoe leiden dat etnische minderheden links gepositioneerd worden omdat ze empathisch en meelevend zijn.

Verschillende onderzoekers tonen aan dat ceteris paribus blanke kiezers etnische kandidaten als linkser bestempelen dan blanke kandidaten (Berinsky & Mendelberg, 2005; Jacobsmeier, 2014; Lerman & Sadin, 2016). Niettemin spreken een aantal onderzoeken dit tegen. McLaughlin en Thompson (2016) en Weaver (2012) tonen aan dat blanke respondenten Afro-Amerikaanse kandidaten niet als linkser beschouwen dan ideologisch vergelijkbare blanke kandidaten. Sigelman et al. (1995) vonden op hun beurt een significant verband voor conservatieve kandidaten. Volgens hun onderzoek positioneren blanke respondenten enkel conservatieve Afro-Amerikaanse kandidaten linkser dan conservatieve blanke kandidaten. Voor gematigde en progressieve kandidaten werden geen significante verbanden gevonden.

4.2 Gedragsstereotypen: politieke competentie

Een tweede type gaat over de mate waarin kiezers verwachten dat kandidaten competent zijn om zich in te laten met bepaalde beleidsdomeinen en de politiek in zijn geheel. Bestaand Amerikaans onderzoek hierover focuste zich op blanke kiezers. Uit de literatuur is niet eenduidig af te leiden of er een link bestaat tussen de etniciteit van kandidaten en de beoordeling van de algemene politieke competentie door kiezers (Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012). Wel schatten kiezers etnische kandidaten en kandidaten van de etnische meerderheid competent in op verschillende beleidsdomeinen. Volgens kiezers zijn etnische kandidaten competent om zich in te zetten voor hun eigen sociale groep, kansarmen, welzijn en armoede. Ze zouden dan weer minder competent zijn op vlak van financiën, economie, defensie en terrorisme (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012).

Schneider en Bos (2011) en McDermott (1998) leggen hierbij de link met karakterstereotypen. Blanke kiezers schatten etnische kandidaten als meer empathisch, integer en medelevend in dan blanke kandidaten. Hierdoor vinden ze hen competent om zich in te zetten voor het welzijn van minderheden. Verder draagt het gegeven dat etnische minderheden vaker geconfronteerd worden met discriminatie en bijgevolg gevoeliger zijn aan ongelijkheden binnen de samenleving hiertoe bij. Daarnaast worden dergelijke zachte beleidsdomeinen ook gezien als een sterkte van linkse politici. Harde beleidsdomeinen als economie en defensie worden dan weer toegeschreven aan rechtse kandidaten (Chang & Hitchon,

2004; Sigelman et al., 1995; Terkildsen, 1993). Dat etnische kandidaten als links worden gepositioneerd, vormt een bijkomende verklaring.

4.3 Karakterstereotypen

Het derde type gaat over sociale eigenschappen waarover etnische kandidaten beschikken. Blanke respondenten beschouwen etnische kandidaten als meer empathisch en begaan met kansarmen dan blanke kandidaten (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995). Het gaat hier eigenlijk om sociale stereotypen die worden gebruikt in politieke context (McDermott, 1998). Deze soort stereotypen wordt dan ook niet onderzocht in mijn studie.

5. Wie kan er mij het gebruik van stereotypen verklaren, voor ik het weer vergeet?

In dit deel ga ik dieper in op een aantal interveniërende variabelen die het gebruik van stereotypen door kiezers beïnvloeden. Ik belicht achtereenvolgens het profiel van de kiezer, self-monitoring en de politieke context.

5.1 Sociaal-demografische kenmerken van kiezers

Verschillende sociaal-demografische kenmerken van kiezers kunnen verklaren waarom ze meer of minder geneigd zijn stereotypen te gebruiken (Peffley & Hurwitz, 1998). Ik beperk mij hier tot de kenmerken die in bestaande literatuur onderzocht zijn. Dit neemt niet weg dat ook andere variabelen het gebruik van etnische stereotypen kunnen beïnvloeden.

Ten eerste staan jongeren en hoogopgeleiden minder bevooroordeeld tegenover etnische kandidaten dan respectievelijk ouderen en laagopgeleiden (Jacobs & Teney, 2010; Peffley & Hurwitz, 1998; Schneider & Bos, 2011; Swyngedouw & Jacobs, 2006).

Ten tweede heeft Weaver (2012) aangetoond dat vrouwelijke en linkse kiezers etnische kandidaten anders beoordelen dan respectievelijk mannelijke en rechtse kandidaten. Vrouwelijke en linkse kiezers stemmen bij verkiezingen tussen een blanke en Afro-Amerikaanse kandidaat met sterk uitgesproken afrocentrische kenmerken significant vaker voor de Afro-Amerikaanse kandidaat. Er is hier sprake van een positieve bias, waarbij negatieve stereotypen overgecompenseerd worden. Bij rechtse respondenten vond Weaver een sterke negatieve bias.

Weaver (2012) biedt drie mogelijke verklaringen voor deze *gender gap*. Ten eerste bieden vrouwen meer weerstand aan negatieve vooroordelen over Afro-Amerikanen en willen ze voldoen aan normen over

interraciale gelijkheid. Ten tweede is het mogelijk dat vrouwen positiever staan tegenover etnische kandidaten dan mannen. Tot slot is het mogelijk dat vrouwen het belangrijker vinden dan mannen dat parlementsleden zich inzetten voor kansarmen. Aangezien vrouwen verwachten dat Afro-Amerikanen hier beter aan voldoen dan blanken, vergroot de kans dat ze voor Afro-Amerikaanse kandidaten stemmen. Dezelfde redenering gaan op voor de zogenoemde *liberal-conservative gap on racial issues* (Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012).

5.2 Self-monitoring en sociale wenselijkheid

Etnische stereotypen worden automatisch geactiveerd als mensen geconfronteerd worden met etnische minderheden (Devine, 1989). Deze activering vindt plaats ongeacht of mensen stereotypen verwerpen of niet. Of mensen al dan niet handelen overeenkomstig de geactiveerde stereotypen, hangt af van de zogenaamde *dual-process logic* (Blinder et al., 2013). Volgens deze logica bestaan stereotypen uit automatische en gecontroleerde processen. Automatische processen leiden ertoe dat mensen onbewust stereotypen gebruiken (Devine, 1989).

Bij gecontroleerde processen zijn mensen zich bewust van de geactiveerde stereotypen. Als de inhoud van de geactiveerde stereotypen niet overeenstemmen met hun persoonlijke overtuiging, zullen ze de stereotypen bewust verwerpen. Indien de stereotypen wel overeenstemmen met hun persoonlijke overtuiging hebben ze twee opties. Ofwel handelen ze conform de stereotypen (Devine, 1989). Ofwel verwerpen ze de stereotypen en kiezen ze voor sociaal wenselijke handelingen. Hier is sprake van *self-monitoring* of *self-control* (Blinder et al., 2013; Weaver, 2012; Weber, Lavine, Huddy, & Federico, 2014). Terkildsen (1993, p. 1037) definieert self-monitoring als “the phenomenon of using self-observation and self-control to guide individual behavior in social situation”. Personen die heel gevoelig zijn voor sociale normen controleren hun gedrag om aan deze normen te voldoen (Weber et al., 2014).

Sociale wenselijkheid hangt samen met modern racisme. Mensen zijn afgestapt van het oude stereotype dat etnische minderheden inferieur zijn als dusdanig (Citrin et al., 1990; Colleau, 1990; Hutchings & Piston, 2011). Etnische vooroordelen manifesteren zich op subtielere manieren (Peffley en Hurwitz, 1998; Sigelman et al., 1995). Modern racisme houdt in dat mensen enkel minderheden gaan discrimineren onder omstandigheden die hun gedrag sociaal aanvaardbaar maken (Blinder et al., 2013). In omstandigheden waar hun discriminerend gedrag niet sociaal aanvaard is, passen mensen hun gedrag aan. In verkiezingscontext betekent dit dat kiezers etnische kandidaten openlijk afwijzen indien er aanwijzingen zijn dat deze kandidaten er een andere ideologie op nahouden. Indien dit niet het geval is, beoordelen ze etnische kandidaten op dezelfde manier als kandidaten van de etnische meerderheid.

5.3 Het politieke systeem en de politieke cultuur

Verder beïnvloedt ook de politieke context het gebruik van stereotypen. De invloed van de etniciteit van een kandidaat hangt af van de politieke status van een groep, wijdverspreide trends en actuele maatschappelijke thema's (Mügge, 2015).

Een belangrijk onderdeel van de politieke context is "the shared social meaning of situations in which political choices are made" (Blinder et al., 2013, p. 844). Deze sociale betekenis beïnvloedt het gebruik van stereotypen. Zo beïnvloeden politieke conflicten waarbij etnische minderheden betrokken zijn, de politieke steun voor deze groep. Te denken valt aan terroristische aanslagen die door etnische minderheden gepleegd zijn. Dergelijke activiteiten kunnen kiezers ertoe aanzetten om discriminerend te handelen (Blinder et al., 2013).

Daarnaast spelen ook wijdverspreide houdingen tegenover etnische minderheden een rol (Weber et al., 2014). In sommige samenlevingen leeft het beeld dat etnische minderheden niet thuishoren in de politieke arena's (Mansbridge, 1999). Een politieke context waarin beleidsmakers inzetten op multiculturalisme, is dan weer wel bevorderlijk voor de politieke inclusie van minderheden (Bird, 2003; Mügge, 2015).

Tot slot speelt de ideologie van de politieke partijen waartoe etnische kandidaten behoren een rol. In de V.S.A. behoort de grote meerderheid van de etnische kandidaten tot de Democratische Partij (McLaughlin & Thompson, 2016). Hierdoor ontstond het stereotiepe beeld dat etnische minderheden een linkser gedachtengoed hebben dan de etnische meerderheid (McDermott, 1998; McGraw, 2011).

6. Ik kan de wereld laten zien dat het zo niet beter is misschien: implicaties van politieke etnische stereotypen

Politieke stereotypen kunnen op drie vlakken het verkiezingsproces beïnvloeden, namelijk als kiezers kandidaten beoordelen, als ze hun stem uitbrengen en als ze politici ter verantwoording roepen.

Ten eerste beïnvloeden stereotypen de manier waarop kiezers een kandidaat beoordelen. Deze beoordeling berust onder meer op de gepercipieerde ideologie van de kandidaat (McLaughlin & Thompson, 2016). Hoe dichter de gepercipieerde ideologie aanleunt bij de opvattingen van de kiezers zelf, hoe positiever ze hem/haar beoordelen. De etniciteit van de kandidaat beïnvloedt deze perceptie (Lerman & Sadin, 2016; Terkildsen, 1993). Sigelman et al. (1995) stellen dat de beoordeling van etnische kandidaten afhangt van drie zaken:

1. de eigenschappen die etnische stereotypen aan etnische kandidaten toeschrijven;
2. de eigenschappen die etnische kandidaten over zichzelf aan kiezers meedelen;
3. het belang dat de kiezers hechten aan de eigenschappen waarop de stereotypen en individuele informatie betrekking hebben.

Ten tweede kunnen politieke etnische stereotypen de stemkeuze van kiezers beïnvloeden (Brouard & Tiberj, 2011; Jacobsmeier, 2014). Bestaand onderzoek is het echter niet eens over de finale invloed van stereotypen op de stemkeuze. Sigelman et al. (1995) tonen aan dat etnische stereotypen de stemkeuze niet beïnvloeden, terwijl Terkildsen (1993) en Weaver (2012) wel een negatieve invloed op de stemkeuze aantonen. Indien dit effectief het geval is, ziet de electorale toekomst van etnische kandidaten er somber uit. Dit betekent immers dat sommige structurele hervormingen die de descriptieve vertegenwoordiging van etnische minderheden moeten bevorderen, weinig tot geen effect zouden hebben. Een voorbeeld hiervan zijn quotawetten die politieke partijen verplichten om x% etnische kandidaten op hun kieslijsten te plaatsen. Etnische kandidaten hebben hier alvast de taak om actief in te spelen op etnische stereotypen om te vermijden deze kiezers van de etnische meerderheid negatief beïnvloeden. Zij moeten een evenwicht vinden tussen aan de ene kant een strategie die etnische kiezers mobiliseert en daardoor mogelijk autochtone kiezers wegduwt en aan de andere kant een strategie die autochtone kiezers aantrekt en daardoor mogelijk etnische kiezers wegduwt (Citrin et al., 1990; Claro da Fonseca, 2011).

Ten derde is het voor kiezers moeilijker om een politicus aansprakelijk te stellen voor zijn daden als ze door stereotypen een verkeerd beeld hebben van deze kandidaat (Jacobsmeier, 2014).

7. Conclusie

Etnische stereotypen bestaan uit sociale en politieke stereotiepe eigenschappen. In mijn onderzoek staan politieke etnische stereotypen centraal. Deze kunnen worden opgedeeld in drie categorieën: politieke overtuigingen, gedragingen en karaktereigenschappen (Schneider & Bos, 2011).

Ten eerste is er het ideologische stereotype dat etnische kandidaten linkser zijn dan kandidaten van de etnische meerderheid (Berinsky & Mendelberg, 2005; Jacobsmeier, 2014; Lerman & Sadin, 2016). Ten tweede is er het gedragsstereotype dat etnische kandidaten competenten zijn om zich in te zetten voor minderheden, welzijn en armoede en minder competent om zich in te zetten voor economie, financiën, defensie en terrorisme (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012). Ten derde is er het karakterstereotype dat stelt dat etnische kandidaten meer empathisch zijn dan blanke kandidaten (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995). Mijn onderzoek focust op de eerste twee types.

Desalniettemin zijn sommige onderzoekers het oneens over de invulling van politieke etnische stereotypen (McGraw, 2011). De invloed ervan op de beoordeling van kandidaten en op de uiteindelijke stemkeuze is bijgevolg ook complex. Deze masterproef beperkt zich tot de impact op de beoordeling van kandidaten.

Deel II: Experimenteel onderzoek naar de rol van etnische stereotypen bij verkiezingen

---

Hoofdstuk IV: Inleiding

De Belgische samenleving wordt steeds multicultureler. Het aantal etnische minderheden in België stijgt en ook de onderlinge diversiteit binnen deze groep neemt toe (Van den Broucke et al., 2015). Desondanks blijven etnische minderheden op het regionale en federale niveau descriptief ondervertegenwoordigd (Wauters & Eelbode, 2011). Kiezers spelen hierin een cruciale rol. Mijn masterproef zoomt in op een specifiek aspect dat de beoordeling van kandidaten door kiezers beïnvloedt: politieke etnische stereotypen. Onderzoek naar het gebruik van deze stereotypen door kiezers ontbreekt in België. Nochtans is dit onderzoek belangrijk voor een beter inzicht in de descriptieve ondervertegenwoordiging van etnische groepen.

Allereerst oefenen stereotypen over etnische kandidaten een invloed uit op de stemkeuze van de kiezers (Campbell & Cowley, 2014; Citrin et al., 1990; Jacobsmeier, 2014; Peffley & Hurwitz, 1998; Weaver, 2012). Het is voor etnische kandidaten moeilijker om stemmen te werven bij kiezers met een verkeerd stereotiep beeld over hun politieke intenties. Daarnaast is het voor kiezers moeilijker om kandidaten bij verkiezingen aansprakelijk te stellen voor hun daden (Jacobsmeier, 2014).

Ten tweede kunnen stereotypen een invloed uitoefenen op het gedrag van politieke partijen. Als het traditionele kiespubliek van een politieke partij specifieke stereotypen gebruikt om etnische kandidaten te beoordelen, is het plausibel dat politieke partijen hierop inspelen. Ze kunnen stereotypen al handelend bevestigen vanuit electorale overwegingen. Een partij waarvan bijvoorbeeld veel kiezers afwijzend staan tegenover etnische kandidaten, is minder geneigd om etnische kandidaten op hun kieslijsten te zetten uit angst stemmen te verliezen. Hierdoor bevestigt ze het stereotype beeld dat etnische kandidaten ongeschikt zijn om als volksvertegenwoordiger op te treden. Los daarvan kunnen politieke partijen ook eigen etnische stereotypen hanteren (Matland, 2005; Norris & Franklin, 1997). Daarop gaat deze masterproef niet in.

Ten derde vormt de aanwezigheid van stereotypen bij kiezers een indicatie van het potentiële nut van andere instrumenten die de descriptieve vertegenwoordiging van etnische minderheden bevorderen. Te denken valt aan quotawetten die politieke partijen verplichten om x% etnische kandidaten op hun kieslijsten te plaatsen. In de situatie dat kiezers negatieve stereotypen gebruiken om etnische kandidaten te beoordelen, verkleint de kans dat ze op etnische kandidaten stemmen. In een dergelijke situatie, hebben quotawetten geen invloed op descriptieve vertegenwoordiging van etnische minderheden.

Het is duidelijk dat als politici en beleidsmakers de descriptieve en substantiële vertegenwoordiging van etnische minderheden willen verbeteren, de aandacht niet beperkt kan blijven tot het wettelijke systeem, het kiessysteem en het partijsysteem. Bijkomend onderzoek moet uitgaan naar de cognitieve processen die aan electorale keuzes ten grondslag liggen. Enkel door alle aspecten te onderzoeken, kan een volwaardig inzicht in de ondervertegenwoordiging van sociale groepen ontstaan en kan de etnische ondervertegenwoordiging worden weggewerkt.

Bestaand experimenteel onderzoek naar dit onderwerp speelt zich voornamelijk af in Amerikaanse politieke context (bijvoorbeeld: Sigelman et al., 1995; Terkildsen, 1993; Weaver, 2012). Europees onderzoek over dit onderwerp is veeleer beperkt (bijvoorbeeld: Brouard & Tiberj, 2011; Campbell & Cowley, 2014). In België is dergelijk experimenteel onderzoek zelfs onbestaande. De bevindingen van Amerikaanse onderzoekers kunnen echter niet zonder meer veralgemeend worden naar de Belgische/Vlaamse politieke context. Deze context vormt immers de achtergrond waarin stereotypen zich ontwikkelen. Sommige stereotypen zullen bijgevolg sterker ontwikkeld zijn in Amerikaanse context dan in Belgische context en omgekeerd.

Allereerst worden etnische minderheden op een andere manier gedefinieerd. De Amerikaanse overheid gebruikt complexe metingen van etniciteit die los staan van migratiebewegingen (Bird et al., 2011). Bestaand Amerikaans onderzoek focust zich voornamelijk op de verschillen tussen blanke Amerikanen en Afro-Amerikanen. Humes et al. definiëren in een overheidsrapport over de etnische en rassendiversiteit in de V.S.A. *blacks* en *whites* als volgt: ““White” refers to a person having origins in any of the original peoples of Europe, the Middle East, or North Africa. [...] “Black or African American” refers to a person having origins in any of the Black racial groups of Africa” (2011, p. 3).

Ten tweede verschilt de etnische populatie tussen de twee landen. België wordt sinds de tweede helft van vorige eeuw geconfronteerd met een grote toename van de etnische populatie (Geldof, 2015). De V.S.A. worden van oudsher geconfronteerd met etnische minderheden (Bird et al., 2011). In 2010 behoorde 27,6% van de Amerikaanse bevolking tot een etnische minderheid (Humes et al., 2011). In België lag dit

percentage in 2010 op 25%. In het Vlaams Gewest lag dit cijfer op 16,2%. De etnische populatie in de V.S.A. is daarnaast redelijk homogeen (Van den Broucke et al., 2015). 45,7% van de etnische bevolking bestaat er uit Afro-Amerikanen (Humes et al., 2011). In België is de etnische bevolking veel diverser samengesteld (Tabel 2, p.22).

Ten derde verschillen de wettelijke systemen. Afro-Amerikanen beschikken over volwaardige politieke rechten (Bird, 2003). Bovendien hebben een groot aantal etnische minderheden in België geen of beperkt stemrecht (Celis et al., 2010).

Ten vierde verschillen de partijssystemen van de U.S.A. en België. Om te beginnen wordt het Amerikaanse kiessysteem gedomineerd door twee partijen: de Republikeinse en Democratische Partij (Matthijs, 2012). De etnische politici zijn er sterk geconcentreerd binnen de Democratische Partij (McLaughlin & Thompson, 2016). In de periode 2015-2017 worden 47 van de 435 zetels in het Amerikaanse House of Representatives ingevuld door Afro-Amerikaanse politici. Slechts twee van hen behoren tot de Republikeinse Partij (Office of the Historian, & Office of Art and Archives, s.d.; United States House of Representatives, s.d.). België kent een meerpartijensysteem (Schamp & Devos, 2013). De etnische vertegenwoordigers zijn er verspreid over de verschillende partijen (Celis & Erzeel 2015; Eelbode et al., 2013). Bijvoorbeeld, de etnische kandidaten die bij de Vlaamse en federale parlementsverkiezingen van 2014 verkozen werden, behoorden tot N-VA, CD&V, sp.a en Groen. De twee linkse partijen scoorden hier het beste met negen van de dertien etnische kandidaten (Minderhedenforum, 2014a). Bovendien is het Belgische systeem een participatie. Hierbij ligt de focus op de politieke partijen en minder op persoonlijke eigenschappen van kandidaten (Deschouwer, 2012). De laatste decennia worden de westerse democratieën echter geconfronteerd met een personalisering van de politiek. Ook in België is dit het geval. Zo is het gewicht van de voorkeurstemmen toegenomen door de halvering van het aantal over te dragen lijststemmen en hechten de media steeds meer aandacht aan politieke individuen en minder aan partijen (André, Pilet, Depauw, & Van Aelst, 2013; André, Wauters & Pilet, 2010).

Tot slot verschillen de kiessystemen. In de V.S.A. is het kiessysteem zo opgesteld dat kiezers telkens één kandidaat verkiezen. Voor de verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden wordt er per kiesdistrict één afgevaardigde verkozen. Voor de Senaat beschikt elke staat over twee senatoren, die niet gelijktijdig verkozen worden. België kent daarentegen een systeem waarbij per kiesdistrict meerdere parlementsleden verkozen worden (Schamp & Devos, 2013). In België is de plaats op de kieslijst bijgevolg een belangrijke indicatie van de kwaliteiten van de kandidaat in kwestie (Millard, Popescu & Toka, 2011; Wauters, Marien, & Schouteden, 2013).

Met het oog op het belang van stereotypen voor de descriptieve ondervertegenwoordiging van etnische minderheden, het gebrek aan Belgisch/Vlaams onderzoek naar dit onderwerp en een politieke context die verschilt van de Amerikaanse politieke context; dringt Belgisch/Vlaams onderzoek zich op.

Met deze masterproef wil ik een eerste inzicht bieden in hoe stereotypen de beoordeling van etnische kandidaten beïnvloeden in België/Vlaanderen. Via een quasi-experimenteel onderzoeksopzet ga ik na hoe UGent-studenten van de etnische meerderheid kandidaten met een Belgische en Marokkaanse naam beoordelen. Elke respondent beoordeelt drie kandidaten. Één kandidaat neemt een standpunt in over economie, één over integratie en één over milieu. Mijn onderzoekspopulatie, bestaande uit jonge en hoogopgeleide mensen, vormt een *least-likely case* (Hoofdstuk VI). Indien blijkt dat deze onderzoekspopulatie zich laat beïnvloeden door stereotypen, is dit zeker het geval voor andere bevolkingsgroepen (Flyvbjerg, 2006).

Hoofdstuk V: Onderzoeksvraag en hypotheses

Volgende onderzoeksvraag staat centraal in mijn onderzoek: welke rol spelen ideologische en competentiegerichte etnische stereotypen als studenten kandidaten voor Vlaamse parlementsverkiezingen met een Belgische en Marokkaanse naam beoordelen?

Hierbij focus ik mij op volgende deelvragen:

1. Hoe beoordelen studenten van de etnische meerderheid de links-rechtspositie en de politieke competentie van kandidaten met een Belgische naam en kandidaten met een Marokkaanse naam?
2. Beoordelen studenten van de etnische meerderheid vrouwelijke kandidaten met een Marokkaanse naam anders dan mannelijke kandidaten met een Marokkaanse naam?
3. Welke individuele factoren verklaren het verschil in beoordeling van kandidaten met een Belgische en Marokkaanse naam door studenten?

Ik beantwoord deze deelvragen via verschillende hypotheses. Deze worden getoetst aan de verzamelde data. Ik focus mijn onderzoek op kandidaten met een Belgische naam en kandidaten met een Marokkaanse naam. Deze twee groepen worden voor de leesbaarheid van deze masterproef aangeduid als 'Belgische kandidaten' en 'Marokkaanse kandidaten'.

Mijn masterproef spitst zich toe op ideologische stereotypen enerzijds en competentiegerichte stereotypen anderzijds. Elke deelvraag wordt voor de bespreking van de hypotheses en de resultaten opgedeeld volgens deze twee soorten.

1. Ideologische stereotypen

In dit onderdeel volgt per deelvraag een overzicht van de hypotheses die getoetst worden in mijn onderzoek.

1.1 Deelvraag 1

Voor deelvraag 1 ga ik na hoe studenten de links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten inschatten. In *Hoofdstuk III* heb ik vermeld dat Amerikaanse blanke kiezers etnische kandidaten linkser inschatten dan blanke kandidaten. Dit stereotiepe beeld is onder meer ontstaan uit het gegeven dat Afro-Amerikanen consistent stemmen voor de linkse Democratische Partij (McDermott, 1998; McGraw, 2011; McLaughlin & Thompson, 2016). Ook in België stemmen etnische minderheden vooral voor linkse partijen

(Eelbode et al., 2013; Jacobs & Teney, 2010). Dit valt onder meer te verklaren door hun lage sociaal-economische status (Geldof, 2015; Martens & Verhoeven, 2006). Hieruit leid ik de eerste hypothese af.

Hypothese 1: *respondenten schatten Marokkaanse kandidaten linkser in dan Belgische kandidaten.*

1.2 Deelvraag 2

De tweede deelvraag focust op het verschil in beoordeling tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten. Bestaande literatuur over genderstereotypen maakt duidelijk vrouwelijke kandidaten linkser gepositioneerd worden dan mannelijke kandidaten. Dit kan deels worden verklaard doordat vrouwelijke kandidaten competentere worden ingeschat op vlak van welzijn en hulp aan minderheden (Huddy & Terkildsen, 1993; McDermott, 1998):

Hypothese 2: *respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten linkser in dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.*

1.3 Deelvraag 3

Deelvraag 3 luidt: welke individuele factoren beïnvloeden het verband tussen de etniciteit van de kandidaat en de beoordeling ervan? Dit deel bouwt voort op de eerste deelvraag. *Hoofdstuk VII* zal aantonen dat voor de profieltypes over economie en milieu geldt dat respondenten Marokkaanse kandidaten significant linkser beoordelen dan Belgische kandidaten. Hier onderzoek ik voor vier variabelen of ze dit verschil beïnvloeden:

- het gender van de respondenten;
- de links-rechtspositie van de respondenten;
- de ethnocentrische houding van de respondenten;
- de houding tegenover globalisering van de respondenten.

Ten eerste bestudeer ik het gender van de respondenten. Vrouwen worden geacht meer belang te hechten aan normen over interraciale gelijkheid, positiever te staan tegenover etnische kandidaten en meer weerstand te bieden aan etnische stereotypen dan mannen (Pratto, Stallworth, & Sidanius, 1997; Weaver, 2012). Dit leidt tot volgende hypothese:

Hypothese 3: *zowel mannen als vrouwen beoordelen Marokkaanse kandidaten linkser dan Belgische kandidaten, maar het verschil in beoordeling tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten is groter bij mannen dan bij vrouwen.*

Een tweede variabele is de ideologische positie van de respondenten. Ik verwacht op basis van het *similarity contingency model* dat de respondenten hun eigen ideologische positie projecteren op Belgische kandidaten. Deze theorie stelt dat hoe meer overeenkomsten een persoon heeft met een ander individu, hoe groter de kans is dat deze persoon zijn eigen opvattingen projecteert op deze andere. Hoe minder gelijkenissen deze persoon ervaart met de andere, hoe vlugger hij toevlucht neemt tot stereotypen (Ames, 2004; Lerman & Sadin, 2016).

Hypothese 4: *er bestaat een positief verband tussen hoe respondenten zichzelf en de kandidaten ideologisch positioneren. Dit verband is groter voor Belgische kandidaten dan voor Marokkaanse kandidaten.*

De derde variabele die onderzocht wordt, is de ethnocentrische houding van de respondenten (Citrin et al., 1990; Jacobsmeier, 2014; Peffley & Hurwitz, 1998). Hooghe en Quintelier definiëren ethnocentrisme als “a feeling of hostility toward outgroup members that, in the European context, is mainly directed toward immigrant groups within the population. [...] It expresses a strong preference for the exclusion of specific groups within the population” (2013, p. 294-295).

De vierde en laatste variabele is de houding die de respondenten aannemen tegenover globalisering. Alhoewel immigratie een belangrijk gevolg is van globalisering (O’Rourke & Sinnott, 2006), hangen individuele houdingen tegenover globalisering en ethnocentrisme niet noodzakelijk samen (Machida, 2012). De houding van kiezers tegenover globalisering vormt ook een belangrijke aanvulling van de ideologische positie van de respondent. Zo kunnen zowel extreem linkse als rechtse partijen sterk gekant zijn tegen Europese integratie (Kriesi et al., 2006).

Globalisering betreft “the widening, intensifying, speeding up and growing impact of worldwide interconnectedness” (Held, 2002, p. 306). Regio’s worden wederzijds afhankelijk van elkaar (De Keersmaeker en Debaere, 2013; Devos, 2013; Geldof, 2015). Globalisering heeft een invloed op de distributie van welvaart binnen en tussen landen. Deze heeft op zijn beurt invloed op de inclusie en exclusie van groepen (Mullard, 2004).

Mensen met een open houding tegenover globalisering zijn voorstander van een multiculturele samenleving en van sociaal-economische en sociaal-culturele interactie tussen regio’s. Globalisering vormt een opportuniteit voor een hogere levensstandaard. Mensen met een gesloten houding zijn geen voorstander van wederzijdse afhankelijkheid tussen regio’s. Ze ervaren open grenzen als een bedreiging voor hun eigen welvaart (Mullard, 2004; Teney, Lacewell, & De Wilde, 2014).

Ik verwacht dat respondenten met een sterke ethnocentrische houding en een gesloten houding tegenover globalisering zichzelf meer distantiëren van etnische kandidaten tegenover respondenten met een zwakke ethnocentrische houding of een open houding tegenover globalisering. Op basis van het *similarity contingency model* (Ames, 2004; Lerman & Sadin, 2016) verwacht ik enerzijds dat respondenten met een zwakke ethnocentrische houding of een open houding tegenover globalisering minder snel toevlucht nemen tot stereotypen. Anderzijds verwacht ik dat respondenten met een sterke ethnocentrische houding en een gesloten houding tegenover globalisering sneller handelen naar stereotypen.

Hypothese 5: *respondenten met een zwakke ethnocentrische houding maken weinig onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, terwijl respondenten met een sterke ethnocentrische houding Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten.*

Hypothese 6: *respondenten met een open houding tegenover globalisering maken weinig onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, terwijl respondenten met een gesloten houding tegenover globalisering Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten.*

2. Competentiegerichte stereotypen

2.1 Deelvraag 1

In dit deel ga ik na hoe studenten de politieke competentie van Belgische kandidaten en Marokkaanse kandidaten beoordelen. Weaver (2012) en Peffley en Hurwitz (1998) wijzen op de mogelijkheid dat positieve en negatieve etnische stereotiepe kenmerken elkaar opheffen. Dit biedt een verklaring waarom bestaand Amerikaans onderzoek geen significante verbanden heeft kunnen aantonen tussen de etniciteit van een kandidaat en de algemene beoordeling ervan.

Hypothese 7: *respondenten maken geen significant onderscheid tussen Marokkaanse kandidaten en Belgische kandidaten wat betreft de beoordeling van algemene politieke competentie.*

Amerikaans onderzoek heeft wel aangetoond dat blanke kiezers etnische kandidaten competentier achten om zich in te zetten voor andere minderheden, maar minder competent om zich in te zetten voor economie. De reden hierachter is dat kiezers etnische kandidaten als meer empathisch inschatten dan blanke kandidaten (McDermott, 1998; Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012). Dit brengt mij tot de volgende twee hypothesen:

Hypothese 8: respondenten schatten Marokkaanse kandidaten minder competent in op vlak van economie dan Belgische kandidaten.

Hypothese 9: respondenten schatten Marokkaanse kandidaten competenter in op vlak van integratie dan Belgische kandidaten.

Milieu heeft geen etnische connotatie (Moskowitz & Stroh, 1994). Daarom verwacht ik geen significante verschillen in competentiebeoordeling te vinden:

Hypothese 10: respondenten maken geen significant onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten wat betreft de competentiebeoordeling op vlak van milieu.

2.1 Deelvraag 2

Dit deel spitst zich toe op potentiële verschillen in competentiebeoordeling tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten. Bestaand onderzoek heeft aangetoond dat vrouwen als gevoeliger en medelevender beschouwd worden dan mannen. Deze karakteristieken zouden hen competenter maken op vlak van integratie, maar minder competent op vlak van economie. Daarnaast zouden ze ook competenter zijn op vlak van milieu (Chang & Hitchon, 2004; Huddy & Terkildsen, 1993; Kahn, 1994; Lammers et al., 2009):

Hypothese 11: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten minder competent in op vlak van economie dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

Hypothese 12: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten competenter in op vlak van integratie dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

Hypothese 13: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten competenter in op vlak van milieu dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

2.2 Deelvraag 3

Opnieuw is de analyse van de derde deelvraag gekoppeld aan de significante resultaten van de eerste deelvraag. In *Hoofdstuk VII* wordt duidelijk dat slechts op één gebied Belgische en Marokkaanse kandidaten significant anders beoordeeld worden. Respondenten schatten Belgische kandidaten competenter in op vlak van milieu. In dit onderdeel onderzoek ik of volgende variabelen deze verschillen beïnvloeden:

- het gender van de respondenten;
- de links-rechtspositie van de respondenten;
- de etnocentrische houding van de respondenten;
- de houding tegenover globalisering van de respondenten.

Pratto et al. (1997) en Weaver (2012) stellen dat vrouwen positiever staan tegenover etnische minderheden en meer belang hechten aan interraciale gelijkheid. Hierdoor verwacht ik dat mannen Belgische kandidaten competenter inschatten dan Marokkaanse kandidaten en dat vrouwen nauwelijks onderscheid maken tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten.

Hypothese 14: *mannen schatten Belgische kandidaten competenter in om zich in te zetten voor milieu dan Marokkaanse kandidaten. Vrouwen maken minder onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten.*

Bestaand Amerikaans onderzoek heeft aangetoond dat kiezers met een links profiel meer geneigd zijn om etnische kandidaten te steunen (Peffley & Hurwitz, 1998; Weaver, 2012). Ook in België is een dergelijke trend onderzocht. Swyngedouw en Jacobs (2006) hebben aangetoond dat vooral linkse kiezers stemmen voor etnische kandidaten. Hierdoor verwacht ik dat hoe rechtser respondenten zichzelf positioneren, hoe minder competent Marokkaanse kandidaten worden beoordeeld. Bij Belgische kandidaten verwacht ik kleinere verschillen naargelang de ideologische positie van de respondenten.

Hypothese 15: *hoe linkser respondenten zichzelf positioneren, hoe competenter ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Bij Belgische kandidaten is dit verband minder sterk.*

Hoe sterker de etnocentrische houding van respondenten en hoe geslotener ze staan tegenover globalisering, hoe negatiever ze staan tegenover etnische minderheden en vice versa. Bovendien heeft onderzoek van Citrin et al. (1990) aangetoond dat respondenten met een positieve houding tegenover etnische minderheden vaker stemmen voor etnische kandidaten dan respondenten met een negatieve houding tegenover etnische minderheden.

Hypothese 16: *hoe zwakker de etnocentrische houding van respondenten, hoe competenter ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Bij Belgische kandidaten verwacht ik geen sterke verschillen naar gelang de etnocentrische houding van de respondenten.*

Hypothese 17: *hoe meer open respondenten staan tegenover globalisering, hoe competenter ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Bij Belgische kandidaten verwacht ik geen sterke verschillen naar gelang de houding tegenover globalisering van de respondenten.*

Hoofdstuk VI: Onderzoeksmethode en -populatie

1. Onderzoekspopulatie en steekproef: universiteitsstudenten

In deze studie beperk ik mijn onderzoekspopulatie tot universiteitsstudenten. Een eerste reden voor deze keuze is dat hoogopgeleiden talrijk aanwezig zijn in onze samenleving. Hun aandeel in de totale bevolking groeit ook jaarlijks. Zo was in 2000 21,1% hoogopgeleid, terwijl in 2015 al 29,5% hoogopgeleid was (Algemene Directie Statistiek, s.d.b). Daarnaast hebben hoogopgeleiden en jongeren geleerd om zich niet te laten leiden door stereotypen. Ze staan ook toleranter tegenover etnische kandidaten dan laagopgeleiden en ouderen (Billiet & Loosveldt, 1998; Messing et al., 2016; Peffley & Hurwitz, 1998). Indien dit onderzoek aantoont dat ook hoogopgeleide jongeren zich bij hun beoordeling laten beïnvloeden door stereotypen, is dit een indicatie dat dit fenomeen nog groter is in de brede samenleving (Schneider & Bos, 2011). Studenten fungeren hier als een *least-likely case*. Dit betekent dat van de groep kiesgerechtigden in de Belgische samenleving, studenten het minst vatbaar zijn voor politieke etnische stereotypen. *Least-likely cases* zijn geschikt om hypothesen te verifiëren. Als studenten gebruik maken van politieke etnische stereotypen, is het zeer waarschijnlijk dat andere groepen kiesgerechtigden eveneens gebruik maken van politieke etnische stereotypen (Flyvbjerg, 2006).

Op basis van bestaande literatuur wordt verwacht dat kiezers van Belgische origine en etnische kiezers anders gebruik maken van stereotypen (Jacobsmeier, 2014). Het was dan ook de bedoeling om een groot aantal etnische studenten op te nemen in mijn onderzoekspopulatie. Ik zocht hiervoor meermaals contact met drie Gentse etnische studentenverenigingen, de Hogeschool Gent, IN-Gent, Minus One en de beleidscel Diversiteit en Gender van de UGent. Ondanks dat de etnische studenten langs verschillende kanalen zijn opgeroepen om deel te nemen aan mijn onderzoek, was de responsgraad nihil (*Bijlage 1.2.2*). Hierdoor beperkt mijn onderzoek zich tot studenten van de etnische meerderheid.

Om ervoor te zorgen dat mijn steekproef veralgemeenbaar is naar alle universiteitsstudenten van de etnische meerderheid, heb ik studenten van verschillende richtingen bevroegd. Initieel was het de bedoeling om de enquêtes te laten afnemen voor, tijdens of na de les. De reden hierachter was dat dit de responsgraad verhoogt. Dit bleek echter niet evident. Daarom heb ik een aantal andere professoren gecontacteerd met de vraag of ik op het einde van een van hun lessen flyers mocht uitdelen aan de studenten, zodat zij thuis de survey konden invullen. Door deze tactiek kon ik veel nieuwe studenten bereiken. *Bijlage 1.2* geeft een overzicht weer van het aantal respondenten volgens richting.

Uiteindelijk hebben 288 studenten de survey volledig ingevuld. De respondenten die minder dan vijf minuten nodig hadden om de vragen te beantwoorden, werden uit de analyse geweerd. Op het einde van de survey konden de respondenten ook aangeven wat zij dachten dat het doel van het onderzoek was. Als ze correct aangaven dat het onderzoek ging over stereotypen bij de beoordeling van kandidaten, werden ze eveneens uit de analyse geweerd. De 277 overgebleven respondenten worden opgenomen in de analyse.

2. Experimentele opzet

Een groot deel van de Amerikaanse literatuur rond het gebruik van stereotypen bij verkiezingen is gebaseerd op experimenten (bijvoorbeeld: Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012). Ze geven respondenten beperkte informatie over een aantal fictieve kandidaten waarna de respondenten deze kandidaten beoordelen.

Ik hanteer dezelfde onderzoeksstrategie. Via quasi-experimenteel surveyonderzoek ga ik na in welke mate studenten stereotypen gebruiken bij de beoordeling van fictieve etnische kandidaten. Via deze onderzoeksmethode kan ik een groot aantal gegevens verzamelen over een groot aantal onderzoekseenheden. Deze onderzoeksmethode is ideaal om de opvattingen en houdingen van mensen over mijn onderzoeksonderwerp te meten (van Thiel, 2013). De experimentele context laat toe om op verschillende interveniërende variabelen te controleren. Dit bevordert de interne validiteit. Daarnaast is het in een experimentele context mogelijk om de hoeveelheid en inhoud van de informatie die respondenten krijgen over kandidaten te controleren (Campbell & Cowley, 2014; Colleau, 1990; Lammers et al., 2009; McGraw, 2011).

Ik kies voor een within-subject design. Elke respondent beoordeelt drie kandidaten. Wat voor soort kandidaten dit zijn, licht ik toe onder 2.1. Sommige onderzoekers (Berinsky & Mendelberg, 2005; Brouard & Tiberj, 2011) kiezen ervoor om elke respondent maar één kandidaat voor te leggen. De reden hiervoor is dat hoe meer kandidaten de respondenten moeten beoordelen, hoe groter de kans is dat het exacte doel van het onderzoek duidelijk wordt. Ik vang dit risico op door op het einde van de survey te vragen wat volgens de respondenten het exacte doel van mijn onderzoek is. Indien zij het juiste doel raden, worden ze uit de analyse geweerd.

De survey is door twaalf doctoraatsonderzoekers en universiteitsstudenten gepretest in februari 2017. De afname van de survey vond plaats in februari en maart 2017. De volledige survey is opgenomen onder *Bijlage 1.1*.

2.1 De profielschetsen van de kandidaten

In het eerste deel van de survey beoordeelt elke respondent drie fictieve kandidaten. Elke profielschets bevat informatie over:

- het gender van de kandidaat (man/vrouw);
- de etnische groep waartoe de kandidaat behoort (Belgische naam/ Marokkaanse naam);
- het standpunt van de kandidaat over één specifiek beleidsdomein (economie/integratie/milieu).

Hierdoor bekom ik een 3x2x2-design met twaalf profielen. *Tabel 5* geeft een overzicht van de verschillende profielen per beleidsdomein. Elke respondent krijgt per beleidsdomein een willekeurig profiel toegewezen. Het is dus bijvoorbeeld mogelijk dat eenzelfde respondent twee of drie keer een man met een Belgische naam krijgt. De verschillende beleidsdomeinen verschijnen in gerandomiseerde volgorde. Hierdoor worden leereffecten tegengegaan (Chang & Hitchon, 2004). *Bijlage 1.2.3* bevat een overzicht van het aantal respondenten per profiel.

Tabel 5

Overzicht profielen per beleidsdomein

	Belgische Man	Marokkaanse man	Belgische vrouw	Marokkaanse vrouw
<i>Economie</i>	Joris	Mohammed	Martine	Fatima
<i>Integratie</i>	Mark	Yusuf	Ingrid	Latifa
<i>Milieu</i>	Karel	Idriss	Els	Raisa

Voor elke kandidaat krijgt de respondent een profielschets van een 100-tal woorden. Door de lengte van de profielschetsen te beperken, vergroot de kans dat respondenten de profielschetsen volledig doorlezen. Om dit na te gaan, wordt er per profielschets een kleine inhoudsvraag gesteld. Respondenten die fout antwoorden op deze vraag, worden niet meegenomen in de analyse. *Bijlage 1.3* bevat een overzicht van het aantal juiste en foute antwoorden per profieltype.

Etniciteit

Bij de profielschetsen van de etnische kandidaten, heb ik ervoor gekozen om niet uitdrukkelijk te vermelden dat de kandidaat tot een etnische minderheid behoort. Wel krijgt elke kandidaat een typisch Belgische of Marokkaanse naam. Deze informatie volstaat om stereotypen te activeren (Weaver, 2012). In België is vooral de politieke vertegenwoordiging van burgers van Turkse, Marokkaanse en Congolese afkomst een politiek aandachtspunt (Celis & Wauters, 2013). Voor dit onderzoek heb ik gekozen voor Marokkaanse namen omdat de Marokkaanse nationaliteit de meest voorkomende nationaliteit van niet-EU-burgers is in zowel België als het Vlaams Gewest (Algemene Directie Statistiek, 2015).

Gender

Nieuw aan mijn onderzoek is dat ik mijn fictieve kandidaten niet alleen laat variëren naar etniciteit, maar ook naar gender. Onderzoek naar intersectionaliteit bij politieke recrutering is zeer schaars (Mügge, 2015). Eerdere Amerikaanse onderzoeken naar etnische kandidaten beperkten zich tot mannelijke kandidaten (Berinsky & Mendelberg, 2005; McLaughlin & Thompson, 2016; Schneider & Bos, 2011; Weaver, 2012). Niettemin heeft bestaand onderzoek aangetoond dat vrouwelijke en mannelijke kandidaten anders worden beoordeeld (Huddy & Terkildsen, 1993; Lammers et al., 2009; Kahn, 1994; McDermott, 1998). Mijn onderzoek laat toe om te kijken hoe gender- en etnische stereotypen interageren en biedt een genuanceerder beeld op het soort kandidaten waarbij etnische stereotypen het prominentste voorkomen.

Onderzoek van Celis en Erzeel (2015) heeft eveneens aangetoond dat het in Belgische context opportuun is om een onderscheid te maken tussen mannelijke en vrouwelijke etnische kandidaten. Vrouwelijke etnische kandidaten zijn immers prominenter aanwezig in de Belgische parlementen dan mannelijke etnische kandidaten. De onderzoekers geven hiervoor verschillende redenen aan. Deze zijn terug te brengen op het feit dat jonge, vrouwelijke, etnische kandidaten partijen toelaten om met een minimum aan plaatsen de kieslijsten maximaal te diversifiëren. Belangrijk is ook dat Celis en Erzeel (2015) aangeven dat partijen verwachten dat kiezers positiever staan tegenover vrouwelijke dan mannelijke etnische minderheden. Kiezers zouden bovendien mannelijke etnische minderheden sneller linken aan terrorisme en criminaliteit. Deze factoren zorgen ervoor dat vrouwelijke etnische kandidaten niet meer, maar wel hogere plaatsen op de kieslijst mogen innemen. Hierdoor hebben ze meer kans om verkozen te geraken.

Drie beleidsdomeinen: economie, integratie en milieu

Elke respondent krijgt drie profielschetsen voorgeschoteld over drie verschillende beleidsdomeinen. Hierbij gaat één profielschets over economie, een tweede over milieu en een derde over integratie. Deze drie beleidsdomeinen heb ik geselecteerd op basis van bestaand Amerikaanse onderzoek. In deze onderzoeken wordt gefocust op 'harde' beleidsdomeinen (defensie, economie, financiën) en 'zachte' beleidsdomeinen (gelijke kansen, welzijn, integratie). Respondenten verwachten dat etnische kandidaten competentere zijn in de zachte beleidsdomeinen en minder competent in harde beleidsdomeinen (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995). Het is echter opmerkelijk dat bij deze onderzoeken geen beleidsdomeinen bevroegd werden waarop respondenten beide groepen kandidaten even competent inschatten. Ik wil nagaan of beide groepen kandidaten evengoed kunnen scoren op etnisch neutralere beleidsdomeinen. Daarom neem ik een beleidsdomein op dat geen etnische connotatie heeft, namelijk het milieubeleid (Moskowitz & Stroh, 1994).

Ik heb mij voor de opbouw van de profielschetsen gebaseerd op het regeerakkoord 2014-2019 van de Vlaamse Regering (Vlaamse Regering, 2014) en op de partijstandpunten op de algemene partijwebsites van CD&V, Groen, N-VA, Open Vld en sp.a. De profielschetsen zijn per beleidsdomein voor de vier fictieve kandidaten gelijk, op de naam van de kandidaat na. Door de boodschappen van de vier verschillende kandidaten identiek te houden, kan ik het effect van de etnische groep en het gender van de kandidaat op de beoordeling zuiverder meten.

Controle van interveniërende variabelen

Alhoewel sommige onderzoekers een onderscheid maken op basis van religie (bijvoorbeeld Berinsky & Mendelberg, 2005; Campbell & Cowley, 2014; McLaughlin & Thompson, 2016), kies ik ervoor om dit niet te doen. Ik focus mij in dit onderzoek op afkomst en niet op religie van kandidaten. Ten eerste zijn er geen officiële data beschikbaar over de samenstelling van de gelovige bevolking in België. Ten tweede moet een kandidaat in zijn campagne zijn geloof expliciet naar voor brengen opdat kiezers hier informatie over hebben. Een kandidaat kan met andere woorden zijn geloof in bepaalde mate verbergen, maar zijn etnische afkomst niet. Ten derde werkt religie anno 2016 eerder verdelend dan afkomst. Ten vierde roept religie zelf verschillende stereotypen op (McLaughlin & Thompson, 2016). De invloed ervan op de beoordeling van kandidaten verdient apart onderzoek.

Ik kies er net zoals Sigelman et al. (1995) voor om de fictieve kandidaten niet aan een politieke partij te verbinden. Dit wel doen, kan immers leiden tot het gebruik van partijgebonden stereotypen (Lammers et al., 2009). Dit valt buiten mijn onderzoeksveld en kan de interne validiteit aantasten. Niettemin brengt deze keuze ook enkele nadelen met zich mee. Zo kan ik niet nagaan of stereotypen een even grote rol spelen bij kandidaten van verschillende partijen. Kennis over de partij waartoe een kandidaat behoort, kan kiezers ook helpen om de ideologie en competentie van een kandidaat in te schatten. Hierdoor kan de invloed van etnische stereotypen in dit experiment overschat worden vergeleken met de echte situatie in verkiezingscontext (McGraw, 2011).

Daarnaast hou ik ook het ideologische profiel van de fictieve kandidaten constant. Afwisselen tussen linkse en rechtse profielen verstoort de interne validiteit van mijn onderzoek. Hoe concreter de ideologische informatie over de kandidaten, hoe groter de kans dat respondenten vooral kandidaten met een gelijkaardige ideologie competent inschatten, ongeacht de etniciteit van de kandidaat. Door de ideologie van de kandidaten neutraal te houden, kan ik de invloed van etniciteit zuiverder meten.

Tot slot focus ik mij op fictieve kandidaten die opkomen voor de Vlaamse parlementsverkiezingen. Ik hou bewust de politieke context constant omdat deze een invloed uitoefent op de mate waarin kiezers stereotypen gebruiken (Campbell & Cowley, 2014; Citrin et al., 1990).

Ik heb om diverse redenen gekozen om mij niet te focussen op het lokale niveau. Allereerst tonen de bestaande data aan dat de etnische bevolking het beste vertegenwoordigd is op het lokale niveau (Jacobs, Martiniello & Rea, 2002; Wauters & Eelbode, 2011). Het is dus mogelijk dat stereotypen bij regionale en federale parlementsverkiezingen een negatievere invloed hebben op de beoordeling van kandidaten. Een tweede reden is dat de politieke beslissingen met de grootste maatschappelijke invloed worden genomen op het regionale en federale niveau. Dit maakt het vanuit democratisch oogpunt verantwoord dat de verschillende bevolkingsgroepen vertegenwoordigd worden op deze niveaus (Phillips, 1995; Young, 2000). Ten derde verschillen de stemvoorkeuren tussen het lokale en regionale/federale niveau. De specifieke lokale bevoegdheden en het belang van persoonlijke contacten bij lokale verkiezingen, leiden er onder meer toe dat kiezers kandidaten op lokaal niveau anders beoordelen (Kahn, 1994; Marien et al., 2013).

Daarnaast heb ik ervoor gekozen om de rol van stereotypen niet te onderzoeken in Wallonië of Brussel. De keuze hiervoor is terug te brengen tot hun verschillende politieke culturen. Hierdoor valt te verwachten dat kiezers in de respectievelijke landsdelen anders omgaan met stereotypen bij de beoordeling van kandidaten. Zo heeft eerder onderzoek van Celis en Wauters (2013) aangetoond dat Franstalige lokale partijen meer aandacht hebben voor de belangen van etnische minderheden dan Vlaamse lokale partijen.

Specifiek vergeleken met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent Vlaanderen ook een lager percentage etnische minderheden. Op 1 januari 2016 waren er in het Vlaams Gewest 8,8% vreemdelingen, terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 52,9% vreemdelingen telde (De Algemene Directie Statistiek, 2016a). Doordat de autochtone bevolking veel meer in aanraking komt met etnische kandidaten, is het mogelijk dat zij een meer genuanceerde kijk hebben op etnische kandidaten en zich minder laten leiden door stereotypen.

2.2 Beoordeling van de kandidaten

De respondenten moeten elke kandidaat positioneren op een ideologische links-rechtsschaal (Berinsky & Mendelberg, 2005; Jacobsmeier, 2014; McLaughlin & Thompson, 2016; Sigelman et al., 1995). Ik kies hierbij voor een Likertschaal met zeven antwoordmogelijkheden gaande van uiterst links tot uiterst rechts. Door met duidelijke labels te werken, zorg ik dat de respondenten de schaal op dezelfde manier interpreteren.

Daarna vraag ik in welke mate de respondenten verwachten dat de kandidaat competent is om zich in te laten met de politiek in het algemeen en met het specifieke beleidsdomein waarover de profielschets informatie bood. Ze antwoorden via een zevenpuntschaal gaande van zeer incompetent tot zeer competent (Chang & Hitchon, 2004).

2.3 Profiel van de respondenten in kaart brengen

Elke respondent krijgt daarna een aantal vragen over zichzelf. Via deze vragen probeer ik zicht te krijgen op modererende variabelen die een invloed uitoefenen op de relatie tussen origine en beoordeling door de respondent (van Thiel, 2013).

De respondenten geven eerst hun gender, studierichting en –jaar aan. Ze krijgen ook een aantal vragen over hun afkomst. Aangezien het aantal etnische respondenten te laag was (*Bijlage 1.2.2*), worden enkel de respondenten van Belgische of EU-origine opgenomen in mijn onderzoek. Zij vormen de etnische meerderheid. Ook Togeby (2008) en Van Craen et al. (2007) nemen respondenten van EU-afkomst op onder etnische meerderheid. Bovendien wijst Geldof (2015) erop dat EU-burgers niet als etnische minderheden worden beschouwd in Vlaanderen.

Daarnaast ga ik op een zevenpuntschaal na wat de ideologische links-rechtspositie van de respondenten is. Ook de houding tegenover globalisering wordt gemeten via een zevenpuntschaal, gaande van een zeer open houding tot een zeer gesloten houding. Tot slot zijn ook de ethnocentrische opvattingen van de respondenten belangrijk. Deze opvattingen spelen een rol bij het gebruik van etnische stereotypen (Citrin et al., 1990; Peffley & Hurwitz, 1998; Terkildsen, 1993). Ik meet de ethnocentrische houding van de respondenten via vijf stellingen. Een rechtstreekse bevraging geeft meer aanleiding tot sociaal wenselijke antwoorden. De respondenten geven op een zevenpuntschaal aan in welke mate ze (niet) akkoord gaan met elke stelling. De stellingen zijn gebaseerd op Billiet (1993), Devos et al. (2006), Hooghe en Quintelier (2013) en Partirep (s.d.):

1. België had eigenlijk nooit migranten binnen mogen laten.
2. Migrantten verrijken het culturele leven in België.
3. Deelname van migrantten aan alle politieke activiteiten in België zou moeten worden verboden.
4. Migrantten komen profiteren van het sociale zekerheidssysteem.
5. België is door de aanwezigheid van migrantten een betere plek geworden om te wonen.

Deze stellingen vormen de basis voor een schaalconstructie. Voor deze schaalconstructie worden de tweede en vijfde stelling gehercodeerd. Een lage score wijst op een positieve houding tegenover migranten. Een hoge score wijst op een etnocentrische en dus negatieve houding tegenover migranten. De geconstrueerde factor verklaart 67% van de totale variantie. De eigenwaarde van de factor (2,301) ligt hoger dan 1, dus de factor wordt weerhouden. De schaal scoort goed op betrouwbaarheid met een Cronbach's Alpha van 0,877.

Tot slot heb ik een aantal overige variabelen bevroegd die in dit verkennend onderzoek nog niet zijn opgenomen. Toekomstig onderzoek kan op de beïnvloedende rol van deze variabelen ingaan. Deze variabelen zijn de politieke interesse van de respondent, de partijvoorkeur en de ideologische sociaal-economische en sociaal-culturele positie van de respondent.

2.4 Onderzoeksmethode

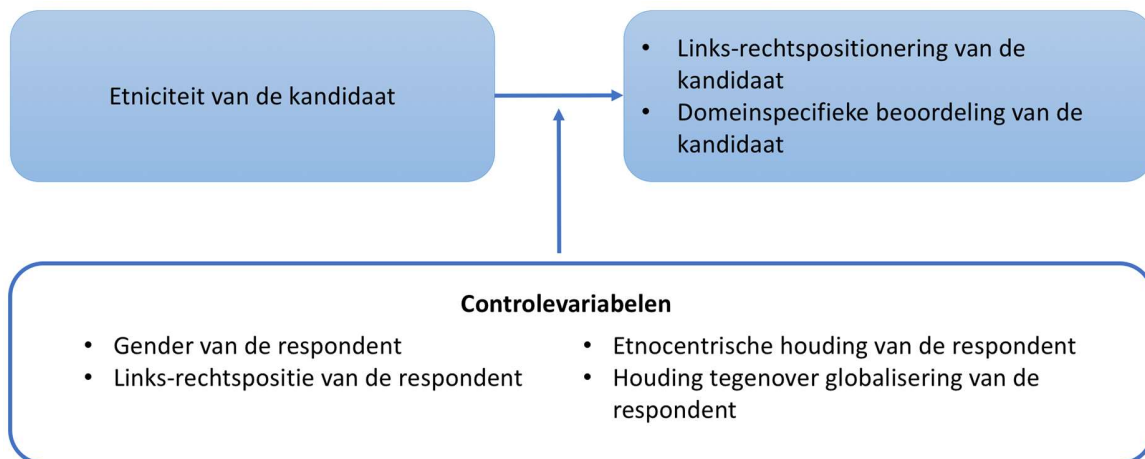
De eerste deelvraag luidt: hoe beoordelen studenten van de etnische meerderheid de links-rechtspositie en de politieke competentie van kandidaten met een Belgische naam en kandidaten met een Marokkaanse naam? Ik zoek een antwoord op deze deelvraag door gebruik te maken van variantieanalyses. Per profieltype onderzoek ik het verband tussen de etniciteit van de kandidaat (onafhankelijke categorische variabele) en respectievelijk de links-rechtsbeoordeling door de respondenten, de algemene competentiebeoordeling en de domeinspecifieke competentiebeoordeling door de respondenten (afhankelijke metrische variabelen).

Om de tweede deelvraag te beantwoorden maak ik een aparte dummyvariabele aan (mannelijke Marokkaanse kandidaat en vrouwelijke Marokkaanse kandidaat), waarbij Belgische kandidaten als missing value worden gedefinieerd. Deze deelvraag luidt: beoordelen studenten vrouwelijke kandidaten met een Marokkaanse naam anders dan mannelijke kandidaten met een Marokkaanse naam? Per profieltype onderzoek ik het verband tussen het gender van de etnische kandidaat (onafhankelijke categorische variabele) en respectievelijk de links-rechtsbeoordeling door de respondenten, de algemene competentiebeoordeling en de domeinspecifieke beoordeling (afhankelijke metrische variabelen). Net zoals bij de eerste deelvraag werk ik met variantieanalyses.

Vanaf de significantieniveaus kleiner zijn dan 0,05, zijn de resultaten veralgemeenbaar naar de volledige studentenpopulatie (Valkeneers & Vanhoomissen, 2015). Voor de volledigheid maak ik een onderscheid tussen drie significantieniveaus:

- p-waarde <0,1 (*);
- p-waarde <0,05 (**);
- p-waarde < 0,01 (***)

De derde deelvraag luidt: welke individuele factoren verklaren het verschil in beoordeling van kandidaten met een Belgische en Marokkaanse naam door studenten? Ik beperk mij bij deze deelvraag tot de significante verbanden die ik heb gevonden bij deelvraag 1. In *Hoofdstuk VII* wordt duidelijk dat drie van de negen onderzochte verbanden bij de eerste deelvraag significant zijn. Per significant verband heb ik één model opgesteld. De afhankelijke variabelen van de respectievelijke modellen zijn de links-rechtspositionering van de kandidaat (model 1, model 2) en de domeinspecifieke competentiebeoordeling van de kandidaat (model 3). Ik ga voor vier variabelen na of ze het verband tussen de etniciteit van de kandidaat en de beoordeling ervan kunnen verklaren. *Figuur 2* geeft deze variabelen schematisch weer.

Figuur 2. Overzicht van variabelen en verbanden voor deelvraag 3

Meervoudige regressieanalyses laten toe om te onderzoeken of onafhankelijke variabelen de waarden van de afhankelijke variabelen verklaren. Omdat ik echter op zoek ben naar verklarende variabelen voor het verschil in beoordeling tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, is het niet voldoende om de controlevariabelen apart te bestuderen. Een additief model ($Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2$) vertrekt immers vanuit de logica dat elke onafhankelijke variabele een invloed heeft op de afhankelijke variabele, ongeacht de waarde van de andere onafhankelijke variabelen. Ik wil echter onderzoeken of een bepaalde onafhankelijke variabele (bijvoorbeeld: X_1) een verschillende invloed heeft op Y al naar gelang de waarde van een andere onafhankelijke variabele (hier: X_2). Interactietermen bieden hier soelaas. Een interactieterm wordt gevormd door meerdere onafhankelijke variabelen te vermenigvuldigen (hier: $X_1 * X_2$). Door interactietermen toe te voegen, kan ik nagaan welke invloed X_1 heeft op Y , al naar gelang

de waarde van X_2 . Het originele model is aldus niet meer additief, maar interactief ($Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_1 X_2$) (Pickery, 2008). In mijn onderzoek werk ik met vier interactietermen:

1. Etniciteit van de kandidaat x Gender van de respondent;
2. Etniciteit van de kandidaat x Links-rechtspositie van de respondent;
3. Etniciteit van de kandidaat x Etnocentrische houding van de respondent;
4. Etniciteit van de kandidaat x Houding tegenover globalisering van de respondent.

Interactiemodellen worden vaak gebruikt bij kwantitatieve studies binnen de politieke wetenschappen. Niettemin worden interactiemodellen vaak fout opgebouwd of verkeerd geïnterpreteerd (Brambor, Clark, & Golder, 2006). Ik ga hier in op een aantal vaak voorkomende fouten en hoe ik hieraan tegemoetkom. Ten eerste moeten zowel de hoofdvariabelen als de interactietermen opgenomen worden in het model. Sommige onderzoekers voegen enkel de interactietermen toe aan hun model. Een hoofdvariabele kan slechts worden weggelaten als de onderzoeker kan aantonen dat de hoofdvariabele geen invloed heeft op de afhankelijke variabele bij afwezigheid van de andere modererende variabele en vice versa. Dit is slechts in zeer uitzonderlijke gevallen mogelijk.

Ten tweede mogen de coëfficiënten in het model niet meer beschouwd worden als het gemiddelde effect van de bijhorende onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele. In het hierboven geschetste voorbeeld ($Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_1 X_2$) vormt β_2 bijvoorbeeld niet het gemiddelde effect van X_2 op Y . β_2 vormt het effect van X_2 op Y op voorwaarde dat $X_1 = 0$. Indien $X_1 = 1$, dan vormt $\beta_2 + \beta_3$ het effect van X_2 op Y . Dit toont aan dat het effect van een onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele niet meer constant is over heel de steekproef (Brambor et al., 2006).

Ten derde wijzen onderzoekers vaak modellen waarin zowel de hoofdvariabelen als de interactietermen worden opgenomen af omdat dit de multicollineariteit verhoogt. Bij interactiemodellen kan echter in belangrijke mate voorbijgegaan worden aan het probleem van multicollineariteit. Een hoge multicollineariteit en hoge standaardfouten wijzen er terecht op dat de verzamelde data onvoldoende informatie bevatten om een accuraat model op te stellen. De opname van alle variabelen en interactietermen blijft essentieel om de verbanden correct te onderzoeken (Brambor et al., 2006).

Ten vierde zijn de individuele significantiewaarden van de coëfficiënten niet bruikbaar om in te schatten welke interactietermen belangrijk zijn. Onderzoekers zijn niet geïnteresseerd in de significantiewaarden van de individuele parameters, maar eerder in het marginale effect van een onafhankelijke variabele op een afhankelijke variabele, voor de waarden van de modererende variabele. Deze waarden worden niet in de standaardweergave binnen SPSS aangegeven. De coëfficiënten zijn voorwaardelijk en dus geldt dit

ook voor de standaardfouten en significantiewaarden. Dit impliceert dat het mogelijk is dat een bepaald effect significant is onder de ene voorwaarde, maar niet onder de andere. Het is dus ook onjuist om op basis van deze standaardweergave te beslissen om bepaalde interactietermen al dan niet mee te nemen of om te oordelen over de significantie ervan (Brambor et al., 2006).

Om de zojuist besproken redenen bespreek ik per model alle mogelijke interactie-effecten. Ik hou hierbij geen rekening met de gegenereerde standaardfouten en problemen met multicollineariteit. Dit betekent niet dat ik ervan uitga dat mijn modellen volledig accuraat zijn. Integendeel, de hoge waarden voor multicollineariteit (*Bijlage 1.4*) wijzen erop dat mijn data niet omvangrijk genoeg zijn om sluitende conclusies te presenteren. Dit is ook niet het doel van deze studie. Dit onderzoek dient als een verkennende analyse waarbij wordt nagegaan welke factoren al dan niet het verschil in beoordeling kunnen verklaren. Toekomstig onderzoek kan dieper ingaan op mogelijke verklarende waarden en hierbij grondige analyses betrekken over de significantiewaarden.

Hoofdstuk VII: Resultaten

In dit hoofdstuk bespreek ik de resultaten van mijn onderzoek. Eerst worden de resultaten voor ideologische stereotypen besproken. Daarna volgen de resultaten voor competentiegerichte stereotypen.

1. Ideologische stereotypen

1.1 Deelvraag 1: verschillen tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten

De eerste deelvraag luidt 'hoe beoordelen studenten de links-rechtspositie en de politieke competentie van kandidaten met een Belgische naam en kandidaten met een Marokkaanse naam?'. Voor de eerste hypothese kijk ik naar mogelijke verschillen in de links-rechtsscore van Belgische en Marokkaanse kandidaten. *Tabel 6* toont dat voor het beleidsdomein economie de verschillen significant zijn op het 0,05-significantieniveau. Hoe hoger het gemiddelde, hoe rechtser de kandidaten worden beoordeeld. Voor het domein milieu zijn de verschillen significant op het 0,1-significantieniveau. Marokkaanse kandidaten (2,73) worden linkser ingeschat dan Belgische kandidaten (2,96). De eerste hypothese wordt hier bevestigd.

Tabel 6

Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor de links-rechtspositionering volgens etniciteit van de kandidaat

Profielschets	Belgische kandidaten	Marokkaanse kandidaten
Economie** (N=221)	4,90	4,40
Integratie (N=219)	2,33	2,26
Milieu* (N=219)	2,96	2,73

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Hypothese 1: *respondenten schatten Marokkaanse kandidaten linkser in dan Belgische kandidaten.*

→ Deze hypothese wordt bevestigd voor de profielen over economie (**) en milieu (*).

1.2 Deelvraag 2: verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten

Voor hypothese 2 onderzoek ik het verband tussen het gender van de etnische kandidaat en de links-rechtsbeoordeling door de respondenten. De verschillen in links-rechtspositionering tussen Marokkaanse mannelijke en vrouwelijke kandidaten zijn niet significant voor economie en milieu. De resultaten voor het beleidsdomein integratie zijn significant op het 0,1-niveau (*Tabel 7*). De hypothese die stelt dat Marokkaanse vrouwen linkser worden ingeschat dan Marokkaanse mannelijke kandidaten, wordt verworpen.

Tabel 7

Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor links-rechtspositionering volgens het gender van de Marokkaanse kandidaten

Profielschets	Marokkaanse mannelijke kandidaten	Marokkaanse vrouwelijke kandidaten
Economie (N=112)	4,30	4,51
Integratie* (N=108)	2,08	2,42
Milieu (N=113)	2,80	2,67

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Hypothese 2: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten linkser in dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

→ Deze hypothese wordt niet bevestigd.

1.3 Deelvraag 3: beïnvloedende factoren

Onder 1.1 in dit hoofdstuk heb ik voor de profielen over economie en milieu aangetoond dat studenten Marokkaanse kandidaten linkser beoordelen dan Belgische kandidaten. In dit deel ga ik voor vier variabelen na of ze dit verschil beïnvloeden. Deze variabelen zijn het gender, de links-rechtspositie, de etnocentrische houding en de houding tegenover globalisering van de respondent. Eerst volgt de bespreking voor het profieltype economie, daarna volgt de bespreking voor het profieltype milieu.

1.3.1 Links-rechtspositie voor profielen over economie

Het onderzochte model voor het profieltype economie verklaart 4,3% (adjusted R^2) van de links-rechtsbeoordeling, voor $N=221$. Deze verklarende waarde is significant ($p < 0,05$). Het model kan op volgende manier worden weergegeven:

(1)	$LR_{KAND-ECO} = 4,606 + 0,363 * KAND + 0,188 * GEND + 0,224 * LR_{RESP} - 0,184 * ETNO - 0,031 * GLOB - 0,349 * KAND * GEND - 0,093 * KAND * LR_{RESP} + 0,193 * KAND * ETNO - 0,297 * KAND * GLOB$
-----	--

Tabel 8 geeft de coëfficiënten van dit model weer in tabelvorm.

Tabel 8

Overzicht coëfficiënten voor model LR_{KAND} bij de profielen over economie

	Coëfficiënt
Etniciteit van de kandidaat (<i>KAND</i>)	0,363
Gender (<i>GEND</i>)	0,188
Interactieterm_gender (<i>KAND</i> * <i>GEND</i>)	-0,349
Links-rechtspositie van de respondent (<i>LR_{RESP}</i>)	0,224
Interactieterm_LR (<i>KAND</i> * <i>LR_{RESP}</i>)	-0,093
Etnocentrische houding van de respondent (<i>ETNO</i>)	-0,184
Interactieterm_etno (<i>KAND</i> * <i>ETNO</i>)	0,193
Houding tegenover globalisering van de respondent (<i>GLOB</i>)	-0,031
Interactieterm_glob (<i>KAND</i> * <i>GLOB</i>)	-0,297

Gender

In vergelijking 1 komt de variabele *GENDER* twee keer voor, één keer afzonderlijk en één keer als onderdeel van een interactieterm. Hieruit volgt dat het effect van de variabele *GENDER* op $LR_{KAND-ECO}$ gelijk is aan:

(2)	$LR_{KAND-ECO} = 0,188 * GEND - 0,349 * KAND * GEND$
-----	--

Uit deze formule valt af te leiden dat:

1. vrouwen ($GEND = 1$) Belgische kandidaten ($KAND = 0$) iets rechtser (0,188) positioneren dan mannen ($GEND = 0$);
2. vrouwen Marokkaanse kandidaten ($KAND = 1$) iets linkser ($0,188 - 0,349 = -0,161$) positioneren dan mannen.

Een andere benadering vertelt dat de voorspelde wijziging in $LR_{KAND-ECO}$ bij een wijziging van de variabele *KANDIDAAT* gelijk is aan:

(3)	$LR_{KAND-ECO} = 0,363 * KAND - 0,349 * KAND * GESL$
-----	--

Uit deze formule valt af te leiden dat:

1. mannen Marokkaanse kandidaten iets rechtser (0,363) positioneren dan Belgische kandidaten;
2. vrouwen zo goed als geen onderscheid maken tussen Marokkaanse en Belgische kandidaten ($0,363 - 0,349 = 0,014$).

Deze resultaten tonen aan dat mannen en vrouwen Marokkaanse kandidaten anders beoordelen. Mannen positioneren Marokkaanse kandidaten duidelijker rechtser dan Belgische kandidaten, terwijl vrouwen nauwelijks onderscheid maken tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten. Deze resultaten zijn in

overeenstemming met bestaande literatuur die stelt dat vrouwen meer belang hechten aan interraciale gelijkheid (Pratto, et al., 1997; Weaver, 2012).

Hypothese 3: zowel mannen als vrouwen beoordelen Marokkaanse kandidaten linkser dan Belgische kandidaten, maar het verschil in beoordeling tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten is groter bij mannen dan bij vrouwen.

→ Deze hypothese wordt deels bevestigd voor zover vrouwen minder onderscheid maken tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten dan mannen.

Links-rechtspositionering van de respondent

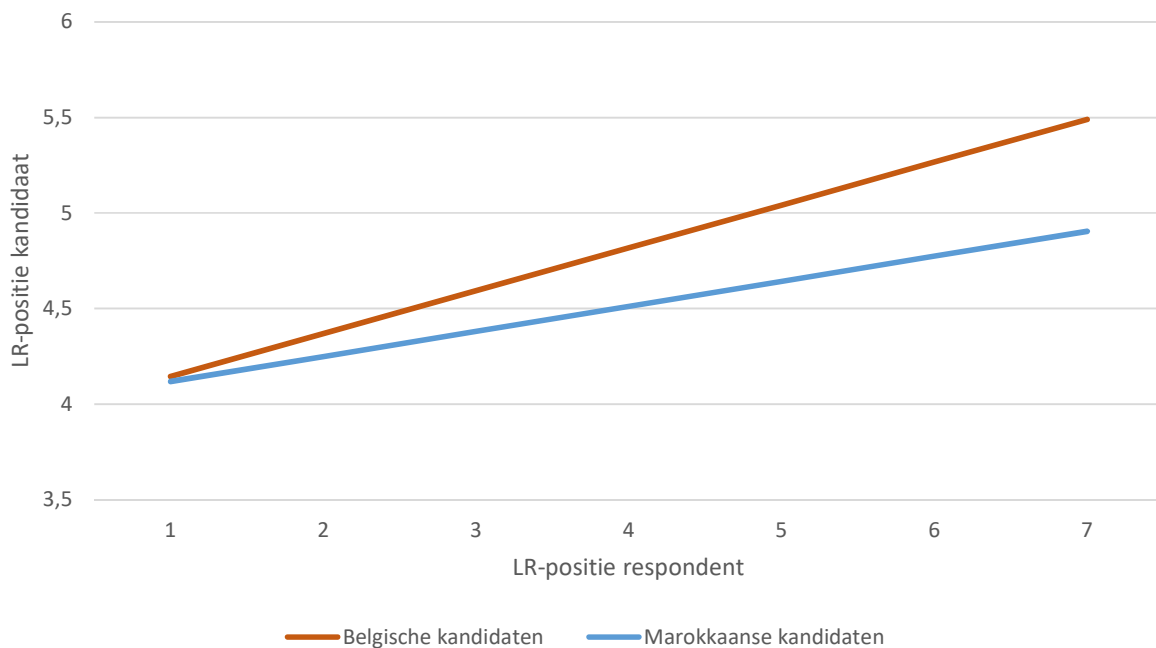
Uit vergelijking 1 kan afgeleid worden dat de voorspelde wijziging in $LR_{KAND-ECO}$ bij één eenheid wijziging in de variabele LR_{RESP} gelijk is aan:

(4)	$LR_{KAND-ECO} = 0,224 * LR_{RESP} - 0,093 * KAND * LR_{RESP}$
-----	--

Per 'eenheid' dat respondenten zichzelf rechtser positioneren, positioneren ze Belgische kandidaten eveneens rechtser (0,224). Marokkaanse kandidaten worden eveneens rechtser ingeschat (0,224 - 0,093 = 0,131) naar mate de respondenten zichzelf rechtser positioneren. *Grafiek 1* geeft dit verband weer.¹⁰ Hieruit blijkt duidelijk dat waar linkse respondenten nauwelijks onderscheid maken tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, rechtse respondenten Marokkaanse kandidaten beduidend linkser inschatten dan Belgische kandidaten.

---

¹⁰ Hierbij worden het gender (man=0), de ethnocentrische houding ($\bar{X}=3,2$) en de houding tegenover globalisering constant gehouden ($\bar{X}=3,08$).

Grafiek 1. Profieltype economie: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens links-rechtspositie van de respondent

Hypothese 4: er bestaat een positief verband tussen hoe respondenten zichzelf en de kandidaten ideologisch positioneren. Dit verband is groter voor Belgische kandidaten dan voor Marokkaanse kandidaten.

→ Deze hypothese wordt bevestigd.

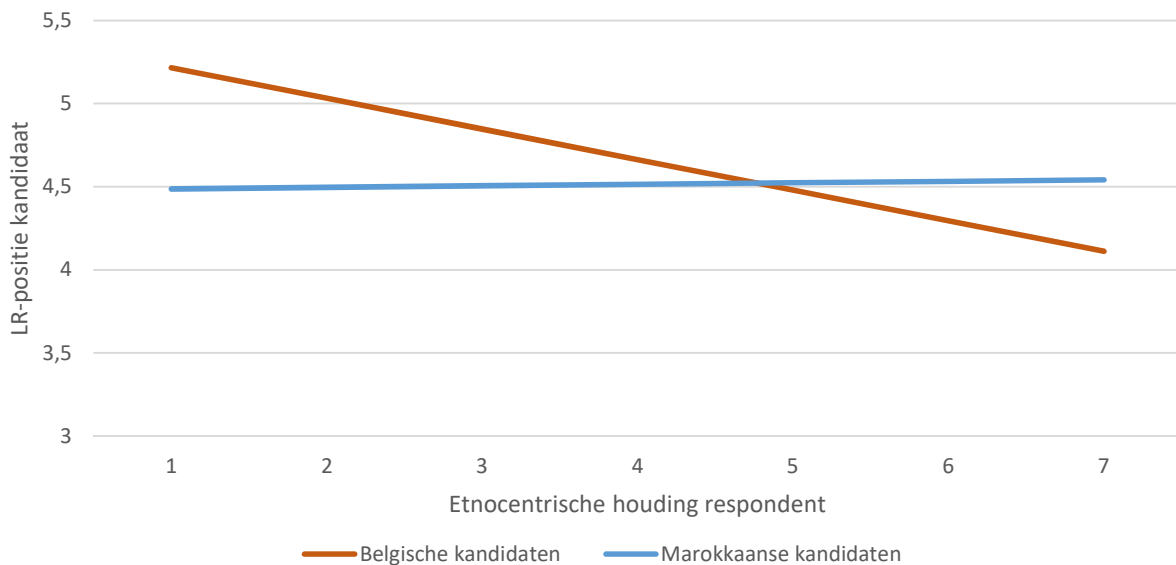
Etnocentrische houding

De voorspelde wijziging in $LR_{KAND-ECO}$ bij één eenheid wijziging in de variabele $ETNO$ is gelijk aan:

(5)	$LR_{KAND-ECO} = -0,184 * ETNO + 0,193 * KAND * ETNO$
-----	---

Per 'eenheid' dat respondenten zichzelf meer etnocentrisch inschatten, positioneren ze Belgische kandidaten linkser (-0,184). Opvallend is dat dit verband bij Marokkaanse kandidaten zo goed als verdwijnt (-0,184 + 0,193 = 0,009). Grafiek 2 geeft dit verband weer.¹¹ Respondenten met een positieve houding tegenover etnische minderheden positioneren Belgische kandidaten rechtser dan Marokkaanse kandidaten. Respondenten met een negatieve houding tegenover etnische minderheden, schatten Belgische kandidaten linkser in dan Marokkaanse kandidaten. Dit gaat dus tegen mijn verwachtingen in.

¹¹ Hierbij worden het gender (man=0), de LR-positie ($\bar{X}=3,97$) en de houding tegenover globalisering constant gehouden ($\bar{X}=3,08$).

Grafiek 2. Profieltype economie: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens etnocentrische houding van de respondenten

Hypothese 5: *respondenten met een zwakke etnocentrische houding maken weinig onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, terwijl respondenten met een sterke etnocentrische houding Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten.*

→ Deze hypothese wordt verworpen.

Houding tegenover globalisering

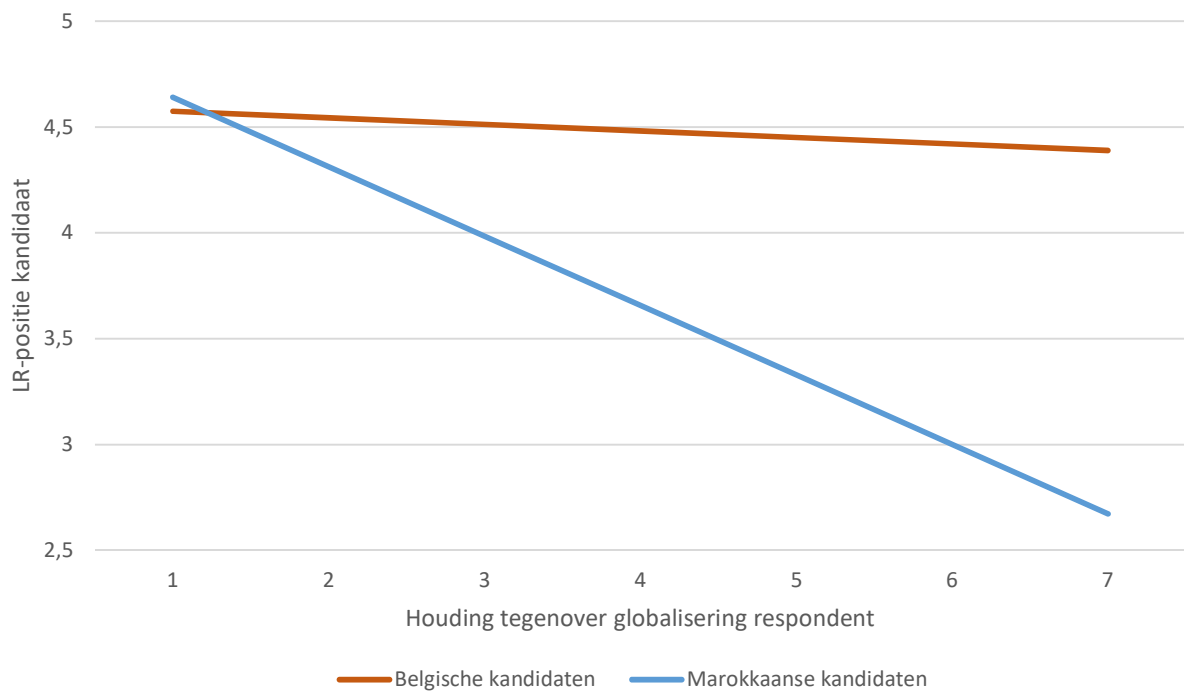
Uit vergelijking 1 leid ik af dat de invloed van één eenheid wijziging in de variabele $GLOB$ op de $LR_{KAND-ECO}$ gelijk is aan:

(6)

$$LR_{KAND-ECO} = -0,031 * GLOB - 0,297 * KAND * GLOB$$

De houding tegenover globalisering heeft nauwelijks een effect op de beoordeling van Belgische kandidaten (-0,031). Voor de beoordeling van Marokkaanse kandidaten is dit effect sterker (-0,031 - 0,297 = -0,328). Dit effect wordt weergegeven in Grafiek 3.¹² Hoe geslotener respondenten staan tegenover globalisering, hoe linkser ze Marokkaanse kandidaten inschatten.

¹² Hierbij worden het gender (man=0), de LR-positie ($\bar{X}=3,97$) en de etnocentrische houding constant gehouden ($\bar{X}=3,2$).

Grafiek 3. Profieltype economie: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens houding tegenover globalisering van de responden

Hypothese 6: respondenten met een open houding tegenover globalisering maken weinig onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, terwijl respondenten met een gesloten houding tegenover globalisering Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten.

→ Deze hypothese wordt bevestigd.

1.3.2 Links-rechtspositie voor profielen over milieu

Het onderzochte model voor het profieltype milieu verklaart 3,2% (adjusted R²) van de links-rechtsbeoordeling, voor N=219. Deze verklarende waarde is significant (p<0,1). Het model kan op volgende manier worden weergegeven:

(7)	$LR_{KAND-MILIEU} = 2,456 + 0,022 * KAND + 0,316 * GEND + 0,262 * LR_{RESP}$ $- 0,185 * ETNO - 0,026 * GLOB - 0,277 * KAND * GEND$ $- 0,238 * KAND * LR_{RESP} + 0,355 * KAND * ETNO - 0,105 * KAND * GLOB$
-----	---

Tabel 9 geeft de coëfficiënten van dit model weer. De analyse wordt opgebouwd zoals onder 1.3.1.

Tabel 9

Overzicht coëfficiënten voor model LR_{KAND} bij de profielen over milieu

	Coëfficiënt
Etniciteit van de kandidaat (<i>KAND</i>)	0,022
Gender (<i>GEND</i>)	0,316
Interactieterm_gender (<i>KAND</i> * <i>GEND</i>)	-0,277
Links-rechtspositie van de respondent (<i>LR_{RESP}</i>)	0,262
Interactieterm_LR (<i>KAND</i> * <i>LR_{RESP}</i>)	-0,238
Etnocentrische houding van de respondent (<i>ETNO</i>)	-0,185
Interactieterm_etno (<i>KAND</i> * <i>ETNO</i>)	0,355
Houding tegenover globalisering van de respondent (<i>GLOB</i>)	-0,026
Interactieterm_glob (<i>KAND</i> * <i>GLOB</i>)	-0,105

Gender

Uit vergelijking 1 kan afgeleid worden dat de voorspelde wijziging in $LR_{KAND-MILIEU}$ bij een wijziging van de variabele *GENDER* gelijk is aan:

(8)	$LR_{KAND-MILIEU} = 0,316 * GEND - 0,277 * KAND * GEND$
-----	---

Uit deze formule valt af te leiden dat:

1. vrouwen Belgische kandidaten iets rechtser (0,316) positioneren dan mannen;
2. vrouwen Marokkaanse kandidaten nauwelijks rechtser ($0,316 - 0,277 = 0,039$) positioneren dan mannen.

Een andere benadering vertelt dat de voorspelde wijziging in $LR_{KAND-MILIEU}$ bij een wijziging van de variabele *KANDIDAAT* gelijk is aan:

(9)	$LR_{KAND-MILIEU} = 0,022 * KAND - 0,277 * KAND * GEND$
-----	---

In tegenstelling tot mijn verwachtingen, toont deze formule dat:

1. mannen zo goed als geen onderscheid maken tussen Marokkaanse kandidaten en Belgische kandidaten (0,022);
2. vrouwen Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten ($0,022 - 0,277 = -0,255$).

Hypothese 3: zowel mannen als vrouwen beoordelen Marokkaanse kandidaten linkser dan Belgische kandidaten, maar het verschil in beoordeling tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten is groter bij mannen dan bij vrouwen.

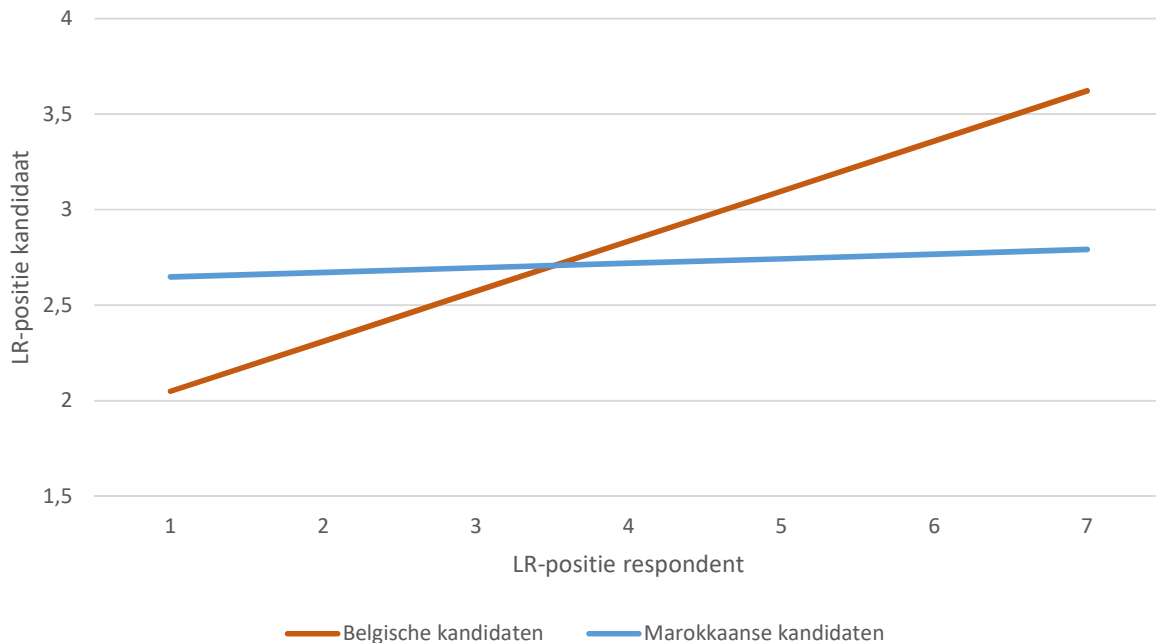
→ Deze hypothese wordt verworpen.

Links-rechtspositionering van de respondent

Uit vergelijking 7 blijkt dat de voorspelde wijziging in $LR_{KAND-MILIEU}$ bij één eenheid wijziging in de variabele LR_{RESP} gelijk is aan:

(10)	$LR_{KAND-MILIEU} = 0,262 * LR_{RESP} - 0,238 * KAND * LR_{RESP}$
------	---

Per 'eenheid' dat respondenten zichzelf rechtser positioneren, positioneren ze Belgische kandidaten eveneens rechtser (0,262). Bij Marokkaanse kandidaten valt deze samenhang zo goed als weg ($0,262 - 0,238 = 0,024$). Dit verband wordt in *Grafiek 4* weergegeven.¹³ Linkse respondenten schatten Marokkaanse kandidaten rechtser in terwijl rechtse respondenten Belgische kandidaten rechtser inschatten.

Grafiek 4. Profieltypemilieu: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens links-rechtspositie van de respondent

Hypothese 4: er bestaat een positief verband tussen hoe respondenten zichzelf en de kandidaten ideologisch positioneren. Dit verband is groter voor Belgische kandidaten dan voor Marokkaanse kandidaten.

→ Deze hypothese wordt bevestigd.

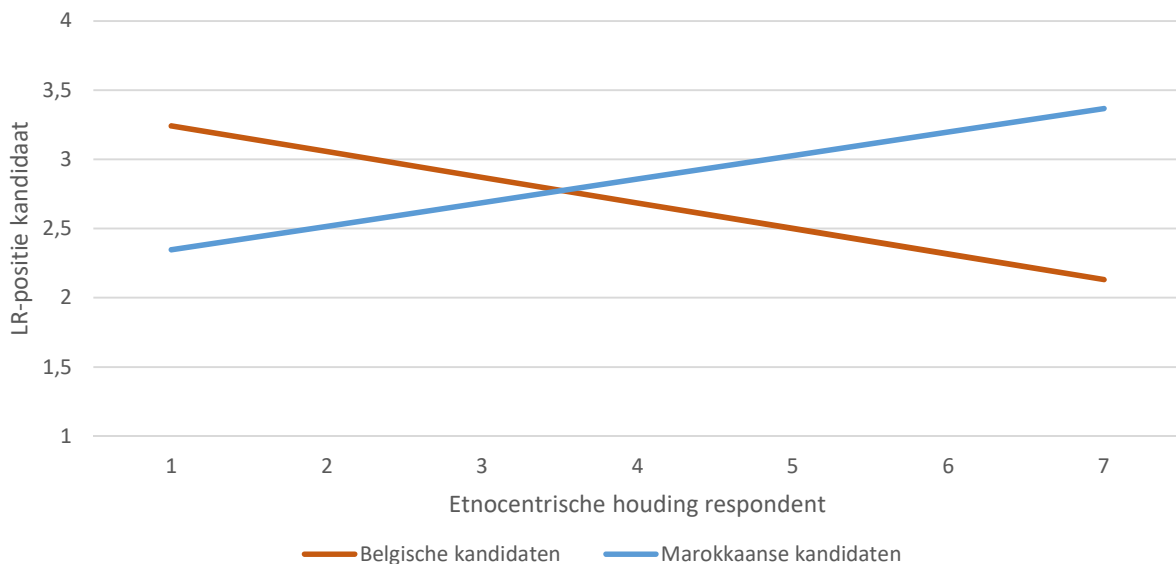
¹³ Hierbij worden het gender (man=0), de etnocentrische houding ($\bar{X}=3,19$) en de houding tegenover globalisering constant gehouden ($\bar{X}=3,03$).

Etnocentrische houding

De voorspelde wijziging in $LR_{KAND-MILIEU}$ bij één eenheid wijziging in de variabele $ETNO$ is gelijk aan:

(11)	$LR_{KAND-MILIEU} = -0,185 * ETNO + 0,355 * KAND * ETNO$
------	--

Per 'eenheid' dat respondenten zichzelf meer etnocentrisch inschatten, positioneren ze Belgische kandidaten linkser (-0,185) en Marokkaanse kandidaten rechtser (-0,185 + 0,355 = 0,17). Dit verband wordt weergegeven in *Grafiek 5*.¹⁴ Respondenten met een positieve houding tegenover etnische minderheden schatten Marokkaanse kandidaten linkser in dan Belgische kandidaten. Respondenten met een negatieve houding tegenover etnische minderheden schatten Marokkaanse kandidaten rechtser in.

Grafiek 5. Profieltype milieu: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens etnocentrische houding van de respondenten

Hypothese 5: *respondenten met een zwakke etnocentrische houding maken weinig onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, terwijl respondenten met een sterke etnocentrische houding Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten.*

→ Deze hypothese wordt verworpen.

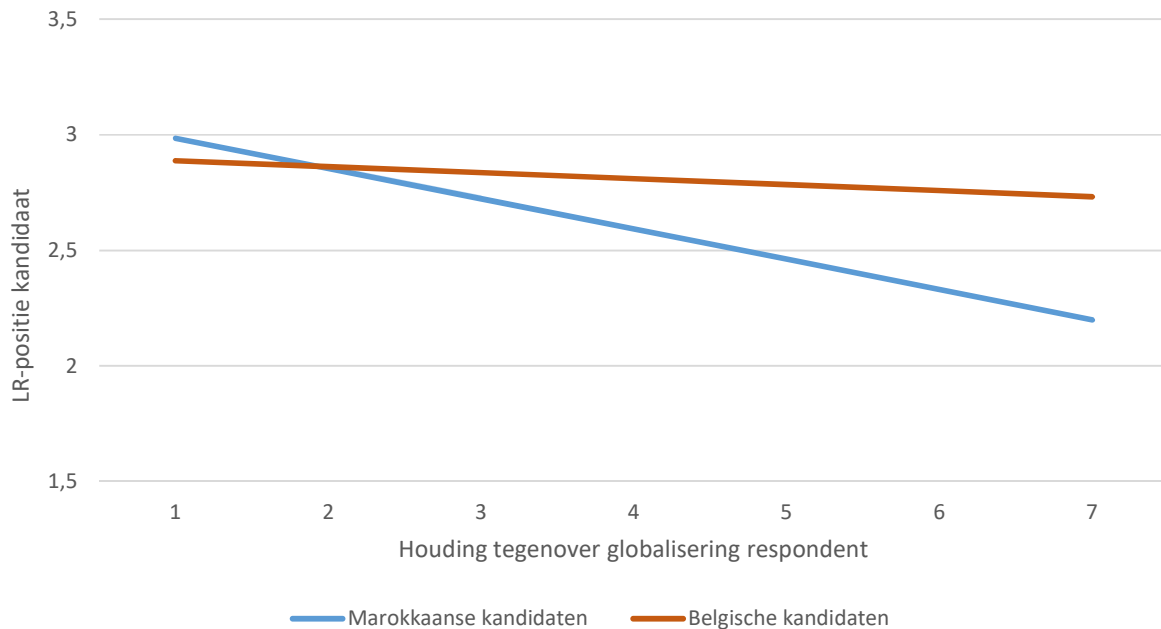
¹⁴ Hierbij worden het gender (man=0), de LR-positie ($\bar{X}=4$) en de houding tegenover globalisering constant gehouden ($\bar{X}=3,03$).

Houding tegenover globalisering

Vergelijking 7 toont aan dat de voorspelde wijziging in $LR_{KAND-MILIEU}$ bij één eenheid wijziging in de variabele $GLOB$ gelijk is aan:

(12)	$LR_{KAND-MILIEU} = -0,026 * GLOB - 0,105 * KAND * GLOB$
------	--

De houding tegenover globalisering heeft nauwelijks een effect op de beoordeling van Belgische kandidaten (-0,026). Dit effect is er wel voor Marokkaanse kandidaten (-0,026 - 0,105 = -0,131). *Grafiek 6* geeft dit verband weer.¹⁵ Mensen met een gesloten houding tegenover globalisering schatten Marokkaanse kandidaten linkser in dan Belgische kandidaten.

Grafiek 6. Profieltype milieu: links-rechtspositie van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens houding tegenover globalisering van de respondent

Hypothese 6: *respondenten met een open houding tegenover globalisering maken weinig onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten, terwijl respondenten met een gesloten houding tegenover globalisering Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten.*

→ Deze hypothese wordt bevestigd.

¹⁵ Hierbij worden het gender (man=0), de LR-positie ($\bar{X}=4$) en de etnocentrische houding constant gehouden ($\bar{X}=3,12$).

2. Competentiestereotypen

2.1 Deelvraag 1: verschillen tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten

Hier bied ik een antwoord op het tweede deel van de eerste deelvraag, namelijk of de respondenten Belgische en Marokkaanse kandidaten verschillend beoordelen op vlak van competentie. Belgische kandidaten worden telkens iets competenter ingeschat dan hun Marokkaanse tegenhangers met hetzelfde beleidsprofiel. De verschillen zijn echter niet significant (*Tabel 10*). Hiermee wordt de zevende hypothese bevestigd.

Tabel 10

Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor algemene politieke competentiebeoordeling volgens etniciteit van de kandidaat

Profielschets	Belgische kandidaten	Marokkaanse kandidaten
Economie (N=221)	4,90	4,85
Integratie (N=219)	4,68	4,58
Milieu (N=219)	4,78	4,58

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Hypothese 7: *respondenten maken geen significant onderscheid tussen Marokkaanse kandidaten en Belgische kandidaten wat betreft de beoordeling van algemene politieke competentie.*

→ Deze hypothese wordt bevestigd voor de profielen over economie, integratie en milieu.

Om de achtste, negende en tiende hypothese te testen, ga ik na of er verschillen zijn in de beoordeling van de domeinspecifieke competentie van Belgische en Marokkaanse kandidaten (*Tabel 11*). Belgische kandidaten scoren heel lichtjes hoger dan Marokkaanse kandidaten op vlak van economie. Marokkaanse kandidaten scoren dan weer lichtjes hoger dan Belgische kandidaten op vlak van integratie. De verschillen zijn echter niet significant. Hypothese 8 en 9 worden verworpen. Opvallend is dat het verschil in beoordeling tussen de Belgische en Marokkaanse kandidaten voor het beleidsdomein milieu wel significant zijn. Belgische kandidaten worden hier competenter ingeschat dan Marokkaanse kandidaten. De tiende hypothese wordt dus ook verworpen.

Tabel 11

Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor de domeinspecifieke competentiebeoordeling volgens etniciteit van de kandidaat

Profielschets	Belgische kandidaten	Marokkaanse kandidaten
Economie	5,14	5,08
Integratie	4,94	4,99
Milieu**	5,55	5,22

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Hypothese 8: respondenten schatten Marokkaanse kandidaten minder competent in op vlak van economie dan Belgische kandidaten.

→ Deze hypothese wordt verworpen.

Hypothese 9: respondenten schatten Marokkaanse kandidaten competenter in op vlak van integratie dan Belgische kandidaten.

→ Deze hypothese wordt verworpen.

Hypothese 10: respondenten maken geen significant onderscheid tussen Marokkaanse kandidaten en Belgische kandidaten wat betreft de competentiebeoordeling op vlak van milieu.

→ Deze hypothese wordt verworpen.

Deze resultaten geven aan dat de invloed van etnische stereotypen op de beoordeling van kandidaten veel genuanceerder is dan eerder Amerikaans onderzoek laat uitschijnen. Etnische kandidaten worden in dit onderzoek noch competenter ingeschat in zachte beleidsdomeinen, noch incompetent in harde beleidsdomeinen.

2.2 Deelvraag 2: verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten

Hier ga ik na of de respondenten vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten anders beoordelen op vlak van domeinspecifieke competentie. Tabel 12 toont dat enkel voor integratie de verschillen in beoordeling significant zijn ($p < 0,05$). Hypothese 12 wordt hiermee bevestigd. Marokkaanse vrouwelijke kandidaten worden competenter ingeschat op vlak van integratie dan hun mannelijke tegenhangers. Hypothese 11 en 13 worden verworpen.

Tabel 12

Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor domeinspecifieke competentiebeoordeling volgens het gender van de Marokkaanse kandidaten

Profielschets	Marokkaanse mannelijke kandidaten	Marokkaanse vrouwelijke kandidaten
Economie (N=112)	5,12	5,04
Integratie** (N=108)	4,67	5,28
Milieu (N=113)	5,18	5,26

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Hypothese 11: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten minder competent in op vlak van economie dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

→ Deze hypothese wordt verworpen.

Hypothese 12: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten competenter in op vlak van integratie dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

→ Deze hypothese wordt bevestigd (**).

Hypothese 13: respondenten schatten Marokkaanse vrouwelijke kandidaten competenter in op vlak van milieu dan Marokkaanse mannelijke kandidaten.

→ Deze hypothese wordt verworpen.

Tabel 13 maakt duidelijk dat er geen verschillen zijn in algemene competentiebeoordeling.

Tabel 13

Respondenten etnische meerderheid: gemiddelden en significantiewaarden voor algemene competentiebeoordeling volgens het gender van de Marokkaanse kandidaten

Profielschets	Marokkaanse mannelijke kandidaten	Marokkaanse vrouwelijke kandidaten
Economie (N=112)	4,96	4,73
Integratie* (N=108)	4,33	4,81
Milieu (N=113)	4,57	4,58

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

2.3 Deelvraag 3: beïnvloedende factoren van de competentiebeoordeling op vlak van milieu

De bespreking eerder in dit hoofdstuk heeft voor de profielen over milieu aangetoond dat studenten van de etnische meerderheid Belgische kandidaten competenter beoordelen op vlak van milieu dan Marokkaanse kandidaten. In dit deel ga ik voor vier variabelen na of ze dit verschil in beoordeling kunnen verklaren. Het onderzochte model verklaart 4,8% (adjusted R^2) van de links-rechtsbeoordeling, voor $N=219$. Deze verklarende waarde is significant ($p < 0,05$). Vergelijking 13 geeft dit model wiskundig weer:

(13)	$COMP_{KAND-MILIEU} = 6,393 - 0,967 * KAND + 0,131 * GEND - 0,207 * LR_{RESP}$ $+ 0,014 * ETNO - 0,050 * GLOB + 0,281 * KAND * GEND$ $+ 0,082 * KAND * LR_{RESP} + 0,085 * KAND * ETNO - 0,016 * KAND * GLOB$
------	---

Tabel 14 geeft de coëfficiënten van dit model weer.

Tabel 14

Overzicht coëfficiënten voor model $COMP_{KAND}$ bij de profielen over milieu

	Coëfficiënt
Etniciteit van de kandidaat (KAND)	-0,967
Gender (GEND)	0,131
Interactieterm_gender (KAND * GEND)	0,281
Links-rechtspositie van de respondent (LR_{RESP})	-0,207
Interactieterm_LR (KAND * LR_{RESP})	0,082
Etnocentrische houding van de respondent (ETNO)	0,014
Interactieterm_etno (KAND * ETNO)	0,085
Houding tegenover globalisering van de respondent (GLOB)	-0,050
Interactieterm_glob (KAND * GLOB)	-0,016

Gender

Uit vergelijking 13 kan afgeleid worden dat de voorspelde wijziging in $COMP_{KAND-MILIEU}$ bij een wijziging van de variabele *GENDER* gelijk is aan:

(14)	$COMP_{KAND-MILIEU} = 0,131 * GEND + 0,281 * KAND * GEND$
------	---

Uit deze formule valt af te leiden dat:

1. vrouwen ($GEND = 1$) Belgische kandidaten ($KAND = 0$) iets competenter (0,131) inschatten dan mannen ($GEND = 0$);
2. vrouwen Marokkaanse kandidaten competenter ($0,131 + 0,281 = 0,412$) inschatten dan mannen.

Een andere benadering vertelt dat de voorspelde wijziging in $COMP_{KAND-MILIEU}$ bij een wijziging van de variabele *KANDIDAAT* gelijk is aan:

(15)	$COMP_{KAND-MILIEU} = -0,967 * KAND + 0,281 * KAND * GEND$
------	--

Uit deze formule valt af te leiden dat:

1. mannen Marokkaanse kandidaten minder competent inschatten dan Belgische kandidaten ($-0,967$);
2. vrouwen Marokkaanse kandidaten minder competent inschatten dan Belgische kandidaten ($-0,967 + 0,281 = -0,686$).

Deze resultaten tonen aan dat vrouwen zowel Marokkaanse als Belgische kandidaten competenter inschatten tegenover mannen. Echter, zowel mannen als vrouwen schatten Marokkaanse kandidaten minder competent in. Dit effect is sterker voor mannen dan voor vrouwen.

Hypothese 14: : mannen schatten Belgische kandidaten competenter in om zich in te zetten voor milieu dan Marokkaanse kandidaten. Vrouwen maken minder onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten.

→ Deze hypothese wordt bevestigd.

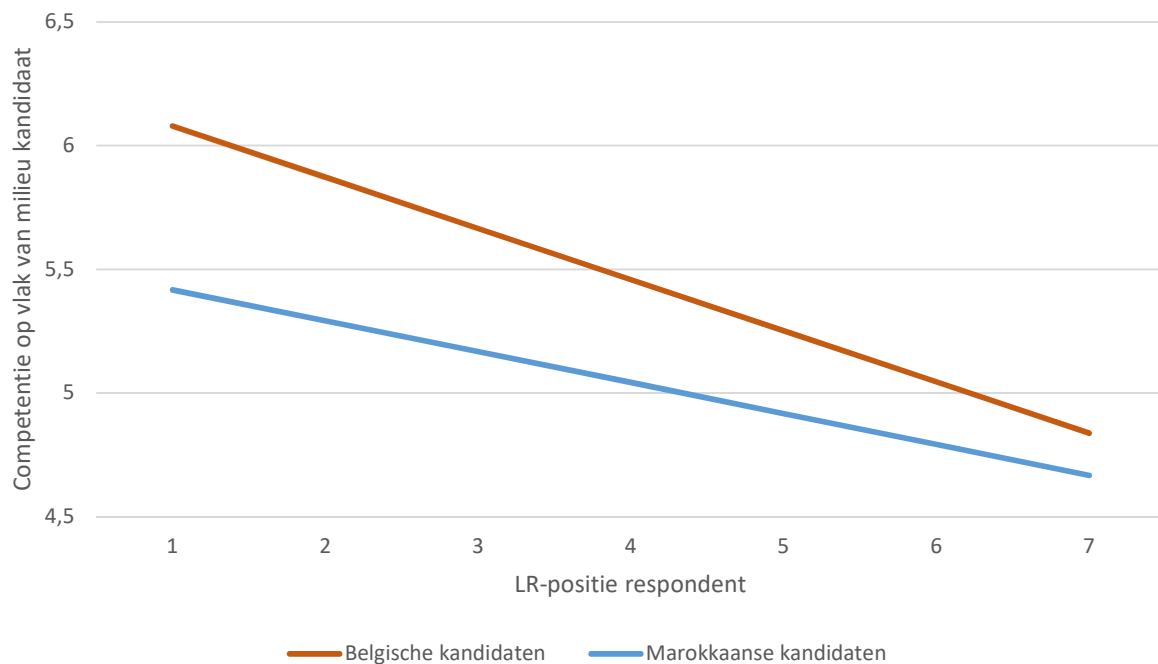
Links-rechtspositionering van de respondent

Uit vergelijking 13 blijkt dat de voorspelde wijziging in $COMP_{KAND-MILIEU}$ bij één eenheid wijziging in de variabele LR_{RESP} gelijk is aan:

$$(16) \quad COMP_{KAND-MILIEU} = -0,207 * LR_{RESP} + 0,082 * KAND * LR_{RESP}$$

Per 'eenheid' dat respondenten zichzelf rechtser positioneren, schatten ze Belgische kandidaten iets minder competent in ($-0,207$). Dit effect is kleiner bij Marokkaanse kandidaten ($-0,207 + 0,082 = -0,125$). Grafiek 7 geeft dit verband grafisch weer.¹⁶ Zowel linkse als rechtse respondenten schatten Belgische kandidaten competenter in dan Marokkaanse kandidaten. Het verschil in beoordeling is het grootst bij linkse kandidaten.

¹⁶ Hierbij worden het gender (man=0), de etnocentrische houding ($X=3,19$) en de houding tegenover globalisering constant gehouden ($X=3,03$).

Grafiek 7. Profieltype milieu: domeinspecifieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens links-rechtspositie van de respondent

Hypothese 15: hoe linkser respondenten zichzelf positioneren, hoe kompetenter ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Bij Belgische kandidaten is dit verband minder sterk.

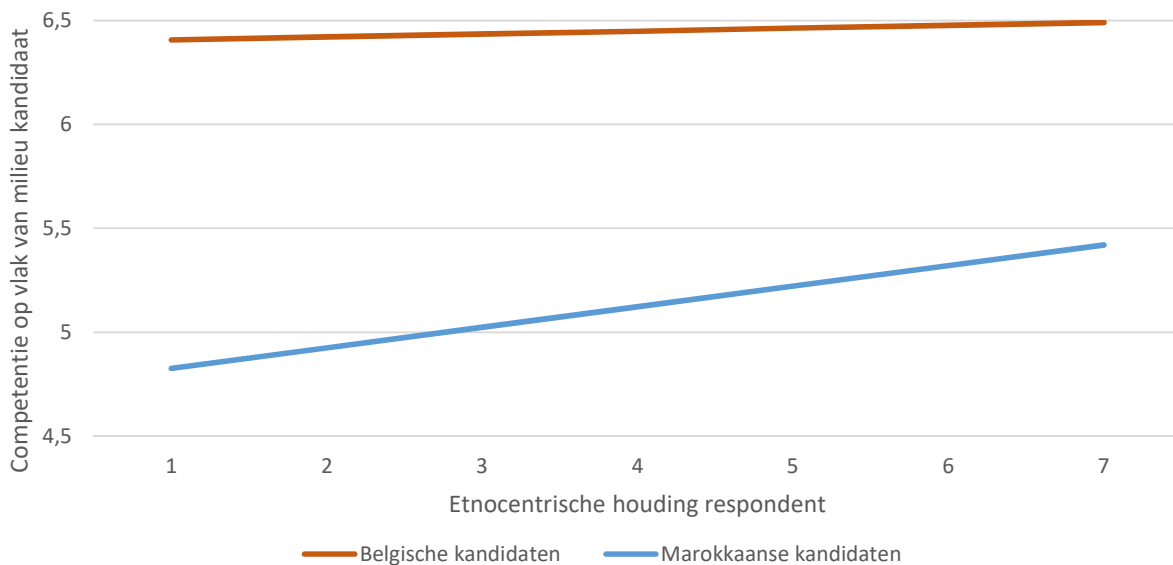
→ Deze hypothese wordt deels bevestigd voor zover linkse respondenten Marokkaanse kandidaten kompetenter inschatten dan rechtse respondenten.

Etnocentrische houding

Vergelijking 13 stelt dat de voorspelde wijziging in $COMP_{KAND-MILIEU}$ bij één eenheid wijziging in de variabele $ETNO$ gelijk is aan:

$$(17) \quad COMP_{KAND-MILIEU} = 0,014 * ETNO + 0,085 * KAND * ETNO$$

Per 'eenheid' dat respondenten zichzelf meer etnocentrisch inschatten, schatten ze Belgische kandidaten iets kompetenter in (0,014). Dit verband is echter miniem. Dit verband is iets sterker bij Marokkaanse kandidaten (0,014 + 0,085 = 0,099). Dit verband wordt grafisch weergegeven in Grafiek 8.

Grafiek 8. Profieltipe milieu: domeinspecifieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens etnocentrische houding van de respondenten

Hypothese 16: hoe zwakker de etnocentrische houding van respondenten, hoe competenter ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Bij Belgische kandidaten verwacht ik geen sterke verschillen naar gelang de etnocentrische houding van de respondenten.

→ Deze hypothese wordt deels bevestigd voor zover er weinig verschil is in de beoordeling van Belgische kandidaten.

Houding tegenover globalisering

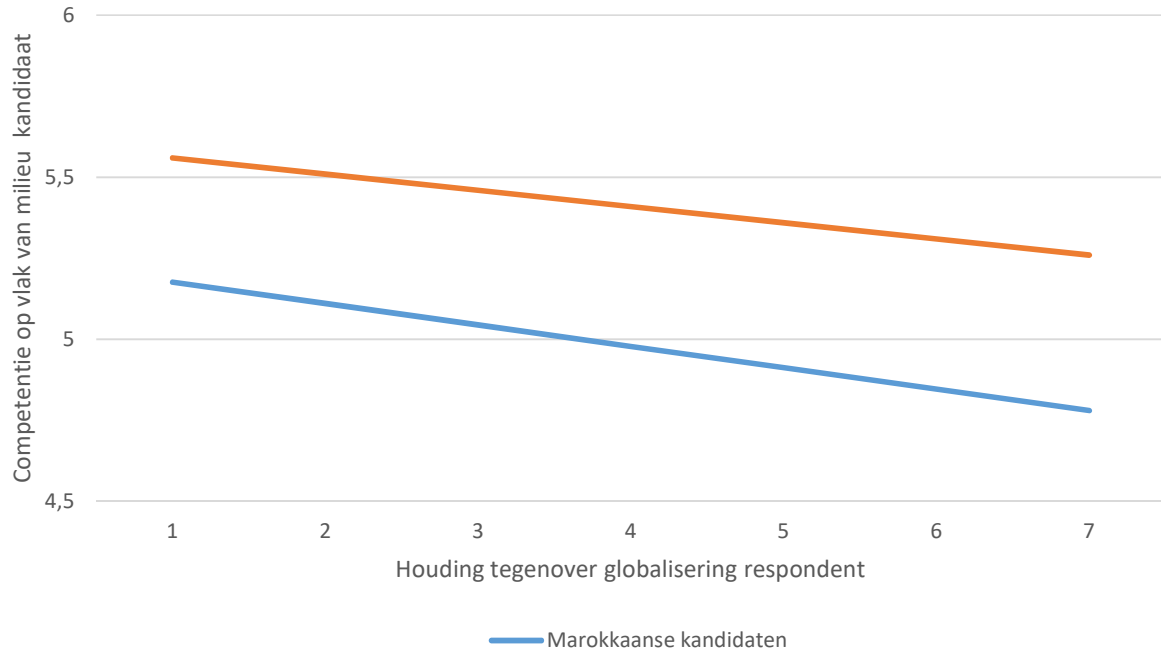
Uit vergelijking 13 kan afgeleid worden dat de voorspelde wijziging in $COMP_{KAND-MILIEU}$ bij één eenheid wijziging in de variabele $GLOB$ gelijk is aan:

$$(18) \quad COMP_{KAND-MILIEU} = -0,050 * GLOB - 0,016 * KAND * GLOB$$

De houding tegenover globalisering heeft een klein effect op de beoordeling van Belgische kandidaten (-0,050) en een iets groter effect op Marokkaanse kandidaten (-0,050 - 0,016 = -0,066). Grafiek 9 toont aan dat ongeacht welke houding de respondenten aannemen tegenover globalisering, Marokkaanse kandidaten altijd minder competent worden ingeschat dan Belgische kandidaten.¹⁷ Respondenten die zeer

¹⁷ Hierbij worden het gender (man=0), de LR-positie ($X=4$) en de etnocentrische houding constant gehouden ($X=3,19$).

gesloten staan tegenover globalisering schatten zowel Belgische als Marokkaanse kandidaten minder competent in dan respondenten met een open houding tegenover globalisering.

Grafiek 9. Profieltype milieu: domeinspecifieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten, volgens houding tegenover globalisering van de respondent

Hypothese 17: hoe meer open respondenten staan tegenover globalisering, hoe competenter ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Bij Belgische kandidaten verwacht ik geen sterke verschillen naar gelang de houding tegenover globalisering van de respondenten.

→ Deze hypothese wordt bevestigd.

Hoofdstuk VIII: Discussie

Bespreking van de resultaten

Dit onderzoek geeft aan dat studenten voornamelijk ideologische stereotypen hanteren en dat competentiestereotypen geen significante rol spelen bij de beoordeling van Marokkaanse kandidaten.

Ideologische stereotypen

Uit de analyse van de resultaten blijkt dat respondenten Marokkaanse kandidaten linkser inschatten dan Belgische kandidaten. Deze tendens komt bij de drie profieltypes terug, al zijn de verschillen enkel significant voor de types economie en milieu. De resultaten komen overeen met de bestaande literatuur die stelt dat etnische minderheden linkser worden ingeschat dan kandidaten van de etnische meerderheid. Zoals ik reeds vermeld heb in *Hoofdstuk VI* vormt mijn onderzoekspopulatie een *least-likely case*. Studenten zijn zowel jong als hoogopgeleid. Dit maakt hen minder vatbaar voor stereotypen dan andere sociale groepen. Ik verwacht dan ook dat in toekomstig onderzoek waarbij een ruimere onderzoekspopulatie wordt betrokken, deze tendens nog meer uitgesproken zal zijn.

Dit onderzoek toont daarnaast aan dat er weinig significante verschillen zijn in de beoordeling tussen mannelijke en vrouwelijke Marokkaanse kandidaten. In tegenstelling tot mijn verwachting, werden vrouwelijke Marokkaanse kandidaten voor de profieltypes economie ($p > 0,1$) en integratie ($p < 0,1$) rechtser ingeschat dan hun mannelijke tegenhangers. Voor de profielen over milieu ($p > 0,1$) werden de vrouwelijke Marokkaanse kandidaten wel linkser ingeschat dan mannelijke Marokkaanse kandidaten.

Bij de bespreking van de derde deelvraag ging ik op zoek naar variabelen die het verschil in beoordeling tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten beïnvloeden. Ten eerste kan uit de resultaten voorzichtig worden afgeleid dat vrouwelijke respondenten meer geneigd zijn om Marokkaanse kandidaten linkser in te schatten dan mannen. Dat vrouwen meer weerstand zouden bieden aan etnische stereotypen dan mannen (Pratto et al., 1997; Weaver, 2012), wordt niet bevestigd.

Ten tweede maken linkse respondenten zo goed als geen onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten (profieltype economie) of schatten ze Belgische kandidaten linkser in dan Marokkaanse kandidaten (profieltype milieu). Rechtse respondenten schatten voor beide profieltypes Marokkaanse

kandidaten beduidend linkser in dan Belgische kandidaten. Ideologische stereotypen zijn aldus sterker aanwezig bij rechtse dan bij linkse respondenten.¹⁸

Ten derde geldt voor beide profieltypes dat respondenten met een positieve houding tegenover etnische minderheden Marokkaanse kandidaten linkser positioneren dan Belgische kandidaten. Respondenten met een negatieve houding tegenover etnische minderheden, schatten Marokkaanse kandidaten rechtser in dan Belgische kandidaten.¹⁹ Dit gaat tegen mijn verwachting in dat respondenten met een positieve houding tegenover etnische minderheden zich minder laten leiden door etnische stereotypen.

Ten vierde geldt voor beide profieltypes dat hoe geslotener respondenten staan tegenover globalisering, hoe linkser ze Marokkaanse kandidaten inschatten. Dit komt overeen met mijn verwachting dat respondenten die gesloten staan tegenover globalisering zich meer laten leiden door etnische stereotypen dan respondenten die open staan tegenover globalisering.

Competentiegerichte stereotypen

Dit onderzoek toont daarnaast aan dat studenten nauwelijks gebruik maken van competentiestereotypen. Zoals verwacht, is er geen significant onderscheid tussen de algemene politieke competentiebeoordeling van Belgische en Marokkaanse kandidaten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat op bepaalde aspecten etnische kandidaten positiever en op andere aspecten negatiever worden beoordeeld dan kandidaten van de etnische meerderheid. Zo worden Afro-Amerikaanse kandidaten als meer medelevend en harder werkend beschouwd, maar ook als minder ervaren en minder machtig (Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012). Ultiem kunnen deze positieve en negatieve eigenschappen elkaar opheffen, waardoor er geen verschil is in de uiteindelijke competentiebeoordeling (Peffley & Hurwitz, 1998; Weaver, 2012).

Opvallend is echter dat er nauwelijks verschillen zijn in de domeinspecifieke beoordeling van de kandidaten. Ik had verwacht dat Marokkaanse kandidaten sterker gingen scoren op integratie en minder sterk op economie dan Belgische kandidaten. Voor competentie op vlak van milieu had ik geen significante verschillen verwacht. De resultaten tonen aan dat de respondenten geen onderscheid maken op vlak van economie en integratie, maar Belgische kandidaten worden wel competentier ingeschat op vlak van milieu dan Marokkaanse kandidaten. Deze resultaten zijn moeilijk te verklaren. Mogelijk hanteren studenten het

---

¹⁸ Dit geldt voor mannelijke respondenten, waarbij de houding tegenover ethnocentrisme en globalisering op hun gemiddelde worden gehouden.

¹⁹ Dit geldt voor mannelijke respondenten, waarbij de LR-positie en de houding tegenover globalisering op hun gemiddelde worden gehouden.

uitgangspunt dat etnische minderheden zich vooral willen inzetten op de verbetering van de eigen levenssituatie en hierdoor minder aandacht schenken aan de zorg voor het milieu, waardoor dit voor etnische kandidaten geen prioriteit vormt. Toekomstig onderzoek moet ook hier uitwijzen of een ruimere onderzoekspopulatie zich eveneens onthoudt van competentiestereotypen.

Wat betreft verschillen in beoordeling tussen vrouwelijke en mannelijke Marokkaanse kandidaten zijn enkel de resultaten voor het profieltype integratie significant. Vrouwelijke Marokkaanse kandidaten worden competenter ingeschat om zich in te laten met politiek in het algemeen ($p < 0,1$) en met integratie ($p < 0,05$). Ze worden daarnaast competenter ingeschat op vlak van milieu ($p > 0,1$), maar minder competent op vlak van economie ($p > 0,1$). Dit geeft een indicatie dat het stereotiepe beeld dat vrouwen sterker zijn in zachte beleidsdomeinen en mannen sterker in harde beleidsdomeinen ook geldt voor kandidaten van etnische minderheden.

Bij de bespreking van de derde deelvraag heb ik gezocht naar variabelen die het verschil in competentiebeoordeling op vlak van milieu tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten verklaren. Ten eerste toont de analyse aan dat vrouwen Belgische en Marokkaanse kandidaten competenter inschatten dan mannen, maar dat vrouwen en mannen Belgische kandidaten competenter inschatten dan Marokkaanse kandidaten.

Ten tweede schatten linkse respondenten zowel Belgische als Marokkaanse kandidaten competenter in dan rechtse kandidaten. Linkse respondenten maken echter wel een groter onderscheid tussen Belgische en Marokkaanse kandidaten dan rechtse respondenten.²⁰

Ten derde schatten respondenten, ongeacht hun ethnocentrische houding, Belgische kandidaten competenter in dan Marokkaanse kandidaten. Naarmate de ethnocentrische houding van de respondenten sterker wordt, verkleint dit verschil.²¹ Dit is opvallend, aangezien een sterke ethnocentrische houding wijst op een negatieve houding tegenover etnische minderheden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat hoe negatiever respondenten staan tegenover etnische minderheden, hoe meer ze ervan uitgaan dat etnische kandidaten hun competentie bewezen hebben aangezien ze als kandidaat kunnen opkomen.

---

²⁰ Dit geldt voor mannelijke respondenten, waarbij de houding tegenover ethnocentrisme en globalisering op hun gemiddelde worden gehouden.

²¹ Dit geldt voor mannelijke respondenten, waarbij de LR-positie en de houding tegenover globalisering op hun gemiddelde worden gehouden.

Tot slot heeft de houding tegenover globalisering slechts een beperkte invloed op de competentiebeoordeling. Hoe geslotener respondenten staan tegenover globalisering, hoe minder competent ze Belgische en Marokkaanse kandidaten inschatten.

Beperkingen van voorliggend onderzoek

Dit onderzoek heeft echter een aantal beperkingen. Ten eerste is er de lage externe validiteit. Door de beperkte onderzoekspopulatie, de quasi-experimentele opzet en de beperkte focus van mijn profielen zijn de resultaten niet veralgemeenbaar naar de hele Belgische/Vlaamse bevolking of de bredere politieke context.

Een eerste beperking van mijn onderzoeksdesign betreft de quasi-experimentele opzet. Het grote voordeel van deze onderzoeksopzet is dat mediërende variabelen gecontroleerd worden. Dit verhoogt de interne validiteit. Deze quasi-experimentele context beperkt echter de externe validiteit. In een experimentele context wordt de informatie over de fictieve kandidaten sterk gestuurd. Bij eigenlijke verkiezingen beschikken kiezers over veel meer informatie. Te denken valt aan de politieke partij waartoe een kandidaat behoort. België is een partitocratie waarbij de partijdiscipline zeer hoog ligt (Deschouwer, 2012). Hierdoor vormt de partij waartoe een kandidaat behoort een belangrijke informatiebron voor de kiezers. Hoe minder kiezers weten over kandidaten, hoe meer ze stereotypen gebruiken om kandidaten te beoordelen (Campbell & Cowley, 2014; Chang & Hitchon, 2004; Schneider & Bos, 2011; Sigelman et al., 1995). Ook persoonlijk contact met kandidaten en de aanwezigheid van contra-stereotiepe informatie kunnen het gebruik van stereotypen verminderen (Berinsky & Mendelberg, 2005; Schneider & Bos, 2011). Experimentele studies kunnen daardoor het effect van stereotypen overschatten (Citrin et al., 1990; Jacobsmeier, 2014; Sigelman et al., 1995). Verbanden die in experimentele context gevonden worden, doen zich met andere woorden niet noodzakelijk (in dezelfde mate) voor in het echte leven (Devroe, 2016).

Een bijkomend nadeel van experimentele studies is de mogelijkheid dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven. Ze vermijden het gebruik van raciale vooroordelen omdat dit sociaal onaanvaard is (Jacobsmeier, 2010). Dit tast de interne validiteit van het onderzoek aan. Doordat de surveys anoniem zijn afgenomen en de respondenten pas op het einde van de survey het exacte doel te weten komen, wordt de kans op sociaal wenselijke antwoorden in dit onderzoek beperkt (Citrin et al., 1990).

Ten derde verhindert de homogeniteit van mijn onderzoekspopulatie een veralgemening van mijn onderzoeksresultaten naar de hele Vlaamse bevolking. Verschillende politieke wetenschappers wijzen erop dat een onderzoekspopulatie bestaande uit studenten de externe validiteit aantast. Belangrijk bij deze discussie is of bepaalde kenmerken van de studentenpopulatie de externe validiteit in vraag kunnen

stellen (Druckman & Kam, 2011). Dit is hier het geval. Studenten zijn immers hoogopgeleid én jong. Hoogopgeleiden en jongeren zijn minder bevooroordeeld tegenover etnische minderheden (Jacobs & Teney, 2010; Peffley & Hurwitz, 1998; Schneider & Bos, 2011; Swyngedouw & Jacobs, 2006).

Tot slot focust dit verkennend onderzoek zich op neutrale profielschetsen. Kandidaten werden niet gekoppeld aan een politieke partij en de profielschetsen bevatten geen duidelijke linkse of rechtse beleidsstandpunten. Dit kan onder meer een mogelijk verklaring zijn voor het gegeven dat de respondenten zowel Belgische als Marokkaanse kandidaten competent beoordelen en hen in het ideologisch centrum positioneren.

Toekomstig onderzoek

Dit onderzoek heeft als doel een eerste licht te werpen op de functie die stereotypen spelen bij de beoordeling van etnische kandidaten. Toekomstig onderzoek kan het gebruik van politieke etnische stereotypen meer in detail onderzoeken. Ten eerste kan de rol van etnische stereotypen onderzocht worden in combinatie met bijvoorbeeld informatie over de ideologische links-rechtspositie of de partijkaart van kandidaten (Sigelman et al., 1995; Weaver, 2012). Zo kan worden bestudeerd of etnische kandidaten met een contrastereotiep profiel anders worden beoordeeld dan etnische kandidaten met een stereotiep profiel. Daarnaast kan onderzoek naar andere beleidsdomeinen meer inzicht verlenen in de rol van stereotypen.

Ten tweede is verder onderzoek gewenst naar de verschillen in het gebruik van politieke etnische stereotypen tussen respondenten van de etnische meerderheid en respondenten van de etnische minderheid. Vertrekkende vanuit de bestaande literatuur, kan verwacht worden dat etnische respondenten zich minder laten beïnvloeden door stereotypen. Het *similarity contingency model* stelt immers dat hoe groter de gelijkenissen tussen een persoon en een bepaalde doelgroep, hoe groter de kans dat die persoon zijn eigen overtuigingen gaat projecteren op de doelgroep. Als een persoon weinig gelijkenissen ervaart met de doelgroep, neemt hij vlugger toevlucht tot stereotypen (Ames, 2004). In de context van deze masterproef betekent dit dat respondenten van de etnische meerderheid stereotypen gebruiken om etnische kandidaten te beoordelen, terwijl etnische respondenten hun eigen opvattingen projecteren.

Tot slot geeft deze studie geen verklaringen of indicaties voor het stemgedrag van kiezers. In deze masterproef werd elke kandidaat apart beoordeeld, terwijl een stemkeuze het resultaat is van een vergelijking tussen verschillende kandidaten (en partijen). Het gaat hier om twee verschillende processen, waar verschillende cognitieve processen aan ten grondslag liggen. Kiezers vertalen beoordelingen van

kandidaten in beslissingen over of ze al dan niet gaan stemmen, hoe ze gaan stemmen en op wie ze gaan stemmen (McGraw, 2011). Apart onderzoek naar de determinanten van de stemkeuze kan zich buigen over de rol van stereotypen bij de stemkeuze.

Algemeen besluit

De etnische bevolking in België neemt in omvang toe en wordt ook steeds diverser (Geldof, 2015). In 2013 bedroeg het aandeel van de etnische bevolking in België 27,5% en in het Vlaams Gewest 18,4% (Van den Broucke et al., 2015). Niettemin blijven etnische minderheden in België descriptief ondervertegenwoordigd op het regionale en federale niveau (Wauters & Eelbode, 2011). Zo lag in 2014 het aandeel etnische volksvertegenwoordigers in het Vlaamse parlement op 5,65% en in het federaal parlement op 6,9% (Minderhedenforum, 2014a, 2014b).

Onderzoek naar de barrières voor de descriptieve vertegenwoordiging van etnische groepen focuste zich tot op heden vooral op de rol van kiessystemen en politieke partijen (bijvoorbeeld Eelbode et al., 2013; Wauters & Eelbode, 2011). In deze masterproef ben ik ingegaan op een barrière die tot nog toe niet onderzocht is geweest in Vlaamse/Belgische context, namelijk politieke etnische stereotypen. Dit type stereotype kan gedefinieerd worden als het geheel van karaktereigenschappen (*traits*), gedragingen (*issue competencies*) en politieke overtuigingen (*political beliefs*) die toegeschreven worden aan etnische politici (Schneider & Bos, 2011). In dit onderzoek stonden ideologische en competentiegerichte stereotypen centraal.

Indien blijkt dat kiezers politieke etnische stereotypen gebruiken om etnische kandidaten te beoordelen, kan dit belangrijke electorale gevolgen hebben. Ten eerste impliceert dit dat studenten verkeerde verwachtingen hebben van waar etnische kandidaten voor staan. Ten tweede kan een verkeerd beeld over etnische kandidaten verhinderen dat kiezers voor hen stemmen (Campbell & Cowley, 2014; Jacobsmeier, 2014). Hier moet echter ook opgemerkt worden dat het eveneens mogelijk is dat kiezers actief reageren op etnische stereotypen en etnische kandidaten positiever beoordelen dan kandidaten van de etnische meerderheid. In dit geval is er sprake van een positieve bias (Weaver, 2012).

Amerikaans onderzoek heeft eerder gewezen op het gebruik van stereotypen door blanke Amerikanen. Zij schatten Afro-Amerikaanse kandidaten linkser in dan blanke kandidaten, competentier in om zich in te zetten voor andere minderheden en minder competent om zich in te zetten voor economie (Schneider & Bos, 2011). Experimenteel onderzoek naar het gebruik van dergelijke stereotypen in Vlaamse politieke context werd nog niet eerder uitgevoerd. Deze masterproef is een eerste bijdrage om deze leemte in te vullen door na te gaan of deze stereotypen gebruikt worden door universiteitsstudenten die behoren tot de etnische meerderheid.

Uit mijn onderzoek blijkt dat deze studenten zich veel minder laten leiden door politieke etnische stereotypen dan blanke Amerikanen. Dit onderzoek toont vooral het gebruik van ideologische stereotypen aan. Voor twee van de drie profieltypes worden Marokkaanse kandidaten linkser ingeschat dan Belgische kandidaten. Competentiegerichte stereotypen zijn echter nauwelijks aanwezig. Belgische en Marokkaanse kandidaten worden zowel op vlak van domeinspecifieke competentie als algemene politieke competentie evenwaardig ingeschat. Ik had verwacht dat de respondenten Marokkaanse kandidaten competentier zouden beoordelen op vlak van integratie en minder sterk op vlak van economie. De resultaten toonden echter geen significante verschillen aan. Daarnaast had ik geen verschil in beoordeling verwacht wat betreft competentie op vlak van milieu, aangezien milieu als een etnisch neutraal beleidsdomein wordt beschouwd (Moskowitz & Stroh, 1994). Echter, hier waren de verschillen in beoordeling wel significant. De respondenten schatten Belgische kandidaten significant competentier in dan Marokkaanse kandidaten. Daarnaast blijkt ook dat vrouwelijke en mannelijke etnische kandidaten niet anders beoordeeld worden. Het ideologische stereotype dat vrouwen linkser zijn dan mannen (Huddy & Terkildsen, 1993), wordt in dit onderzoek niet bevestigd. Voor de profieltypes economie en milieu zijn er geen significante verschillen tussen mannen en vrouwen. Voor het profieltype integratie zijn de verschillen wel significant, maar worden vrouwen rechtser ingeschat dan mannen. Ook de competentiegerichte stereotypen dat vrouwen competentier zijn om zich in te zetten voor milieu, maar minder competent zijn om zich in te zetten voor economie (Huddy & Terkildsen, 1993) worden niet bevestigd. Wat wel bevestigd wordt, is dat vrouwelijke etnische kandidaten significant competentier worden ingeschat dan mannelijke etnische kandidaten. Op vlak van algemene politieke competentiebeoordeling zijn er voor de profieltypes economie en milieu geen significante verschillen. Dit stemt overeen met de verwachtingen. Opvallend is dat voor het profieltype integratie de vrouwelijke kandidaten niet enkel significant competentier worden ingeschat op vlak van integratie maar ook op vlak van algemene politieke competentie.

Dit onderzoek komt daarnaast tot een aantal vaststellingen over het gebruik van ideologische stereotypen door subgroepen. Het zijn voornamelijk vrouwen, rechtse studenten, studenten met een zwakke ethnocentrische houding en studenten die gesloten staan tegenover globalisering die Marokkaanse kandidaten linkser beoordelen dan Belgische kandidaten. Daarnaast is ook onderzocht welke verschillen er tussen subgroepen zijn aangaande de competentiebeoordeling op vlak van milieu. Vrouwen schatten Marokkaanse kandidaten beduidend competentier in dan mannen. Hetzelfde geldt voor linkse respondenten, respondenten met een open houding tegenover globalisering en – opvallend – respondenten met een sterke ethnocentrische houding.

Algemeen kan uit dit eerste verkennende onderzoek besloten worden dat Mohammed weliswaar geen stereotype vrije kiezers heeft gevonden, maar dat het desalniettemin vrij goed gesteld is met het gebruik van politieke etnische stereotypen door studenten. Enkel op vlak van ideologie blijven de Amerikaanse onderzoeksbevindingen in Vlaamse politieke context overeind. Dit zijn hoopgevende resultaten met oog op de descriptieve vertegenwoordiging van etnische minderheden. Toekomstig onderzoek moet echter uitwijzen of deze conclusies bevestigd worden voor grotere onderzoekspopulaties.

Referentielijst

Boeken en wetenschappelijke artikels

Almond, G.A., & Verba, S. (1963). *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Ames, D.R. (2004). Strategies for social inference: A similarity contingency model of projection and stereotyping in attribute prevalence estimates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(5), 573-585. doi: 10.1037/0022-3514.87.5.573

Anderson, E. (2006). The Epistemology of Democracy. *Episteme - a Journal of Individual and Social Epistemology*, 3(1-2), 8-22. doi: 10.3366/epi.2006.3.1-2.8

André, A., Pilet, J.-B., Depauw, S., & Van Aelst, P. (2013). De partij, de leider of een 'gewone' kandidaat? Het gebruik van de voorkeurstem bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2012. In Dassonneville, R., Hooghe, M., Marien, S., & Pilet, J.-B. (Eds.), *De lokale kiezer: het kiesgedrag bij de Belgische gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012* (pp. 117-140). Brussel: Academic and Scientific Publishers nv.

André, A., Wauters, B., & Pilet, J.-B. (2010). Voorkeurstemmen bij de regionale verkiezingen van 2009: gebruik en motieven. In Deschouwer, K., Delwit, P., Hooghe, M., & Walgrave, S. (Eds.), *De stemmen van het volk: een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009* (pp. 169-199). Brussel: VUBPRESS.

Baert, S., & Cockx, B. (2013). *Pure Ethnic Gaps in Educational Attainment and School to Work Transitions. When do they Arise?* (CESIFO Working Paper No. 4162). Geraadpleegd via SSRN website: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2243455

Baert, S., Cockx, B., Gheyle, N., & Vandamme, C. (2013). Etnische discriminatie op de Vlaamse arbeidsmarkt voor schoolverlaters: liever Jonas dan Okan? *OVER.WERK*, 23(1), 12–16.

Berinsky, A.J., & Mendelberg, T. (2005). The indirect effects of discredited stereotypes in judgments of Jewish leaders. *American Journal of Political Science*, 49(4), 845-864. doi: 10.1111/j.1540-5907.2005.00159.x

Billiet, J. (1993). Stabiliteit en verandering in de attitude tegenover 'vreemdelingen'. In Swyngedouw, M., Billiet, J., Carton, A., & Beerten, R. (Eds.), *Kiezen is verliezen: onderzoek naar de politiek opvattingen van Vlamingen* (pp. 147-162). Leuven: Acco.

Billiet, J., & Loosveldt, G. (1998). De houding tegenover migranten en het stemgedrag in Vlaanderen: evolutie tussen 1989 en 1995 en een verklaringsmodel. In Swyngedouw, M., Billiet, J., Carton, A., & Beerten, R. (Eds.), *De (on)redelijke kiezer. Onderzoek naar politieke opvattingen van Vlamingen: verkiezingen van 21 mei 1995* (pp. 95-117). Leuven: Acco.

Bird, K. (2003). *The Political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies: A Framework for Comparative Research*. Paper gepresenteerd op de Academy of Migration Studies in Denmark van 11 november 2003 in Aalborg, Denemarken.

Bird, K. (2004). *Comparing the political representation of ethnic minorities in advanced democracies*. Paper gepresenteerd op de Annual Meeting of the Canadian Political Science Association van 3 juni 2004 in Winnipeg, Canada.

Bird, K., Saalfeld, T., & Wüst, A.M. (2011). Ethnic diversity, political participation and representation: A theoretical framework. In Bird, K., Saalfeld, T., & Wüst, A.M. (Eds.), *The political representation of immigrants and minorities: Voters, parties and parliaments in liberal democracies* (pp. 1-21). New York: Routledge.

Blinder, S., Ford, R., & Ivarsflaten, E. (2013). The Better Angels of Our Nature: How the Antiprejudice Norm Affects Policy and Party Preferences in Great Britain and Germany. *American Journal of Political Science*, 57(4), 841-857. doi: 10.1111/ajps.12030

Boudreau, C., & Lupia, A. (2011). Political knowledge. In Druckman, J.N., Green, D.P., Kuklinski, J.H., & Lupia, A. (Eds.), *Cambridge handbook of experimental political science* (pp. 171-183). New York: Cambridge University Press.

Brambor, T., Clark, W. R., & Golder, M. (2006). Understanding interaction models: Improving empirical analyses. *Political Analysis*, 14(1), 63-82. doi: 10.1093/pan/mpi014

Brouard, S., & Tiberj, V. (2011). Yes they can. An experimental approach to the eligibility of ethnic minority candidates in France. In Bird, K., Saalfeld, T., & Wüst, A.M. (Eds.), *The political representation of immigrants and minorities: Voters, parties and parliaments in liberal democracies* (pp. 164-). New York: Routledge.

Campbell, R., & Cowley, P. (2014). What Voters Want: Reactions to Candidate Characteristics in a Survey Experiment. *Political Studies*, 62(4), 745-765. doi: 10.1111/1467-9248.12048

Celis, K. (2004). *Het belang van de politieke aanwezigheid: descriptieve en substantiële vertegenwoordiging van vrouwen*. Paper gepresenteerd op het politicologenetmaal van 27 en 28 mei 2004 in Antwerpen, België.

Celis, K., Eelbode, F., & Wauters, B. (2013). Visible Ethnic Minorities in Local Political Parties: A Case Study of Two Belgian Cities (Antwerp and Ghent). *Politics*, 33(3), 160-171. doi: 10.1111/1467-9256.12018

Celis, K., & Erzeel, S. (2015). The complementarity advantage: Parties, representativeness and newcomers' access to power. *Parliamentary Affairs: a journal of representative politics*, Vol. published online, advance access 10 september 2015, 1-19. doi: 10.1093/pa/gsv043

Celis, K., & Wauters, B. (2010). Vlinders achter glas: vrouwelijke, allochtone en arbeidersparlementsleden ten opzichte van parlementaire normen en de rol van groepsvertegenwoordiger. In Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (Eds.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek* (pp. 225-244). Gent: Academia Press.

Celis, K., & Wauters, B. (2013). Inclusie of instrumentalisering? Etnische minderheden in lokale partijen. In Deschouwer, K., Verthé, T., & Rihoux, B. (Eds.), *Op zoek naar de kiezers: lokale partijafdelingen en de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012* (pp. 73–91). Brussel: Academic & Scientific Publishers.

Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (2010). Diversiteit, vertegenwoordiging en onderzoek in België. In Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (Eds.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek* (pp. 3-26). Gent: Academia Press.

Chaney, P. (2012). Critical Actors vs. Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Scottish Parliament. *British Journal of Politics & International Relations*, 14(3), 441-457. doi: 10.1111/j.1467-856X.2011.00467.x

Chang, C., & Hitchon, J.C.B. (2004). When does gender count? Further insights into gender schematic processing of female candidates' political advertisements. *Sex roles*, 51(3-4), 197- 208. doi: 10.1023/B:SERS.0000037763.47986.c2

Citrin, J., Green, D.P., & Sears, D.O. (1990). White reactions to black candidates: When does race matter. *Public Opinion Quarterly*, 54(1), 74-96. doi: 10.1086/269185

Claro da Fonseca, S. (2011). New citizens – new candidates? Candidate selection and the mobilization of immigrant voters in German elections. In Bird, K., Saalfeld, T., & Wüst, A.M. (Eds.), *The political representation of immigrants and minorities: Voters, parties and parliaments in liberal democracies* (pp. 109-127). New York: Routledge.

Coffé, H. De sociaal-culturele breuklijn en maatschappelijke betrokkenheid. *Mens en Maatschappij*, 77(4), 319-337.

Colleau, S.M., Glynn, K., Lybrand, S., Merelman, R.M., Mohan, P., & Wall, J.E. (1990). Symbolic racism in candidate evaluation: an experiment. *Political Behavior*, 12(4), 385-402.

Coronel, J.C., & Federmeier, K.D. (2016). The effects of gender cues and political sophistication on candidate evaluation: A comparison of self-report and eye movement measures of stereotyping. *Communication Research*, 43(7), 922-944. doi: 10.1177/0093650215604024

De Keersmaecker, G., & Debaere, P. (2013). Internationale politiek. In Devos, C. (Ed.), *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (pp. 633-660). Gent: Academia Press.

Devine, P.G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5-18. doi: 10.1037/0022-3514.56.5.680

Devos, C. (2013). Democratie. In Devos, C. (Ed.), *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (pp. 433-494). Gent: Academia Press.

Devos, C., & Steyvers, K. (2013). Partijen en partijsystemen. In Devos, C. (Ed.), *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (pp. 251-300). Gent: Academia Press.

Devos, C., & Van Liefferinge, H. (2013). Macht in weinig handen: elites. In Devos, C. (Ed.), *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (pp. 155-205). Gent: Academia Press.

Devos, C., Van Liefferinge, H., & Verlet, D. (2006). *Op het kruispunt van de politiek: links en rechts in Vlaanderen*. Gent: Academia Press.

Devroe, R. (2016). *How to enhance the external validity of survey experiments? A discussion on the basis of a research design on political gender stereotypes in Flanders*. Paper gepresenteerd op de ECPR General Conference van 7 tot en met 10 september 2016 in Praag, Tsjechië.

Dovidio, J.F., Evans, N., & Tyler, R.B. (1986). Racial stereotypes – the contents of their cognitive representations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22(1), 22-37. doi: 10.1016/0022-1031(86)90039-9

Druckman, J.N., & Kam, C.D. (2011). Students as experimental participants: A defense of the “narrow data base”. In Druckman, J.N., Green, D.P., Kuklinski, J.H., & Lupia, A. (Eds.), *Cambridge handbook of experimental political science* (pp. 41-57). New York: Cambridge University Press.

Eelbode, F., Wauters, B., Celis, K., & Devos, C. (2013). Left, right, left: the influence of party ideology on the political representation of ethnic minorities in Belgium. *POLITICS, GROUPS AND IDENTITIES*, 1(3), 451–467.

Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245. doi: 10.1177/1077800405284363

Geldof, D. (2015). *Superdiversiteit: hoe migratie onze samenleving verandert* (5^e ed.). Leuven: Acco.

Held, D. (2002). Cosmopolitanism: Ideas, Realities and Deficits. In Held, D., & McGrew, A. (Eds.), *Governing Globalization: Power, Authority and Global Governance* (pp. 305-324). Malden: Blackwell Publishers Inc.

Hooghe, M., & Quintelier, E. (2013). Do All Associations Lead to Lower Levels of Ethnocentrism? A Two-Year Longitudinal Test of the Selection and Adaptation Model. *Political Behavior*, 35(2), 289-309. doi: 10.1007/s11109-012-9201-5

Huddy, L., & Terkildsen, N. (1993). Gender stereotypes and the perception of male and female candidates. *American Journal of Political Science*, 37(1), 119-147. doi: 10.2307/2111526

Hurwitz, J., & Peffley, M. (1997). Public perceptions of race and crime: The role of racial stereotypes. *American Journal of Political Science*, 41(2), 375-401. doi: 10.2307/2111769

Hutchings, V.L., & Piston, L. (2011). The determinants and political consequences of prejudice. In Druckman, J.N., Green, D.P., Kuklinski, J.H., & Lupia, A. (Eds.), *Cambridge handbook of experimental political science* (pp. 306-319). New York: Cambridge University Press.

Jacobs, D., Kelbel, C., & Pilet, J.-B. (2013). De politieke voorkeur van kiezers van allochtone afkomst tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012 in Brussel. In Dassonneville, R., Hooghe, M., Marien, S., & Pilet, J.-B. (Eds.), *De lokale kiezer: het kiesgedrag bij de Belgische gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012* (pp. 169-194). Brussel: Academic and Scientific Publishers nv.

Jacobs, D., & Swyngedouw, M. (2003). Politieke participatie en zelforganisatie van allochtonen in de Brusselse gemeenten: een verkenning. In Witte, E., Alen, A., & Dumont, H. (Eds.), *De Brusselse negentien gemeenten en het Brussels model* (pp. 261-290). Brussel: Larcier.

Jacobs, D., & Teney, C. (2010). De allochtone stem te Brussel. In Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (Eds.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek* (pp. 89-111). Gent: Academia Press.

Jacobsmeier, M.L. (2014). Racial Stereotypes and Perceptions of Representatives' Ideologies in U.S. House Elections. *Legislative Studies Quarterly*, 39(2), 261-291. doi: 10.1111/lsq.12044

Kahn, K.F. (1994). Does gender make a difference? An experimental examination of seks stereotypes and press patterns in statewide campaigns. *American Journal of Political Science*, 38(1), 162-195. doi: 10.2307/2111340

Klonoff, E.A., & Landrine, H. (2000). Is skin color a marker for racial discrimination? Explaining the skin color-hypertension relationship. *Journal of Behavioral Medicine*, 23(4), 329-338. doi: 10.1023/a:1005580300128

Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschieer, S., & Frey, T. (2006). Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921-956. doi: 10.1111/j.1475-6765.2006.00644.x

Kunovich, S., & Paxton, P. (2005). Pathways to Power: The Role of Political Parties in Women's National Political Representation. *American Journal of Sociology*, 111(2), 505-552.

Lammers, J., Gordijn, E.H., & Otten, S. (2009). Iron ladies, men of steel: The effects of gender stereotyping on the perception of male and female candidates are moderated by prototypicality. *European journal of social psychology*, 39(2), 186-195.

Lerman, A.E., & Sadin, M.L. (2016). Stereotyping or Projection? How White and Black Voters Estimate Black Candidates' Ideology. *Political Psychology*, 37(2), 147-163. doi: 10.1111/pops.12235

Lijphart, A. (1984). *Democracies: patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale university press.

Machida, S. (2012). Does Globalization Render People More Ethnocentric? Globalization and People's Views on Cultures. *American Journal of Economics and Sociology*, 71(2), 436-469. doi: 10.1111/j.1536-7150.2012.00835.x

Maddens, B., & Dewachter, W. (2010). Politieke kennis. In Swyngedouw, M., Billiet, J., Carton, A., & Beerten, R. (Eds.), *Kiezen is verliezen: onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen* (pp. 131-146). Leuven: Acco.

Mansbridge, J. (1999). Should blacks represent blacks and women represent women? A contingent "yes". *Journal of Politics*, 61(3), 628-657. doi: 10.2307/2647821

Marien, S., Hooghe, M., & Dassonneville, R. (2013). Het belang van lokale argumenten en loyaliteiten: het verschil tussen federale en lokale stemvoorkeuren. In Dassonneville, R., Hooghe, M., Marien, S., & Pilet, J.-B. (Eds.), *De lokale kiezer: het kiesgedrag bij de Belgische gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012* (pp. 67-91). Brussel: Academic and Scientific Publishers nv.

Martens, A., & Verhoeven, H. (2006). Etnische minderheden op de arbeidsmarkt in België. In: Khader, B., Martiniello, M., Rea, A., & Timmerman, C. (Eds.), *Immigratie en integratie anders denken. Een Belgisch interuniversitair initiatief* (pp.265-290). Brussel: Bruylant.

Martiniello, M. (2006). De uitdagingen van de politieke vertegenwoordiging in de immigratiemaatschappijen: enkele bedenkingen over het Belgische geval. In: Khader, B., Martiniello, M., Rea, A., & Timmerman, C. (Eds.), *Immigratie en integratie anders denken. Een Belgisch interuniversitair initiatief* (pp.111-120). Brussel: Bruylant.

Matland, R. E. (2005). Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems. In: Ballington, J., & Karam, A. (Eds.), *Women in Parliament: Beyond Numbers* (pp. 93-111). Stockholm: International IDEA.

Matthijs, H. (2012). *De Verenigde Staten: van Columbus tot heden* (tweede ed.). Antwerpen: Intersentia.

McDermott, M.L. (1997). Voting cues in low-information elections: Candidate gender as a social information variable in contemporary United States elections. *American Journal of Political Science*, 41(1), 270-283. doi: 10.2307/2111716

McDermott, M.L. (1998). Race and gender cues in low-information elections. *Political Research Quarterly*, 51(4), 895-918. doi: 10.1177/106591299805100403

McGraw, K.M. (2011). Candidate impressions and evaluations. In Druckman, J.N., Green, D.P., Kuklinski, J.H., & Lupia, A. (Eds.), *Cambridge handbook of experimental political science* (pp. 187-200). New York: Cambridge University Press.

McLaughlin, B., & Thompson, B. A. (2016). Conditioned by race: How race and religion intersect to affect candidate evaluations. *Politics and Religion*, 9(3), 605-629. doi: 10.1017/s1755048316000213

Meier, P. (2010). Holebi's en het belang van politieke vertegenwoordiging. In Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (Eds.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek* (pp. 27-46). Gent: Academia Press.

Messing, S., Jabon, M., & Plaut, E. (2016). Bias in the flesh: Skin complexion and stereotype consistency in political campaigns. *Public Opinion Quarterly*, 80(1), 44-65. doi: 10.1093/poq/nfv046

Millard, F., Popescu, M., & Toka, G. (2011). *Should women push for fewer women candidates? List preference voting systems and gender representation*. Paper gepresenteerd op de Annual Meeting of the American Political Science Association van 1 tot en met 4 September 2011 in Seattle, WA.

Moskowitz, D., & Stroh, P. (1994). Psychological sources of electoral racism. *Political Psychology*, 15(2), 307-329. doi: 10.2307/3791741

Mügge, L. (2015). *Where gender and ethnicity intersect: how Dutch political parties recruit and select candidates*. Paper gepresenteerd op de APSA conferentie van 3 tot en met 6 september 2015 in San Francisco, California.

Mullard, M. (2004). *The Politics of Globalisation and Polarisation*. Cheltenham: Edward Elgar.

Norris, P., & Franklin, M. (1997). Special issue: Political representation in the European Parliament - Social representation. *European Journal of Political Research*, 32(2), 185-210. doi: 10.1023/a:1006863800160

Norris, P., & Lovenduski, J. (1993). If only more candidates came forward: Supply-Side explanations of candidate selection in Britain. *British Journal of Political Science*, 23(3), 373-408.

O'Rourke, K.H., & Sinnott, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards immigration. *European Journal of Political Economy* 22(4), 838-861. doi: 10.1016/j.ejpoleco.2005.10.005

Peffley, M., & Hurwitz, J. (1998). Whites' stereotypes of blacks: sources and political consequences. In Hurwitz, J., & Peffley, M. (Eds.) *Perception and prejudice: Race and politics in the United States* (pp. 58-99). New Haven: Yale University Press.

Phillips, A. (1995). *The politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.

Pickery, J. (2008). *De interpretatie van interactie-effecten in regressiemodellen*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

- Pitkin, H.F. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Pratto, F., Stallworth, L.M., & Sidanius, J. (1997). The gender gap: Differences in political attitudes and social dominance orientation. *British Journal of Social Psychology*, *36*, 49-68.
- Pye, L.W. (1972). Culture and political science: Problems in evaluation of concept of political culture. *Social Science Quarterly*, *53*(2), 284-296.
- Ramasubramanian, S. (2011). The Impact of Stereotypical Versus Counterstereotypical Media Exemplars on Racial Attitudes, Causal Attributions, and Support for Affirmative Action. *Communication Research*, *38*(4), 497-516. doi: 10.1177/0093650210384854
- Ruedin, D. (2010). The Relationship between levels of gender and ethnic group representation. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, *10*(1), 92–106. doi:10.1111/j.1754-9469.2010.01066.x
- Schamp, T. & Devos, C. (2013). Verkiezingen en kiessystemen. In Devos, C. (Ed.), *Een plattegrond van de macht: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (pp. 495-597). Gent: Academia Press.
- Schneider, M.C., & Bos, A.L. (2011). An Exploration of the Content of Stereotypes of Black Politicians. *Political Psychology*, *32*(2), 205-233. doi: 10.1111/j.1467-9221.2010.00809.x
- Sigelman, C.K., Sigelman, L., Walkosz, B.J., & Nitz, M. (1995). Black candidates, white voters: Understanding racial bias in political perceptions. *American Journal of Political Science*, *39*(1), 243-265. doi: 10.2307/2111765
- Studlar, D.T., & McAllister, I. (2002). Does a critical mass exist? A comparative analysis of women's legislative representation since 1950. *European Journal of Political Research*, *41*(2), 233-253. doi: 10.1111/1475-6765.00011
- Swyngedouw, M., & Jacobs, D. (2006). Wie heeft er in 2003 gestemd voor de kandidaten van vreemde afkomst in Vlaanderen (België)? In: Khader, B., Martiniello, M., Rea, A., & Timmerman, C. (Eds.),

Immigratie en integratie anders denken. Een Belgisch interuniversitair initiatief (pp.153-169). Brussel: Bruylant.

Teney, C., Lacewell, O.P., & De Wilde, P. (2014). Winners and losers of globalization in Europe: attitudes and ideologies. *European Political Science Review*, 6(4), 575-595. doi: 10.1017/s1755773913000246

Terkildsen, N. (1993). When white voters evaluate black candidates: The processing implications of candidate skin color, prejudice, and self-monitoring. *American Journal of Political Science*, 37(4), 1032-1053. doi: 10.2307/2111542

Thys, R., & Herman, B. (2010). 'Bonding' sociaal kapitaal. In Celis, K., Meier, P., & Wauters, B. (Eds.) *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd? Diversiteit in de Belgische politiek* (pp. 183-203). Gent: Academia Press.

Togeby, L. (2008). The political representation of ethnic minorities - Denmark as a deviant case. *Party Politics*, 14(3), 325-343. doi: 10.1177/1354068807088125

Valkeneers, G. & Vanhoomissen, T. (2015). *Inductieve statistiek voor de gedragswetenschappen*. Brussel, België: ACCO Uitgeverij.

Van Craen, M., Vancluysen, K., & Ackaert, J. (2007). *Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat*. Brugge: Vanden Broele.

van Thiel, S. (2013). *Bestuurskundig onderzoek: een methodologische inleiding* (tweede ed.). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Verhaeghe, P.-P. (2011). De sociaaleconomische integratie van etnische minderheden: de rol van interklasse en interetnische contacten. *MigrantenStudies*, 27(2), 205-214.

Wauters, B., & Eelbode, F. (2011). Political participation of ethnic minorities in Belgium: from enfranchisement to ethnic vote. In Volkert, D. & Sinanoglu, C. (Eds.), *Dossier Politische Partizipation und Repräsentation in der Einwanderungsgesellschaft* (pp. 41–45). Berlin: Heinrich Böll Stiftung.

Wauters, B., Eelbode, F., & Celis, K. (2016). Parties matter, right? Parties as actors for the substantive representation of ethnic minorities. ECPR Joint Sessions of Workshops. Presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops.

Wauters, B., Marien, S. & Schouteden, A. (2013). Stemmen vrouwen vaker voor vrouwelijke kandidaten? In Dassonneville, R., Hooghe, M., Marien, S., & Pilet, J.-B. (Eds.), *De lokale kiezer: het kiesgedrag bij de Belgische gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2012* (pp. 141-167). Brussel: Academic and Scientific Publishers nv.

Weaver, V.M. (2012). The Electoral Consequences of Skin Color: The "Hidden" Side of Race in Politics. *Political Behavior*, 34(1), 159-192. doi: 10.1007/s11109-010-9152-7

Weber, C.R., Lavine, H., Huddy, L., & Federico, C.M. (2014). Placing Racial Stereotypes in Context: Social Desirability and the Politics of Racial Hostility. *American Journal of Political Science*, 58(1), 63-78. doi: 10.1111/ajps.12051

Williams, M.S. (1998). *Voice, Trust, and Memory: Marginalized groups and the failings of liberal representation*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Young, I.M. (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Elektronische bronnen

Algemene Directie Statistiek. (2015). *Bevolking op 1 januari: bevolking naar nationaliteit en gender* [Excel-tabel]. Geraadpleegd op 19 oktober 2016, via http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/bevolking/downloads/bevolking_naar_nationaliteit_en_gender.jsp

Algemene Directie Statistiek. (2016a). *Bevolking naar woonplaats, nationaliteit, burgerlijke staat, leeftijd en gender*. Geraadpleegd op 12 oktober 2016, via <https://bestat.economie.fgov.be/bestat/crosstable.xhtml?view=5525fea5-4abb-424b-918c-d5a5658b9e34>

Algemene Directie Statistiek. (2016b). *Kerncijfers: statistisch overzicht van België*. Geraadpleegd via http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/chiffres_cles_2016.jsp

Algemene Directie Statistiek. (s.d.a). *Loop van de bevolking*. Geraadpleegd op 12 oktober 2016, via <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/loop/>

Algemene Directie Statistiek. (s.d.b). *Onderwijsniveau van de bevolking van 15 jaar en ouder* [Excel-tabel]. Geraadpleegd op 18 november 2016, via http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/arbeid_leven/opleiding/niveau/

Devriendt, C., & Charkaoui, N. (2014). *Diversiteit op de kieslijsten: verkiezingen 2014*. Geraadpleegd via <http://www.minderhedenforum.be/actua/detail/persbericht-vlaams-parlement-dreigt-verkiezingen-kleurrijker-worden>

Humes, K. R., Jones, N. A., & Ramirez, R. R. (2011). *Overview of Race and Hispanic Origin: 2010*. Geraadpleegd via U.S. Census Bureau website: https://www.census.gov/newsroom/releases/archives/2010_census/cb11-cn125.html

Levrau, F. (2011). *Pluriforme integratie: een verkenning van de migratie, integratie en participatie van de Poolse, Senegalese en Turkse minderheidsgroep in Antwerpen*. Geraadpleegd via Steunpunt Gelijkekansenbeleid website: http://www.steunpuntgelijkekansen.be/?page_id=436

Minderhedenforum. (2014a). *Minderhedenforum berekende aantal zetels voor etnisch-culturele minderheden*. Geraadpleegd op 30 oktober 2016, via <http://www.minderhedenforum.be/actua/detail/minderhedenforum-berekende-aantal-zetels-etnisch-culturele-minderheden>

Minderhedenforum. (2014b). *Vlaams Parlement dreigt na verkiezingen niet kleurrijker te worden*. Geraadpleegd op 30 oktober 2016, via <http://www.minderhedenforum.be/actua/detail/persbericht-vlaams-parlement-dreigt-verkiezingen-kleurrijker-worden>

Office of the Historian., & Office of Art and Archives. (s.d.). *Black-American Representatives and Senators by Congress, 1870–Present*. Geraadpleegd op 6 februari 2017, via <http://history.house.gov/Exhibitions-and-Publications/BAIC/Historical-Data/Black-American-Representatives-and-Senators-by-Congress/>

Partirep. (s.d.). *Partirap Voter Survey 2014*. Geraadpleegd via <http://www.partirep.eu/datafile/partirep-election-study-european-federal-and-regional-2014>

United States House of Representatives. (s.d.). *Directory of Representatives*. Geraadpleegd op 6 februari 2017, via <http://www.house.gov/representatives/>

Van den Broucke, S., Noppe, J., Stuyck, K., Buysschaert, P., Doyen, G., & Wets, J. (2015). *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2015*. Antwerpen: Steunpunt Inburgering en Integratie.

Vlaamse Regering. (2014). *Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014-2019*. Geraadpleegd via <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering>

Krantenartikels

Eckert, M., & Vanhecke, N. (19 oktober 2016). Vrouw + allochtoon = succes in de politiek. *De Standaard*, pp. 16-17.

Peeters, T., & Somers, S. (18 maart 2016). Vlaamse DENK in de maak. *De Morgen*, p. 3.

Bijlagen

Bijlage 1.1 Survey

INLEIDING

Beste deelnemer

Deze enquête kadert binnen mijn masterproef Bestuurskunde en Publiek Management. In de enquête beoordeelt u fictieve kandidaten die deelnemen aan een politieke verkiezing. Na afloop van de enquête krijgt u meer informatie over het onderzoek.

In het eerste deel stel ik drie fictieve kandidaten voor de Vlaamse parlementsverkiezingen voor. Per kandidaat krijgt u een beknopte profielschets. Lees deze grondig, want per kandidaat krijgt u een vraag die toetst of u de profielschets goed gelezen hebt. Deze vraag wordt aangeduid met een sterretje (*). Daarnaast beoordeelt u de kandidaat.

In het tweede deel beantwoordt u enkele vragen over uzelf, zoals uw studierichting. Ik gebruik deze informatie enkel om de samenstelling van mijn onderzoekspopulatie in kaart te brengen. De afname van de enquête gebeurt anoniem.

Tijdens de afname van de enquête is het niet mogelijk terug te keren naar eerdere vragen. U hebt ongeveer tien minuten nodig om de enquête in te vullen. U krijgt zowel vragen waarbij u uit een reeks gegeven antwoordcategorieën moet kiezen, als vragen waarbij u vrij een antwoord kan invullen. U helpt mij enorm door deze vragenlijst zo volledig en zo eerlijk mogelijk in te vullen.

Aan het einde van de vragenlijst, hebt u de mogelijkheid om uw e-mailadres in te vullen. Indien u uw e-mailadres opgeeft en alle kennisvragen juist beantwoord hebt, maakt u kans op een waardebon van €25. Uw e-mailadres wordt enkel gebruikt voor de verloting van de waardebon.

Bedankt om deel te nemen.

Sigrid Van Trappen

Master Bestuurskunde en Publiek Management

----- page break -----

HYPOTHETISCHE KANDIDATEN

Economie

Profielen economie

Joris komt op bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. In zijn verkiezingscampagne stelt hij het belang van een goed werkende economie voorop. Ten eerste wil hij ondernemen stimuleren door in te zetten op innovatie, onderzoek en ontwikkeling. Structurele maatregelen moeten helpen om de kenniseconomie te moderniseren. Zowel de ondersteuning als de vrijheid van KMO's zijn hierbij van cruciaal belang. Een tweede belangrijk werkpunt voor Joris is de verlaging van de loonkosten voor bedrijven om de concurrentiekracht van de economie te vergroten. Ten derde ijvert Joris voor bijkomende maatregelen die mensen moeten aanzetten tot werken. Jobs zorgen voor sociale bescherming van de werknemers. Joris wil hierbij expliciet inzetten op jeugdwerkloosheid.

Mohammed komt op bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. In zijn verkiezingscampagne stelt hij het belang van een goed werkende economie voorop. Ten eerste wil hij ondernemen stimuleren door in te zetten op innovatie, onderzoek en ontwikkeling. Structurele maatregelen moeten helpen om de kenniseconomie te moderniseren. Zowel de ondersteuning als de vrijheid van KMO's zijn hierbij van cruciaal belang. Een tweede belangrijk werkpunt voor Mohammed is de verlaging van de loonkosten voor bedrijven om de concurrentiekracht van de economie te vergroten. Ten derde ijvert Mohammed voor bijkomende maatregelen die mensen moeten aanzetten tot werken. Jobs zorgen voor sociale bescherming van de werknemers. Mohammed wil hierbij expliciet inzetten op jeugdwerkloosheid.

Martine komt op bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. In haar verkiezingscampagne stelt zij het belang van een goed werkende economie voorop. Ten eerste wil zij ondernemen stimuleren door in te zetten op innovatie, onderzoek en ontwikkeling. Structurele maatregelen moeten helpen om de kenniseconomie te moderniseren. Zowel de ondersteuning als de vrijheid van KMO's zijn hierbij van cruciaal belang. Een tweede belangrijk werkpunt voor Martine is de verlaging van de loonkosten voor bedrijven om de concurrentiekracht van de economie te vergroten. Ten derde ijvert Martine voor bijkomende maatregelen die mensen moeten aanzetten tot werken. Jobs zorgen voor sociale bescherming van de werknemers. Martine wil hierbij expliciet inzetten op jeugdwerkloosheid.

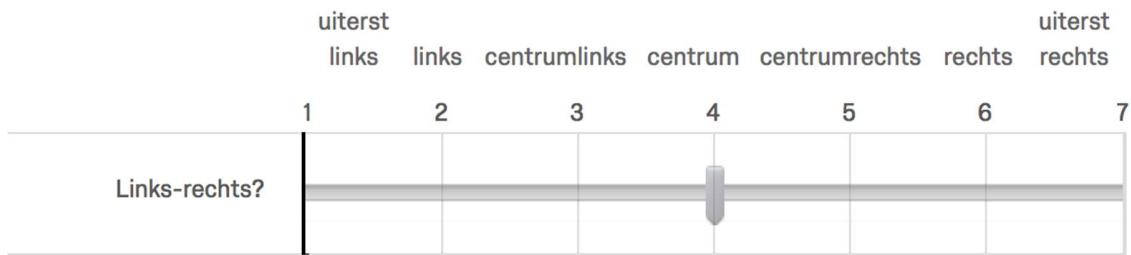
Fatima komt op bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. In haar verkiezingscampagne stelt zij het belang van een goed werkende economie voorop. Ten eerste wil zij ondernemen stimuleren door in te zetten op innovatie, onderzoek en ontwikkeling. Structurele maatregelen moeten helpen om de kenniseconomie te moderniseren. Zowel de ondersteuning als de vrijheid van KMO's zijn hierbij van cruciaal belang. Een tweede belangrijk werkpunt voor Fatima is de verlaging van de loonkosten voor bedrijven om de concurrentiekracht van de economie te vergroten. Ten derde ijvert Fatima voor bijkomende maatregelen die mensen moeten aanzetten tot werken. Jobs zorgen voor sociale bescherming van de werknemers. Fatima wil hierbij expliciet inzetten op jeugdwerkloosheid.

----- page break -----

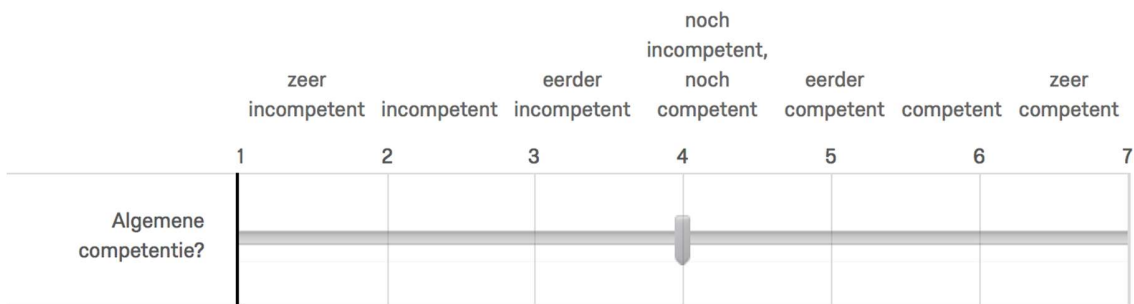
Vragen economie

Situeer de kandidaat op een algemene links-rechtsschaal.

Mensen met een linkse houding zijn voorstander van overheidsinmenging in de economie, staan open voor een multiculturele samenleving en ijveren voor individuele keuzevrijheid rond ethische thema's zoals euthanasie en abortus. Mensen met een rechtse houding ijveren voor vrijheid van ondernemen, zijn kritisch voor migratie en streven naar het behoud van traditionele normen en waarden.

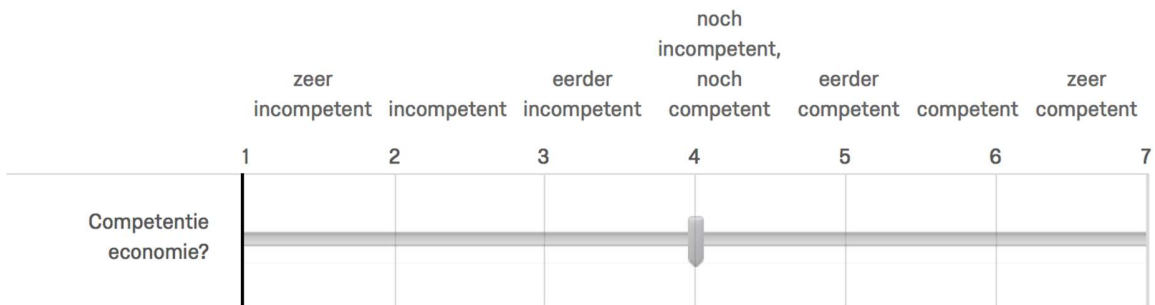
In welke mate vindt u dat de kandidaat competent is om zich in te laten met de politiek in het algemeen?

Welk gender had de kandidaat?*

- Man
- Vrouw
- Weet niet

In welke mate vindt u dat de kandidaat competent is om zich in te laten met economie?

----- page break -----

Integratie

Profielen

Mark stelt zich kandidaat bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Een belangrijk aandachtspunt in zijn campagne is de integratie van nieuwkomers in Vlaanderen. Iedereen moet de kans krijgen om deel te nemen aan de samenleving. Mark wil met een effectief integratiebeleid komen tot meer samenhang, waarbij inwoners de samenleving samen invulling geven. Hij hecht hierbij belang aan hun eigenheid en gedeelde waarden, rechten en plichten. Mark wil specifiek inzetten op geïntegreerd beleid op vlak van onderwijs, werk en gezondheidsvoorzieningen. Verder wil Mark werk maken van een betere afstemming tussen het integratiebeleid en het gelijke kansenbeleid. Hij zet in op een gecoördineerd gelijke kansenbeleid tegen discriminatie.

Yusuf stelt zich kandidaat bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Een belangrijk aandachtspunt in zijn campagne is de integratie van nieuwkomers in Vlaanderen. Iedereen moet de kans krijgen om deel te nemen aan de samenleving. Yusuf wil met een effectief integratiebeleid komen tot meer samenhang, waarbij inwoners de samenleving samen invulling geven. Hij hecht hierbij belang aan hun eigenheid en gedeelde waarden, rechten en plichten. Yusuf wil specifiek inzetten op geïntegreerd beleid op vlak van onderwijs, werk en gezondheidsvoorzieningen. Verder wil Yusuf werk maken van een betere afstemming tussen het integratiebeleid en het gelijke kansenbeleid. Hij zet in op een gecoördineerd gelijke kansenbeleid tegen discriminatie.

Ingrid stelt zich kandidaat bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Een belangrijk aandachtspunt in haar campagne is de integratie van nieuwkomers in Vlaanderen. Iedereen moet de kans krijgen om deel te nemen aan de samenleving. Ingrid wil met een effectief integratiebeleid komen tot meer samenhang, waarbij inwoners de samenleving samen invulling geven. Ze hecht hierbij belang aan hun eigenheid en gedeelde waarden, rechten en plichten. Ingrid wil specifiek inzetten op geïntegreerd beleid op vlak van onderwijs, werk en gezondheidsvoorzieningen. Verder wil Ingrid werk maken van een betere afstemming tussen het integratiebeleid en het gelijke kansenbeleid. Ze zet in op een gecoördineerd gelijke kansenbeleid tegen discriminatie.

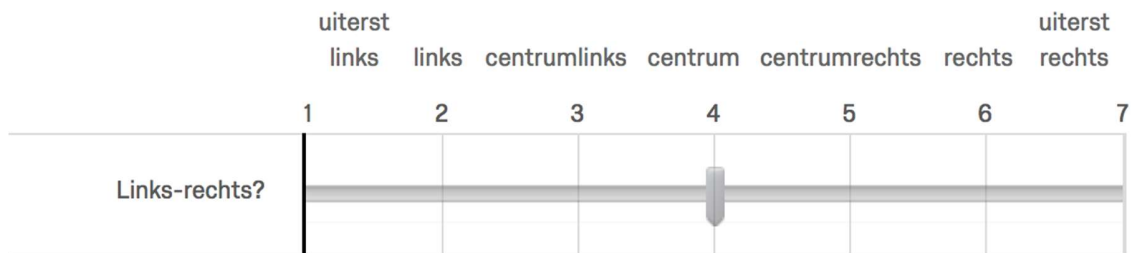
Latifa stelt zich kandidaat bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Een belangrijk aandachtspunt in haar campagne is de integratie van nieuwkomers in Vlaanderen. Iedereen moet de kans krijgen om deel te nemen aan de samenleving. Latifa wil met een effectief integratiebeleid komen tot meer samenhang, waarbij inwoners de samenleving samen invulling geven. Ze hecht hierbij belang aan hun eigenheid en gedeelde waarden, rechten en plichten. Latifa wil specifiek inzetten op geïntegreerd beleid op vlak van onderwijs, werk en gezondheidsvoorzieningen. Verder wil Latifa werk maken van een betere afstemming tussen het integratiebeleid en het gelijke kansenbeleid. Ze zet in op een gecoördineerd gelijke kansenbeleid tegen discriminatie.

----- page break -----

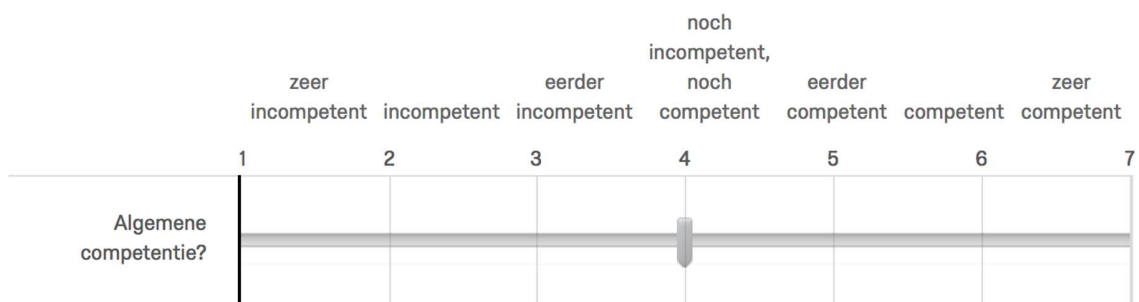
Vragen

Situeer de kandidaat op een algemene links-rechtschaal.

Mensen met een linkse houding zijn voorstander van overheidsinmenging in de economie, staan open voor een multiculturele samenleving en ijveren voor individuele keuzevrijheid rond ethische thema's zoals euthanasie en abortus. Mensen met een rechtse houding ijveren voor vrijheid van ondernemen, zijn kritisch voor migratie en streven naar het behoud van traditionele normen en waarden.

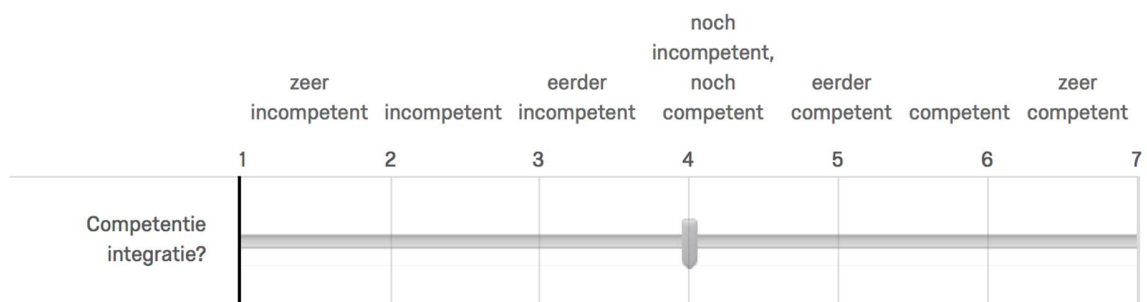
In welke mate vindt u dat de kandidaat competent is om zich in te laten met de politiek in het algemeen?

Waar hecht de kandidaat veel aandacht aan?*

- Sociale zekerheid
- Integratie
- Veiligheid

In welke mate vindt u dat de kandidaat competent is om zich in te laten met integratie?

----- page break -----

Milieu

Profielen

Karel staat op een kieslijst bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Hierbij wil hij inzetten op de Europese klimaatdoelstellingen. Energie-efficiëntiedoelstellingen gericht op hernieuwbare energie en minder CO2-uitstoot zijn hierbij een kernpunt. Het energieverbruik in Vlaanderen moet dalen. Karel wil families, verenigingen en bedrijven aansporen om verstandig om te gaan met energieverbruik en om zelf energie op te wekken. Daarnaast wil Karel ook verspilling tegengaan door onder meer in te zetten op recyclage en hergebruik van producten. Hij is voorstander van een vooruitstrevende aanpak waarbij economische groei en een gezond leefmilieu hand in hand gaan. Natuurlijke hulpbronnen moeten op een duurzame manier gebruikt worden waarbij de biodiversiteit en kwaliteit van het leefmilieu gewaarborgd blijven.

Idriss staat op een kieslijst bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Hierbij wil hij inzetten op de Europese klimaatdoelstellingen. Energie-efficiëntiedoelstellingen gericht op hernieuwbare energie en minder CO2-uitstoot zijn hierbij een kernpunt. Het energieverbruik in Vlaanderen moet dalen. Idriss wil families, verenigingen en bedrijven aansporen om verstandig om te gaan met energieverbruik en om zelf energie op te wekken. Daarnaast wil Idriss ook verspilling tegengaan door onder meer in te zetten op recyclage en hergebruik van producten. Hij is voorstander van een vooruitstrevende aanpak waarbij economische groei en een gezond leefmilieu hand in hand gaan. Natuurlijke hulpbronnen moeten op een duurzame manier gebruikt worden waarbij de biodiversiteit en kwaliteit van het leefmilieu gewaarborgd blijven.

Els staat op een kieslijst bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Hierbij wil zij inzetten op de Europese klimaatdoelstellingen. Energie-efficiëntiedoelstellingen gericht op hernieuwbare energie en minder CO2-uitstoot zijn hierbij een kernpunt. Het energieverbruik in Vlaanderen moet dalen. Els wil families, verenigingen en bedrijven aansporen om verstandig om te gaan met energieverbruik en om zelf energie op te wekken. Daarnaast wil Els ook verspilling tegengaan door onder meer in te zetten op recyclage en hergebruik van producten. Zij is voorstander van een vooruitstrevende aanpak waarbij economische groei en een gezond leefmilieu hand in hand gaan. Natuurlijke hulpbronnen moeten op een duurzame manier gebruikt worden waarbij de biodiversiteit en kwaliteit van het leefmilieu gewaarborgd blijven.

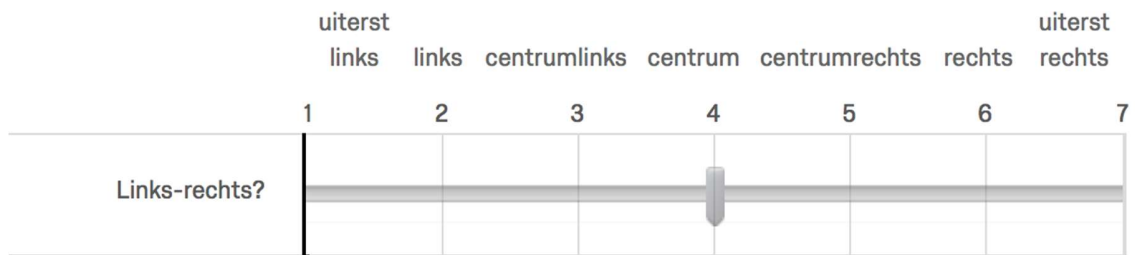
Raisa staat op een kieslijst bij de volgende Vlaamse parlementsverkiezingen. Hierbij wil zij inzetten op de Europese klimaatdoelstellingen. Energie-efficiëntiedoelstellingen gericht op hernieuwbare energie en minder CO2-uitstoot zijn hierbij een kernpunt. Het energieverbruik in Vlaanderen moet dalen. Raisa wil families, verenigingen en bedrijven aansporen om verstandig om te gaan met energieverbruik en om zelf energie op te wekken. Daarnaast wil Raisa ook verspilling tegengaan door onder meer in te zetten op recyclage en hergebruik van producten. Zij is voorstander van een vooruitstrevende aanpak waarbij economische groei en een gezond leefmilieu hand in hand gaan. Natuurlijke hulpbronnen moeten op een duurzame manier gebruikt worden waarbij de biodiversiteit en kwaliteit van het leefmilieu gewaarborgd blijven.

----- page break -----

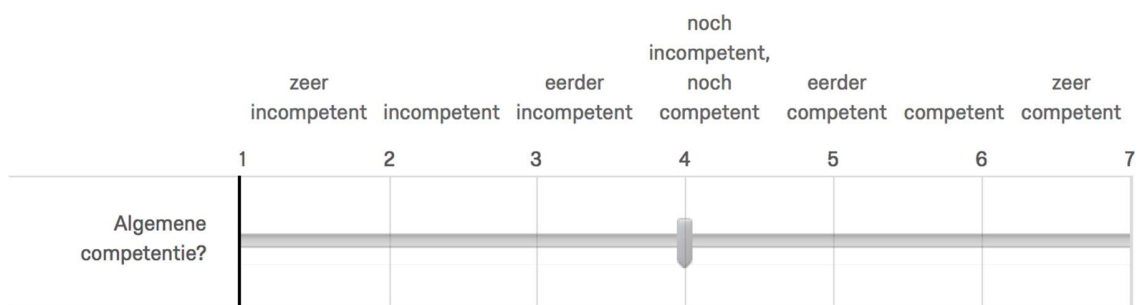
Vragen

Situeer de kandidaat op een algemene links-rechtsschaal.

Mensen met een linkse houding zijn voorstander van overheidsinmenging in de economie, staan open voor een multiculturele samenleving en ijveren voor individuele keuzevrijheid rond ethische thema's zoals euthanasie en abortus. Mensen met een rechtse houding ijveren voor vrijheid van ondernemen, zijn kritisch voor migratie en streven naar het behoud van traditionele normen en waarden.

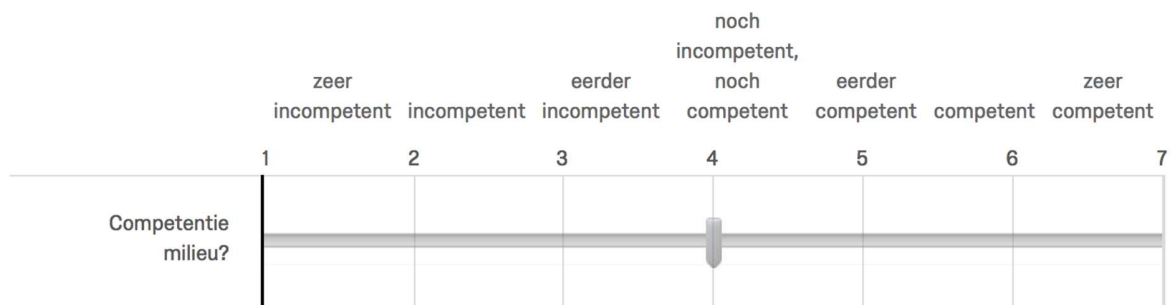
In welke mate vindt u dat de kandidaat competent is om zich in te laten met de politiek in het algemeen?

Wil de kandidaat inzetten op meer duurzame energie?*

- Ja
- Nee
- Weet niet

In welke mate vindt u dat de kandidaat competent is om zich in te laten met milieu?

----- page break -----

PROFIEL VAN DE RESPONDENTEN

Wat is uw gender?

- Man
- Vrouw

Aan welke onderwijsinstelling volgt u les?

Wat is uw studierichting?

Wat is uw studiejaar?

- Eerste bachelor
- Tweede bachelor
- Derde bachelor
- Eerste master
- Tweede master
- Schakelprogramma
- Andere

----- page break -----

In welk land bent u geboren?

Is minstens één van uw ouders of grootouders in een ander land van de Europese Unie geboren dan België?

EU-lidstaten: België, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Kroatië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk, Zweden

- Ja
- Nee

Display This Question:

If Is minstens één van uw ouders of grootouders in een ander land van de Europese Unie geboren dan België? Ja Is Selected

In welke niet-Belgische EU-landen zijn zij geboren?

Is minstens één van uw ouders of grootouders buiten de Europese Unie geboren?

- Ja
- Nee

Display This Question:

If Is minstens één van uw ouders of grootouders buiten de Europese Unie geboren? Ja Is Selected

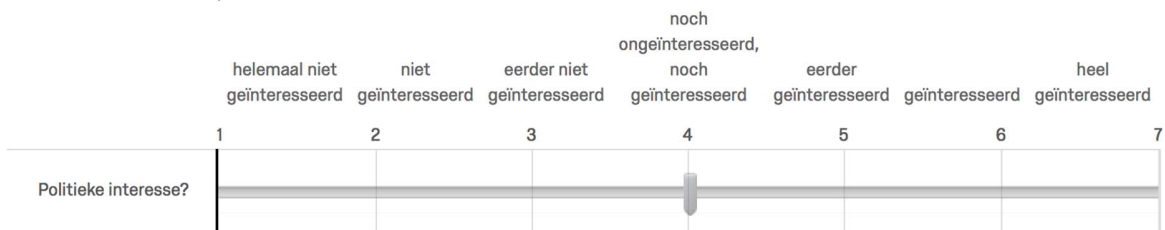
In welke niet-EU-landen zijn zij geboren?

----- page break -----

Hoe frequent volgt u de politieke actualiteit (bijvoorbeeld via het televisiejournaal, radio, kranten, online nieuwssites, ...)?

- Zes of zeven dagen per week
- Vijf dagen per week
- Drie tot vier dagen per week
- Een of twee dagen per week
- Minder dan een dag per week
- Nooit

In welke mate bent u geïnteresseerd in de politiek?

Mochten er nu Vlaamse verkiezingen zijn, op welke partij zou u dan stemmen?

- CD&V
- Groen
- N-VA
- Open Vld
- sp.a
- Vlaams Belang
- Blanco
- Andere

Display This Question:

If Mochten er nu Vlaamse verkiezingen zijn, op welke partij zou u dan stemmen? Andere Is Selected

U hebt bij de vorige vraag aangegeven dat u op een partij zou stemmen die niet in de lijst stond. Welke partij zou dit zijn?

Rangschik volgende beleidsdomeinen volgens het belang dat u aan deze domeinen toekent: economie, migratie- en integratie, milieu. Op 1 zet u het beleidsdomein dat u het belangrijkste vindt, op 2 het beleidsdomein dat u het op een na belangrijkste vindt en op 3 het beleidsdomein dat u het minst belangrijke vindt.

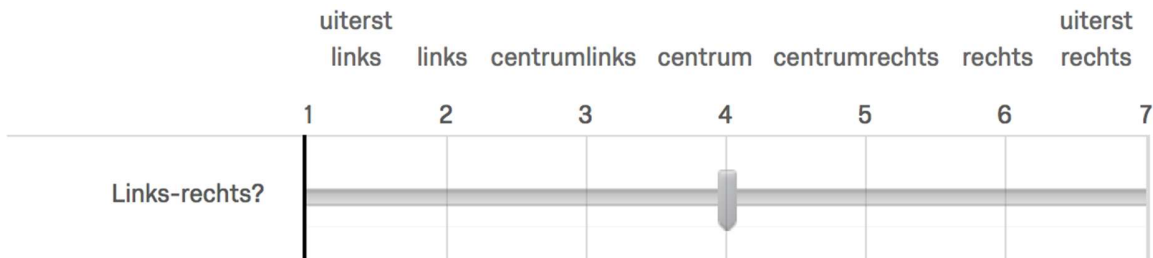
- Economie
- Integratie
- Milieu

----- page break -----

Hier moet u zichzelf positioneren op vier schalen. Eerst positioneert u zich op een algemene links-rechtsschaal. Daarna volgen er drie specifieke schalen. Deze schalen laten u toe om uw houding meer gedetailleerd weer te geven.

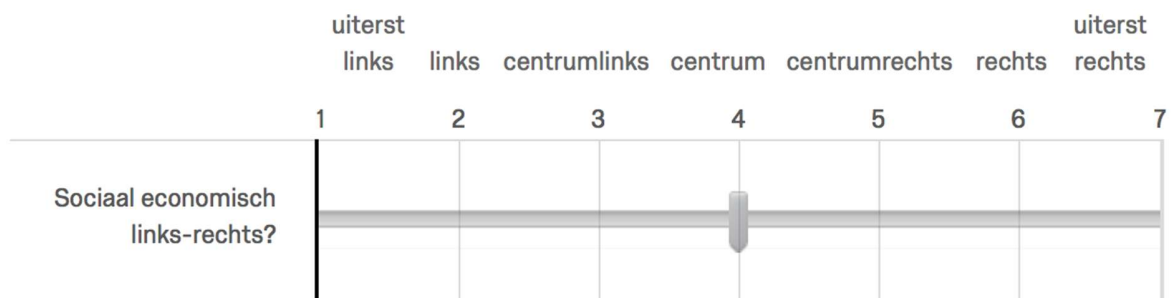
Situeer uzelf op een algemene links-rechtsschaal.

Mensen met een linkse houding zijn voorstander van overheidsinmenging in de economie, staan open voor een multiculturele samenleving en ijveren voor individuele keuzevrijheid rond ethische thema's zoals euthanasie en abortus. Mensen met een rechtse houding ijveren voor vrijheid van ondernemen, zijn kritisch voor migratie en streven naar het behoud van traditionele normen en waarden.

Situeer uzelf op een sociaal-economische links-rechtsschaal.

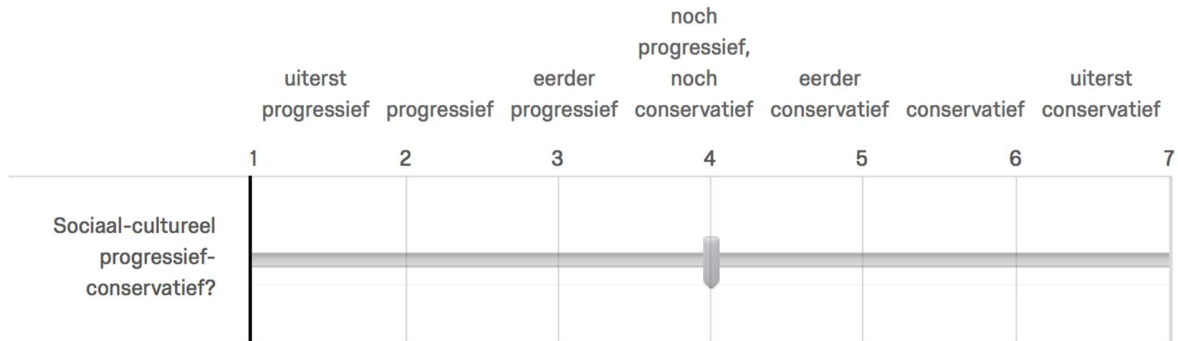
Mensen met een linkse sociaal-economische houding vinden dat de overheid moet streven naar kleinere inkomensverschillen. Ze zijn voorstander van sterke vakbonden, sociale zekerheidssystemen en een progressieve inkomensbelasting. Mensen met een rechtse sociaal-economisch houding aanvaarden klassen- en inkomensverschillen. Ze willen vrijheid om te ondernemen en vinden dat de overheid zich niet te veel moet inmengen in de economie.

Situeer uzelf op een sociaal-culturele progressief-conservatiefchaal.

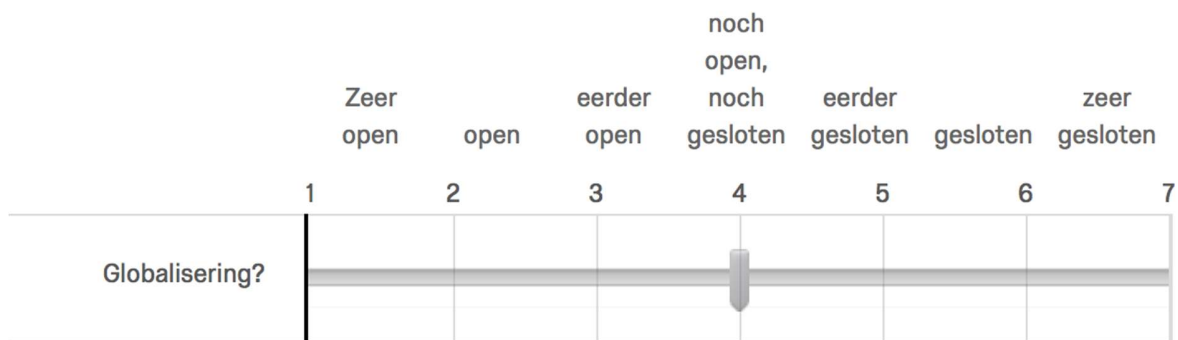
Mensen met een conservatieve sociaal-culturele houding hechten veel waarde aan culturele homogeniteit en autoritair leiderschap. Ze willen orde in de samenleving bereiken door traditionele normen en waarden en vinden dat abortus en euthanasie verboden moet worden. Mensen met een progressieve sociaal-culturele houding zijn voorstander van diversiteit en multi-culturalisme. Ze ijveren voor holebi-rechten,

integratie van inwoners van buitenlandse origine en het recht op euthanasie en abortus. Daarnaast stappen ze af van traditionele rollenpatronen.

Situeer uzelf op een globaliseringsschaal.

Mensen met een open houding tegenover globalisering zijn voorstander van een multiculturele samenleving en van sociale, culturele en economische interactie tussen regio's en landen. Mensen met een gesloten houding zijn geen voorstander van wederzijdse afhankelijkheid tussen regio's en landen of van supranationale besluitvorming zoals de Europese Unie. Ze zien het openstellen van grenzen als een bedreiging voor hun eigen welvaart.

----- page break -----

Duid per stelling aan in welke mate u ermee akkoord gaat.

Met migranten worden inwoners van buitenlandse origine bedoeld.

	helemaal niet akkoord (1)	niet akkoord (2)	eerder niet akkoord (3)	noch niet akkoord, noch akkoord (4)	eerder akkoord (5)	akkoord (6)	helemaal akkoord (7)
Migranten moeten worden uitgesloten van alle politieke activiteiten in België. (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Migranten verrijken het culturele leven in België. (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Migranten komen profiteren van het sociale zekerheidssysteem. (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
België had eigenlijk nooit migranten binnen mogen laten. (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
België is door de aanwezigheid van migranten een betere plek geworden om te wonen. (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

----- page break -----

Wat denkt u dat het doel van dit onderzoek is? Als u geen idee heeft, hoeft u niet in te vullen en kan u doorgaan naar de volgende vraag.

Display This Question:

If Wat denkt u dat het doel van dit onderzoek is? Als u geen idee heeft, hoeft u niet in te vullen en kan u doorgaan naar de volgende vraag Text Response Is Not Empty

Bij welke kandidaat kreeg u dit idee?

- Bij de eerste kandidaat
- Bij de tweede kandidaat
- Bij de derde kandidaat

----- page break -----

WAARDEBON

Indien u kans wilt maken op een cadeaubon ter waarde van €25, kan u hier uw e-mailadres ingeven. Indien u anoniem wenst te blijven, klikt u gewoon op 'volgende' ('>>'). U maakt dan geen kans op de cadeaubon.

----- page break -----

UITLEIDING

In de introductie heb ik gezegd dat deze enquête kadert binnen mijn masterproef. Het precieze doel van mijn onderzoek heb ik echter nog niet uitgelegd. Mijn masterproef gaat over stereotypen die kiezers gebruiken bij het beoordelen van kandidaten van etnische minderheden.

Via dit onderzoek wil ik nagaan of studenten kandidaten met een Marokkaanse naam anders beoordelen dan kandidaten met een Belgische naam. Bijvoorbeeld: schatten studenten kandidaten met een Marokkaanse naam linkser in dan kandidaten met een Belgische naam?

Daarnaast wil ik onderzoeken of er eventuele verschillen optreden tussen subgroepen. Bijvoorbeeld: schatten mannelijke studenten kandidaten met een Marokkaanse naam minder competent in dan vrouwelijke studenten?

Dankzij uw medewerking kan ik op deze en andere vragen een antwoord bieden.

Indien u vragen hebt over deze survey, kan u mij contacteren via sigrid.vantrappen@ugent.be.

Bedankt!

Sigrid Van Trappen

Master Bestuurskunde en Publiek Management

Bijlage 1.2 Samenstelling respondentenpopulatie

Bijlage 1.2.1 Respondenten volgens studierichting

	Frequentie	Percentage
Bestuurskunde en Publiek Management	39	14,1
Biochemie en Biotechnologie	1	0,4
Geschiedenis	1	0,4
Handelsingenieur	1	0,4
Handelswetenschappen	117	42,2
Ingenieurswetenschappen	58	20,9
Politieke Wetenschappen	20	7,2
Psychologie	1	0,4
Rechten	5	1,8
Sociologie	9	3,2
Toegepaste Taalkunde	25	9,0

Bijlage 1.2.2 Respondenten volgens afkomstgroep

	Frequentie	Percentage
Belg	213	76,9
EU	19	6,9
Europa niet EU	1	0,4
Turkije en Maghreb	15	5,4
Andere	29	10,5

Bijlage 1.2.3 Aantal respondenten per profiel

	Economie	Integratie	Milieu
Man, Belg	70	66	69
Man, Marokkaan	66	64	72
Vrouw, Belg	69	68	65
Vrouw, Marokkaan	72	79	71

Bijlage 1.3 Aantal juiste en foute antwoorden per kennisvraag

	Economie	Integratie	Milieu
Juist	261	258	261
Fout	16	19	16

Bijlage 1.4 Significantiewaarden en VIF-waarden van de interactiemodellen

	Interactiemodel ECO_LR		Interactiemodel MILIEU_LR		Interactiemodel MILIEU_COMP	
	Sig.	VIF	Sig.	VIF	Sig.	VIF
<i>Etniciteit</i>	0,575	13,042	0,965	13,435	0,104	13,435
<i>Gender</i>	0,492	2,314	0,113	2,148	0,583	2,148
<i>LR-positie</i>	0,097	4,927	0,007	4,477	0,076	4,477
<i>Etnocentrisme</i>	0,254	4,305	0,153	4,440	0,926	4,440
<i>Globalisering</i>	0,802	3,125	0,793	3,279	0,672	3,279
<i>KANDxGENDER</i>	0,351	3,260	0,322	3,040	0,401	3,040
<i>KANDxLR</i>	0,594	18,293	0,067	19,174	0,596	19,174
<i>KANDxETNO</i>	0,408	20,067	0,045	21,803	0,687	21,803
<i>KANDxGLOB</i>	0,090	12,085	0,430	12,327	0,920	12,327